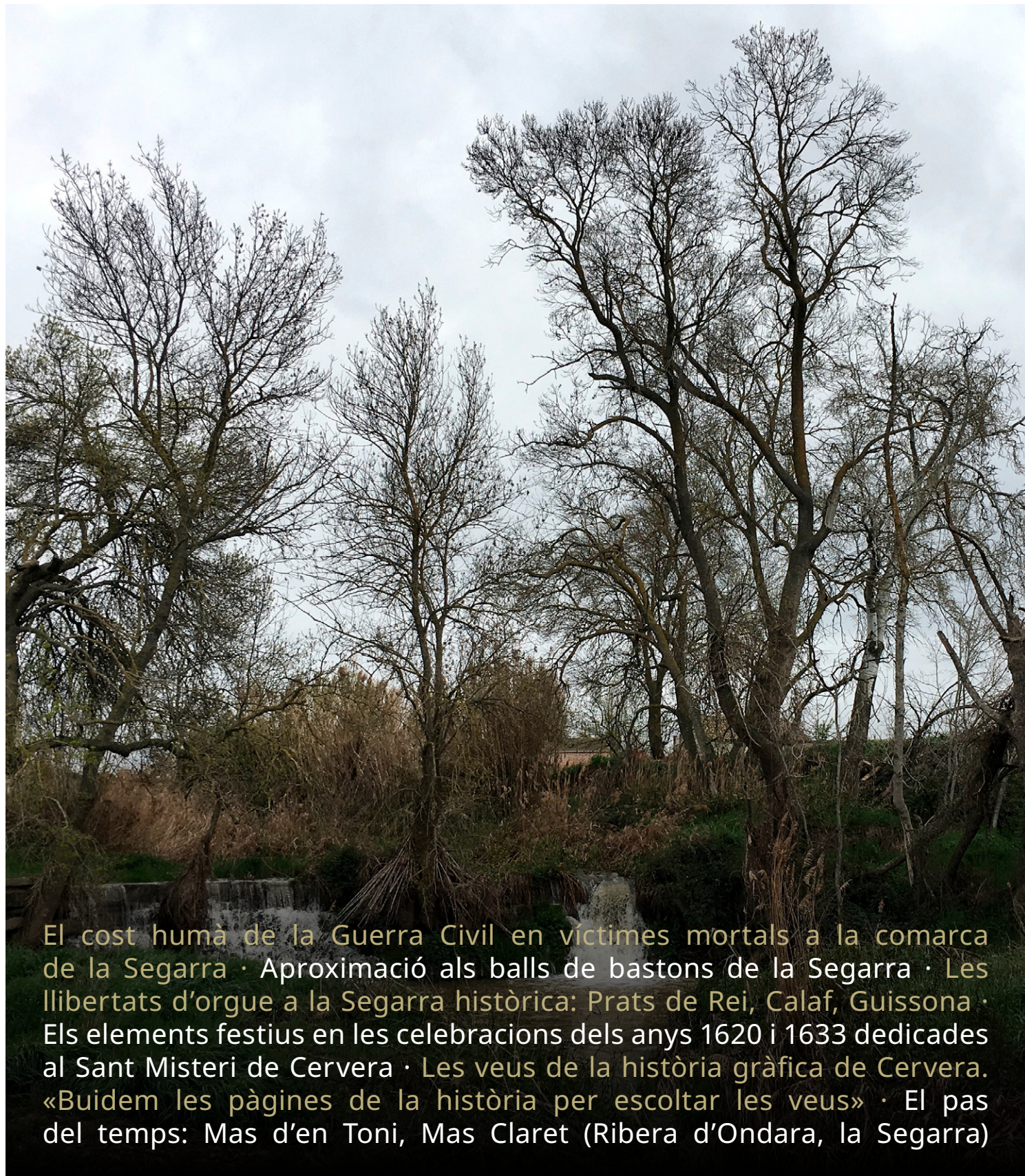

SIKARRA

2 2022

El cost humà de la Guerra Civil en víctimes mortals a la comarca de la Segarra · Aproximació als balls de bastons de la Segarra · Les llibertats d'orgue a la Segarra històrica: Prats de Rei, Calaf, Guissona · Els elements festius en les celebracions dels anys 1620 i 1633 dedicades al Sant Misteri de Cervera · Les veus de la història gràfica de Cervera. «Buidem les pàgines de la història per escoltar les veus» · El pas del temps: Mas d'en Toni, Mas Claret (Ribera d'Ondara, la Segarra)

Presentació

SUMARI

El cost humà de la Guerra Civil en víctimes mortals a la comarca de la Segarra

J. Oliva

Pàgina 4

Aproximació als balls de bastons de la Segarra

A. Vallverdú i Ll. Bellas

Pàgina 32

Les llibertats d'orgue a la Segarra històrica: Prats de Rei, Calaf, Guissona

D. Vilarrúbias

Pàgina 44

Els elements festius en les celebracions dels anys 1620 i 1633 dedicades al Sant Misteri de Cervera

J.M. Llobet

Pàgina 67

Les veus de la història gràfica de Cervera. «Buidem les pàgines de la història per escoltar les veus».

S. Marí i M. Pomés

Pàgina 84

El pas del temps: Mas d'en Toni, Mas Claret (Ribera d'Ondara, la Segarra)

S. Vall

Pàgina 96

DAVID GARCIA I RUBERT

Editor en Cap

“Avui l'afer més sagrat és difondre / l'impuls que ens mou a la joia total, / l'eina rebel en un món de quadrícula, / l'enamorat martell, l'estampidor / que obre forats a l'entranya del ferro...”, diu Jordi Pàmias al seu bellíssim poema Joia total. I quina millor entrada al volum segon de *Sikarra* que l'exaltació del goig, de la joia i de la revolta? Si els temps en què l'atzar ens ha dut a viure són complexos i complicats -que ho són- tant pel país com per a la nostra Segarra, potser fora bo fer cas al poeta i enfrontar-nos-hi armats amb allò que, eventualment, pot tenir la capacitat d'aportar-nos goig, generar-nos joia i impel·lir-nos a la revolta.

I la publicació que teniu a les mans té per a l'Espitllera Fòrum d'Estudis Segarrencs totes aquestes virtuts. Com us podeu molt bé imaginar, ¿com no ens pot fer goig, a nosaltres, la contemplació de l'obra nova enllestida, emanada dels nostres propis desitjos i anhels? ¿Com voleu que nos ens sentim plenament joiosos de constatar que el projecte de *Sikarra* creix i suma, es va fent gran, pren consistència i múscul, aporta béns nous al comú? ¿A qui, en darrer terme, se li escapa que ens trobem en una d'aquelles èpoques en què la cultura i, de manera molt particular la difusió de la cultura, tenen un component important de revolta i rebellia davant dels vents tempestuosos que semblen jugar-hi en contra en tot moment?

I doncs, això: us fem aquí el present del goig, la joia i la revolta que ens proposa de cercar en Pàmias, materialitzada (o virtualitzada, que també d'això tenen molt els nostres temps malauradament líquids...) en aquest recull d'articles. Fent allò que des de l'Espitllera més ens mou i ens encisa: fer visible, arreu, per tots els mitjans, que la Segarra, la Sikarra d'ahir i la Segarra històrica d'ara, no tan sols existeix sinó que ens ofereix, a cada pas que hi fem, quelcom nou per explicar i per gaudir.

Sikarra. Revista de l'Espitllera Fòrum d'Estudis Segarrencs és una publicació electrònica d'accés obert editada per l'Espitllera Fòrum d'Estudis Segarrencs amb la finalitat de donar a conèixer i de promoure la recerca científica relacionada amb la comarca de la Segarra, entesa aquesta en les seves dimensions històrica i natural i més enllà de les demarcacions administratives contemporànies.

Normes i criteris de publicació per als autors

ISSN: 2696-4295

Consell de redacció

Lluís Bellas i Melgosa
David Garcia i Rubert (Editor en Cap)
Maria Garganté i Llanes
Jordi Oliva i Llorens
Aixa Tosal i Alcobé

Contacte: sikarrevista@gmail.com

Disseny gràfic i maquetació

Jordi Sàrries (DoblePàgina)

Fotografies de portada i presentació

Jordi Sàrries

Ho edita

L'ESPITLLERA FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCS

<https://www.efes.cat>

Publicació editada amb el suport de l'Institut Ramon Muntaner, en part gràcies a l'ajut concedit a l'EFES en el marc de la XVII Convocatòria de concessió de subvencions a centres d'estudis locals i comarcals destinades a l'edició de publicacions periòdiques i d'obres de recerca en l'àmbit humanístic de l'IRMU. Número de registre: Apub29/22. <http://www.irmu.org>

En aquest volum 2 hi trobareu part dels treballs presentats a la Primera Jornada sobre Ciències Socials i Humanes a la Segarra Històrica, trobada científica celebrada el 27 d'abril de 2019 a Cervera i organitzada, entre d'altres, pel llavors Centre d'Estudis Segarrencs. Les circumstàncies viscudes de des llavors, i especialment la pandèmia, no han fet possible que tots els treballs presentats en aquella reunió hagin pogut ser finalment recollits avui en aquest volum. I, malgrat tot, els treballs que el conformen presenten un molt elevat grau de qualitat científica i són una bona mostra del gran nivell dels nostres investigadors i investigadores. Fan palès, també, l'extraordinari potencial d'investigació que presenten encara la nostra terra i la nostra història, així com la seva diversitat temàtica: tan sols en aquest segon volum hi contemplem el tractament d'aspectes que van des de la necessària recuperació de la memòria històrica relacionada amb els fets de la Guerra Civil espanyola a la micro-història local de masos i famílies segarrenques, tot passant entremig per una encisadora proposta coral farcida d'antropologia, etnologia, folklore, tradicions, festivitats, música, tradicions, dansa, art, festa, treball, història oral... I -permeteu-me que ho anoti, ja que resulta especialment gratificant- emociona enormement que molts dels autors i autores siguin ben joves. El futur, afortunadament, truca fort a la porta. Una meravella.

I precisament en clau de futur comencem a treballar ja en el tercer volum de la publicació. Un volum en el que ens proposem seguir creixent, tot incorporant-hi un nombre major de treballs i augmentant la qualitat global de la revista, per tal d'anar-nos aproximant a poc a poc als estàndards més exigents en matèria de publicacions científiques.

No podem acabar aquesta presentació sense agrair la tasca realitzada per la resta de membres del consell de redacció de **Sikarra** (Lluís Bellas, Maria Garganté, Jordi Oliva i Aixa Tosal), sense la feina dels quals l'edició d'aquest segon volum hauria estat impossible, i de la mateixa forma també agrair el suport constant a la publicació per part del conjunt de la Junta de l'EFES. A tots ells, moltíssimes gràcies.

Com us deia al principi, un goig i una joia poder-vos fer, en nom de l'EFES, el present brillant d'aquest segon volum de **Sikarra**. Gosem fins i tot, en darrer terme, impellir-vos, a totes i a tots, a enarborar-lo com un element més de la revolta comuna que ens cal. Gaudiu-lo molt.

El cost humà de la Guerra Civil en víctimes mortals a la comarca de la Segarra

JORDI OLIVA I LLORENS

Memorial Democràtic-Grup de Recerca en Estudis Nacionals i Polítiques Culturals (GRENPOC)

SIKARRA. REVISTA DE L'ESPITLLERA
FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCOS
2 / 2022, p. 4-31

RESUM: En la seva vessant d'historiador, Josep Benet sempre va mostrar la determinació per intentar conèixer, amb el màxim de rigor, el nostre passat. Per aquesta raó, considerava ineludible arribar a saber, amb nom i cognoms, totes i cadascuna de les víctimes de la Guerra Civil de 1936-1939 a Catalunya, tal com correspondria fer (segons les seves pròpies paraules) a qualsevol país civilitzat. Hereu d'aquest plantejament, al costat de treballs de referència centrats en l'estudi de les repressions, els bombardeigs, o les morts de la deportació, obra de Josep M. Solé i Sabaté, Joan Villarroya i Font, i Montserrat Roig, presentem aquesta recerca que aplega el conjunt del cost humà de la Guerra Civil a la Segarra administrativa de 1936. Anys de recerca acumulats en el projecte, de contrast i validació de la informació, amb l'objectiu final de poder donar nom a totes i cadascuna de les víctimes mortals d'aquella guerra a la comarca. **Paraules clau:** Cost humà, Guerra Civil 1936-1939, víctimes mortals, morts per la Guerra Civil, Segarra, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Memorial Democràtic, memòria històrica

ABSTRACT: As a historian, Josep Benet was always determined to know the past with the utmost rigour. For this reason, he considered it essential to know, by name and by surname, each and every one of the victims of the Civil War 1936-1939 in Catalonia, as would be appropriate (in his own words) in any civilised country. Inheriting this approach, together with other reference works focusing on the study of repressions, bombings and victims of deportation, carried out by Josep M. Solé i Sabaté, Joan Villarroya i Font, and Montserrat Roig, we present this study that includes the whole of the human cost of the Civil War in the administrative region of La Segarra in 1936. Years of accumulated research, contrasting and validation of the information, with the final objective of being able to name each and every one of the mortal victims that the war left in that region. **Keywords:** Human cost, Civil War 1936-1939, mortal victims, dead from the Civil War, Segarra, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Memorial Democràtic, historical memory

INTRODUCCIÓ

El projecte del cost humà de la Guerra Civil a Catalunya cal associar-lo a l'origen i trajectòria del Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC), des de la seva creació el 1984 per part del govern de la Generalitat fins al 2019, quan fou transferit al Memorial Democràtic. Fer balanç de les pèrdues humanes d'aquell conflicte, conèixer-ne el nom i cognoms, filiació i les circumstàncies de la seva mort o desaparició com a conseqüència directa o indirecta de la Guerra Civil es troba en l'arrel de la recerca en el terreny historiogràfic. No podem tampoc desvincular el projecte d'una idea total de país, i de país normal, tal com havia defensat sempre l'historiador i mestre, primer director del CHCC, Josep Benet.¹

¹ Afirmava Josep Benet: «Un país no pot esdevenir normal si no coneix, amb nom i cognoms, totes i cadascuna de les víctimes d'una guerra viscuda. El seu estudi constitueix una obligació ineludible que necessàriament cal abordar, com correspondria fer a qualsevol país civilitzat.»

En l'àmbit historiogràfic, és evident que fins que no coneguem la nòmina tan exacta com sigui possible de víctimes mortals causades directament o indirecta per la guerra de 1936-1939, i en puguem fer el còmput global i parcial per àmbits, origen i/o veïnatge de la víctima, edat, professió... o qualsevol altre indicador de rellevància demogràfica, política o sindical, o socioeconòmica, no podrem saber amb exactitud la repercussió que tingué la guerra sobre la població catalana de postguerra, i l'impacte en relació amb el difícil redreçament.

La investigació té també interès perquè contribueix a la memòria col·lectiva pel que fa al còmput, coneixement i record de les pèrdues humanes d'aquell conflicte. Afirmava Josep Benet que la millor manera de contribuir a l'anomenada memòria era promoure i facilitar la recerca històrica, perquè «sense recerca no hi ha memòria» o, com a mínim, aquesta naixerà i se suportarà sobre fonaments poc consistents. D'aquesta manera, que cada poble, ciutat o comarca pugui disposar de la relació nominal dels seus morts i desapareguts tan completa i contrastada com sigui possible és un repte de recerca històrica però també un deure cívic amb la memòria col·lectiva.

Uns anys després de la creació del CHCC, entre altres projectes, s'impulsà la investigació sobre els combatents d'un exèrcit i de l'altre morts en acció de guerra i la població civil víctima d'accidents derivats de la guerra, sobretot per bombes abandonades pels exèrcits en retirada, que fossin complementaris d'estudis anteriors centrats en els deportats de la nació catalana morts als camps nazis, obra de l'escriptora Montserrat Roig, en les dues repressions, i en les víctimes de bombardejos, obra dels historiadors Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya i Font. Al costat d'aquestes obres, cal reivindicar també una tradició historiogràfica de treballs locals i comarcals, tan valuosa i necessària com injustament tractada, com foren les recerques i les obres de Manuel Gimeno, Salvador Palau Rafecas, Josep Maria Bernils o Albert Manent. La investigació que empenia el CHCC, i que portaria a bona part de comarques de Catalunya en els límits que els atorgà la Divisió Territorial de 1936, es feu sobre la base de sustentar la investigació en unes fonts documentals no sempre en les millors condicions tant d'accés com d'estat, amb preferència per les fonts registrals de jutjats, com la secció tercera dels llibres del Registre Civil; les de caràcter municipal, sobretot la correspondència d'entrada i sortida i els expedients de lleves, però també censos i padrons, expedients d'orfes i de beneficència, de viudetat i de classes passives; així com remarcar el gran pes que tingué en aquell moment la consulta del testimoni oral. Al costat de la recerca s'impulsaren publicacions a escala local i comarcal que posaven èmfasi en les relacions nominals de morts i desapareguts i en l'anàlisi estadística i comparativa dels resultats, i que cercaven un retorn per a una més que necessària actualització de les llistes. Entre aquests treballs, que es publicaren arreu del país sobretot entre 1985 i 1995, s'hi trobà la que vam dedicar a la comarca de la Segarra (Oliva i Llorens, 1992: 121-151).

Després d'uns anys d'inacció, els que van de 1995 a 2004, vers el 2005 el CHCC reprèn el projecte del cost humà coincidint amb un desvetllament de l'interès pel tema i un cert rebombori mediàtic que va contribuir a generar noves expectatives de recerca. En aquesta nova fase ens proposàvem continuar el projecte a partir d'una actualització dels objectius i dels instruments de recerca i enregistrament. Primer de tot, ens vam plantejar acabar aquells municipis i comarques pendents d'elaboració, com ara les comarques d'Osona, Baix Llobregat, el Tarragonès o la ciutat de Barcelona. En segon lloc, vam decidir iniciar un camí de noves revisions comarcals per incorporar-hi les víctimes mortals d'àmbits del cost

humà no tractats fins aleshores, com per exemple les morts en camps de concentració espanyols i camps d'internament de refugiats francesos, les víctimes per l'acció del maquis o els morts forans —refugiats i soldats— a Catalunya. En tercer lloc, aprofitant les noves recerques i revisions, vam preveure ampliar la informació que teníem de cada víctima, preferentment de filiació i amb relació a les circumstàncies de la defunció o desaparició, com per exemple el nom i cognoms dels pares, la data de naixement, la professió, la filiació política i/o sindical o la causa de la mort i el lloc d'enterrament. En quart lloc, era evident que calia portar la recerca a fons i arxius forans, amb especial interès pels arxius militars i les sèries documentals generades per l'exèrcit, cas de l'Arxiu Nacional de Catalunya pel que fa a la documentació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes en relació amb els pagaments efectuats a les milícies o del Centro Documental de la Memoria Histórica de Salamanca, que custodia el fons de la Pagaduría del Ejército de Tierra republicà. Tampoc no podíem oblidar en aquesta nova fase la informació que aportaven monografies, publicacions periòdiques i/o electròniques que havien aparegut al llarg de tots aquests anys. Finalment, es feu absolutament necessari la creació d'una aplicació banc de dades en línia per permetre sistematitzar, millorar el tractament i la gestió de la informació, i facilitar-ne la consulta pública.

Pel que fa a resultats, actualment tenim prop de 80.000 noms de morts i desapareguts incorporats al banc de dades del cost humà. Bona part d'aquests registres, després de passar per un procés de validació de les dades que incorporen, poden ser consultats en línia dins l'anomenat banc de la memòria del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya (<https://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/banc-memoria-democratica/fons/cost-huma-de-la-guerra-civil/>).

El present treball se centra en la comarca de la Segarra en els límits administratius que li atorgà la divisió territorial de 1936. Es tracta de la relació nominal completa de les víctimes mortals de la Segarra com a conseqüència de la guerra de 1936-1939. Aquesta llista es construeix sobre la base de la consulta sobretot de les fonts primàries i recull el nom i cognoms de les víctimes; l'estat civil; la població i el municipi de veïnatge l'any 1936; la condició; si es tracta de víctima mortal o de desaparegut (M/D); l'edat i, en el cas de militars, la lleva i l'exèrcit; l'àmbit de mort o desaparició i el lloc i la data en què es produí. Pel que fa als àmbits i en clau de consulta de la llista a l'apèndix, referenciem, per ordre alfabètic, les defuncions per accidents derivats de la guerra —per l'explosió de bombes abandonades, atropellaments...—; les morts i desaparicions en acció de guerra —bàsicament en combat o bé en hospitals de rereguarda—; les víctimes per bombardeig; els morts a l'exili —en situació de reclusió sobretot en camps d'internament francesos o camps nazis—; una relació força completa de civils que perden la vida a la comarca en qualitat de refugiats o desplaçats de guerra; i les víctimes d'ambdues repressions, l'exercida a la rereguarda catalana per acció de les milícies antifeixistes i altres forces armades revolucionàries o policials, i dels tribunals de justícia de la República Espanyola o per altres circumstàncies —assassinats comesos per militars republicans en el moment de la retirada, morts en camps de treball forçat...—, i l'exercida pel nou règim de Franco —morts arbitràries militars o paramilitars, camps de concentració i presons, sentències sumaríssimes de tribunals militars a pena capital, etc.

Val a dir, tanmateix, que la informació que aportem de cada víctima en aquest treball constitueix una petita part de la que conté la fitxa-registre de cadascuna al banc de dades del

cost humà, que amplia en grau considerable les dades de filiació de cada víctima, la informació sobre les circumstàncies de la mort/desaparició, i òbviament informa de les fonts de consulta que s'han utilitzat.

Estem davant d'un projecte summament complex pels anys que han passat, per l'abast espacial i temporal, pel gruix d'informació que hom cerca de cada víctima i també per la dificultat, encara, d'accés a les fonts. A tot això, cal afegir-hi que el treball sempre tindrà un punt d'imperfeció raonable, la imperfeció resultant d'unes fonts primàries que, moltes vegades, confonen o fins i tot enganyen, i per tant subjectes a una possible revisió. Contrastar la informació, doncs, és tasca obligada i preceptiva, com també ho és poder arribar a informar d'allò més essencial que envolta l'univers de la víctima, si s'escau també i de forma molt especial, per restituir-ne la memòria. D'aquesta manera, la investigació estarà sempre sotmesa a revisió, per rectificar i afegir informacions errònies o ignorades, i molt especialment a determinar la sort de la víctima que consta com a desaparegut, que en força casos van sobreviure a la guerra. Demanem, doncs, a aquelles persones que ens puguin informar, per corregir o bé ampliar dades, que ens ho facin saber a la següent adreça de correu electrònic: jolival@uoc.edu.

EL COST HUMÀ DE LA GUERRA CIVIL A LA SEGARRA: ANÀLISI I AVALUACIÓ

L'estudi del cost humà globalment tractat té en compte com a base d'anàlisi ambdues repressions, les morts en acció de guerra i per bombardeig; les defuncions degudes a accidents derivats de la guerra i les produïdes en un context d'exili; i un darrer apartat d'altres morts, aquelles que generen dubtes sobre una adscripció a un àmbit o altre de violència i mort o bé sobre si la defunció tenia relació directa o no amb la guerra i la postguerra. En l'anàlisi dels resultats no tindrem en compte les morts a la comarca de refugiats i desplaçats circumstancials de guerra, per bé que n'hàgim pogut fer el còmput total per municipis i que els seus noms els recollim a l'apèndix. Tampoc tindrem en compte els soldats forans que troben la mort, per malaltia o ferides, en instal·lacions hospitalàries o en retirada.

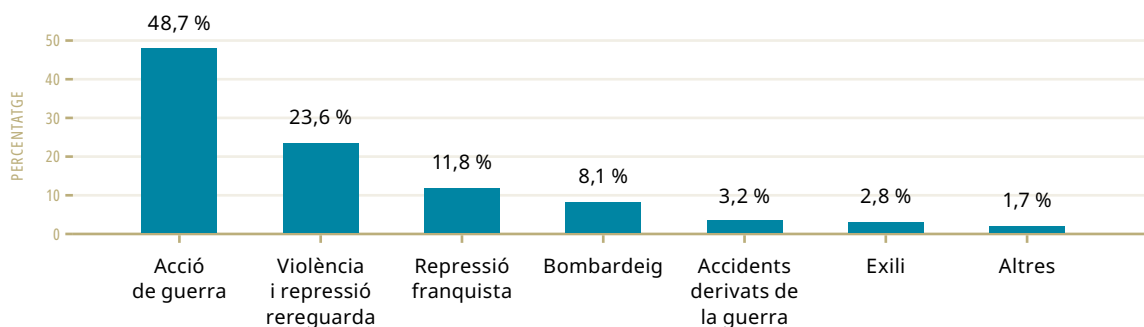
Del conjunt de dades del quadre de morts per municipis (taula 1) segons la població censada el 1936 se'n desprèn que el nombre total de víctimes mortals causades per la guerra a la comarca, comptant morts directes i indirectes, violentes o per malaltia, no hauria sigut inferior a les 592 en total, 233 de les quals, pràcticament la meitat, es comptabilitzen a la capital comarcal, Cervera. A aquestes 592 víctimes mortals, caldria afegir-hi almenys 143 civils més amb veïnatge eventual a la comarca en la seva condició de refugiats o desplaçats interiors de guerra. El nombre de 592 morts representa una mitjana, en xifres relatives, del 26,9% si tenim en compte el total de la població de la Segarra, que era de 22.021 habitants. Aquesta xifra es trobaria gairebé set punts per sobre de la mitjana catalana.² Per municipis, les taxes oscil·len entre el baix 6,9% de Biosca i l'altíssim 49,9% de Cervera. Amb la

² «Solament quan puguem arribar a establir, municipi a municipi, la nòmina de víctimes mortals, podrem arribar a precisar, amb major exactitud i millor base, el que va significar per a Catalunya la pèrdua d'unes vides que en xifres relatives podrien superar fàcilment el 20 per mil de la seva població de 1936.» (Oliva i Llorens, 2011: 430).

Taula 1. Quadre general: morts per municipis segons població de 1936

POBLACIÓ	HABITANTS 1936	REPRESSIÓ REREGUARDA		ACCIÓ GUERRA		BOMBARDEIG		ACCIDENTS DERIVATS DE LA GUERRA		REPRESSIÓ FRANQUISTA		EXILI		ALTRES MORTS		TOTAL		REFUGIATS / DESPLAÇATS
			%		%		%		%		%		%		%		%	
L'Aranyó	737	1	1,4	7	9,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	1,4	9	12,2	2
Biosca	721	0	0,0	3	4,2	0	0,0	0	0,0	2	2,8	0	0,0	0	0,0	5	6,9	0
Cervera	4.670	99	21,2	68	14,6	37	7,9	4	0,9	17	3,6	4	0,9	4	0,9	233	49,9	61
Estaràs	461	0	0,0	5	10,8	0	0,0	2	4,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	7	15,2	4
Florejacs	939	2	2,1	12	12,8	0	0,0	1	1,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	15	16,0	1
Freixenet de Segarra	1.153	8	6,9	16	13,9	1	0,9	0	0,0	4	3,5	1	0,9	0	0,0	30	26,0	11
Granyanella	400	0	0,0	6	15,0	2	5,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	8	20,0	0
Granyena de Segarra	505	1	2,0	4	7,9	0	0,0	0	0,0	5	9,9	1	2,0	0	0,0	11	21,8	2
Guissona	1.844	2	1,1	20	10,8	5	2,7	0	0,0	8	4,3	0	0,0	0	0,0	35	19,0	11
Ivorra	322	1	3,1	2	6,2	0	0,0	1	3,1	3	9,3	0	0,0	0	0,0	7	21,7	1
La Manresana	544	1	1,8	5	9,2	0	0,0	0	0,0	1	1,8	0	0,0	0	0,0	7	12,9	3
Massoteres	510	3	5,9	5	9,8	0	0,0	2	3,9	1	2,0	0	0,0	0	0,0	11	21,6	0
Montoliu de Segarra	829	1	1,2	12	14,5	1	1,2	0	0,0	1	1,2	0	0,0	0	0,0	15	18,1	2
Les Oluges	570	2	3,5	13	22,8	1	1,8	0	0,0	1	1,8	2	3,5	1	1,8	20	35,1	3
Les Pallargues	679	1	1,5	14	20,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	1,5	1	1,5	17	25,0	4
Portell	499	5	10,0	5	10,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	20,0	5
La Prenyanosa	428	1	2,3	4	9,3	0	0,0	1	2,3	2	4,7	1	2,3	0	0,0	9	21,0	0
Sanaüja	934	0	0,0	10	10,7	1	1,1	1	1,1	4	4,3	2	2,1	1	1,1	19	20,3	2
Sant Antolí i Vilanova	768	1	1,3	17	22,1	0	0,0	1	1,3	2	2,6	0	0,0	0	0,0	21	27,3	5
Sant Guim de la Plana	376	1	2,7	4	10,6	0	0,0	0	0,0	1	2,7	0	0,0	0	0,0	6	16,0	2
Sant Pere dels Arquells	369	1	2,7	4	10,8	0	0,0	0	0,0	2	5,4	0	0,0	0	0,0	7	19,0	0
Talavera	774	1	1,3	12	15,5	0	0,0	3	3,9	0	0,0	1	1,3	0	0,0	17	22,0	0
Tarroja de Segarra	403	0	0,0	7	17,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	2,5	0	0,0	8	19,9	5
Torà de Riubregós	1.098	5	4,6	12	10,9	0	0,0	2	1,8	11	10,0	2	1,8	0	0,0	32	29,1	10
Torrefeta	975	0	0,0	11	11,3	0	0,0	1	1,0	3	3,1	0	0,0	2	2,1	17	17,4	4
Vallfogona de Riucorb	513	3	5,8	10	19,5	0	0,0	0	0,0	2	3,9	1	1,9	0	0,0	16	31,2	5
TOTAL	22.021	140	6,4	288	13,1	48	2,2	19	0,9	70	3,2	17	0,8	10	0,5	592	26,9	143

Gràfic 1 Distribució percentual per àmbits sobre un total de 592 morts

recerca encara pendent d'acabar-se a tot Catalunya, no creiem agosarat poder afirmar que Cervera és ben probablement la capital comarcal amb l'índex més alt de víctimes mortals com a conseqüència de la guerra de 1936-1939. Molt lluny d'aquest resultat esfereïdor de Cervera, són també molt elevades les taxes que coneixen els municipis de les Oluges i Vallfogona de Riucorb, que s'enfilen per sobre del 30 per mil. Convé observar també com en xifres relatives un nombre considerable de municipis, entre els quals es compten Freixenet de Segarra, les Pallargues, Sant Antolí i Vilanova i Torà de Riubregós, es troben per sobre del 25‰, per tant, uns cinc punts per sobre del 20‰ que hom estableix per al conjunt de Catalunya quant a mitjana, tot i que els treballs de camp comarcals més recents en el marc del projecte del cost humà incrementen aquest resultat de manera evident. Una xifra i un percentatge alts que prendrien una dimensió encara més dolorosa si hi poguéssim sumar el conjunt de l'exili i les pèrdues per ferides o mutilació, així com la mortalitat per grups d'edat, per adonar-nos de l'impacte real causat per la guerra. Per àmbits amb relació al total de la població comarcal en xifres de 1936, les morts en acció de guerra, ja sigui en combat, hospitals militars o altres circumstàncies, representen el 13,1‰ del total de la mortalitat, seguit a distància per ambdues repressions, la que es produeix en zona republicana amb un 6,3‰ i la que causa la repressió franquista, que puja al 3,2‰. Pel que fa a les víctimes per bombardeig, sobre el total de la població segarrenca, estaríem parlant d'un 2,2‰, i més encara les defuncions causades per accidents derivats de la guerra, en l'exili o altres morts sumarien un idèntic 2,2‰.

D'aquests 592 morts, doncs, gairebé el 50% es correspondrien a la mortalitat en acció de guerra, sobretot milicians i soldats caiguts en combat o en hospitals militars de rereguarda. Pel que fa a les pèrdues humanes de la repressió en zona republicana, qualsevol que siga la causa, significarien un considerable 23,6%, per sobre de la repressió derivada del nou règim de Franco, que representa un 11,8%, seguit de les morts a causa de bombardejors, amb un important 8,1%, mentre que les morts a l'exili, accidents derivats de la guerra i altres morts sumarien en conjunt el 7,7%.

Si ens centrem en l'anàlisi de les violències, la repressió en zona republicana, és a dir, aquella que es desprèn de l'acció dels comitès i elements incontrolats, molt especialment durant els cinc primers mesos de la guerra, a la repressió que s'exerceix des de les institucions o organismes tant revolucionaris com Tribunals Populars, per l'acció de les Patrulles de Control, carrabiners o de la Guàrdia d'Assalt, per sentència del Tribunal Especial d'Alta Traïció i Espionatge, sentència de Tribunal Militar, centres de detenció i preventoris, per l'acció del SIM, com també per acció arbitrària de milicians al començament de la guerra, o bé per la de l'exèrcit republicà en retirada, comprovem com la comarca presenta un índex que, amb un 6,3‰, duplicaria la mitjana catalana, que se situaria a l'entorn del 2,9‰.³ En clau municipal, remarcaríem els casos que arriben a gairebé quadruplicar aquesta mitjana

³ Les xifres de morts i desapareguts com a conseqüència de la violència i repressió a la rereguarda catalana, com passa amb bona part dels àmbits d'estudi del cost humà, i que Solé i Sabaté i Villarroya globalment situaren en 8.360 (2,9 per mil de la població) caldria revisar-les. Els estudis que s'han fet els darrers anys, de revisió i ampliació de les informacions que en el seu dia es van aportar, confirmen la tendència a l'alça en tots i cadascun dels àmbits del cost humà estudiats, inclòs el de la violència i repressió a la rereguarda. En aquest sentit, l'estudi d'ambdós autors assenyala una mitjana comarcal del 5,8 per mil. Vegeu Solé i Sabaté, J.; Villarroya i Font, J. (1990).

comarcal, Cervera i el Portell amb un 21‰ i un 10‰, respectivament, cosa que evidencia el marcat signe anticlerical de la repressió, focalitzat en l'edifici de l'ex-Universitat, on l'orde dels Claretians tenia col·legi i seminari, i en el convent mercedari de Sant Ramon. Cas paradigmàtic és el de Cervera, on les víctimes per aquesta violència i repressió superen, de llarg, el contingent de víctimes mortals en acció de guerra que són, en general i salvant alguna altra excepció, les que acumulen el major nombre de defuncions.

Les víctimes en acció de guerra és l'àmbit, amb diferència, que aplega el contingent més alt de morts, tant en xifres absolutes com relatives. Es produeixen, sobretot, en combat, però també per mort deguda a ferides o malaltia en hospital o clínica militar, o bé per consell de guerra dins del mateix exèrcit a causa d'intents de deserció, indisciplines o raons ideològiques, entre d'altres. Parlem, per bé que pocs, dels milicians dels primers mesos de la guerra, i majoritàriament dels que moren en qualitat de soldats després de la militarització de les milícies i de la mobilització de les diferents lleves. Sense haver pogut avaluar el fenomen dels emboscats, tot i la constatació que fou ben present en determinats municipis del nord comarcal propers a la Noguera i el Solsonès, el nombre de difunts i desapareguts en acció de guerra, milicians i soldats amb veïnatge a la Segarra no seria inferior als 288, xifra que significa, tal com hem dit més amunt, una mitjana comarcal del 13,1‰ respecte a la població de 1936, i que és, a falta d'una actualització més que necessària, pràcticament idèntica que la mitjana catalana segons estimacions de 1991.⁴ En l'àmbit municipal, els índexs oscil·len entre el 4,2‰ de Biosca i el gairebé 23‰ de les Oluges. En la franja alta, per sobre del 15‰, juntament amb les Oluges, són igualment remarcables també els índexs de Granyanella, Talavera, Tarroja de Segarra, Sant Antolí i Vilanova, les Pallargues i Vallfogona de Riucorb. En la franja baixa, a més a més de Biosca i Ivorra, que es troben per sota del 7‰ de mitjana baixa, hi ha Granyena de Segarra, la Manresana, la Prenyanosa, l'Araný, Massoteres, Portell, Sanaüja, Estaràs, Guissona i Torà de Riubregós.⁵

Les víctimes per bombardeig constitueixen un altre àmbit d'anàlisi en l'estudi del cost humà de la guerra. Sense oblidar les morts produïdes en la població civil per bombardeig d'artilleria, l'arma de l'aviació, i molt especialment la del bàndol franquista, fou la que més va colpir la rereguarda en intensitat i brutalitat al llarg de la guerra. Així doncs, el total de víctimes mortals de l'aviació franquista amb veïnatge el 1936 a la comarca puja a 48 i representa una mortalitat del 2,2‰ amb relació a la població total censada.⁶ D'aquestes 48 víctimes mortals, 37 es concentren a la capital comarcal arran dels bombardejos, sobretot el del 3

4 Dos estudis de qui escriu, a partir d'una mostra comarcal amb un índex de morts en acció de guerra baix (entre un 7 i un 10,9‰), mitjà (entre un 11 i un 14,9‰), i alt (entre un 15 i un 18,9‰), conclouen que la mitjana comarcal catalana de morts en acció de guerra no seria inferior al 13 per mil (13,27 per mil). Vegeu Oliva i Llorens (1991; 1995).

5 Vegeu nota anterior.

6 La xifra pot semblar baixa si la comparem amb altres xifres donades pel mateix autor, sobretot a partir de l'estudi de 2008 sobre els bombardejos damunt de la comarca, en què avaluàvem el cost humà final. Insistim que estem parlant de víctimes amb veïnatge a la Segarra l'any 1936, de manera que no incloem les víctimes civils i militars foranes, i les no identificades que consten també, almenys numèricament, com a mortes. En conjunt, doncs, donàvem en aquell treball la xifra de 76 víctimes mortals de bombardeig sobre la Segarra, que en revisió posterior ja tindriem situada a 77. Vegeu Oliva i Llorens (2008).

de desembre de 1938, però també els de l'1, 5 i 15 de gener de 1939. Guissona i terme, que comptabilitzà sengles bombardejos el 21 de desembre de 1938 i el 20 de gener de 1939, perdé cinc dels seus fills, dos dels quals fora de la comarca, a Barcelona i la Pobla de Cérvoles. Granyanella conegué la mort de dos dels seus fills a Besalú i a la plaça del Carme de Tàrrega, i per la seva banda Freixenet de Segarra, Montoliu de Segarra, les Oluges i Sanaüja també conegueren la defunció d'un dels seus fills en bombardeig, la majoria fora de la comarca.

Les morts per accidents derivats de la guerra, sobretot com a conseqüència d'aquells provocats per vehicles militars en trànsit sobre la població civil i més encara per l'esclat de bombes abandonades per ambdós exèrcits sense esclatar, sumen dinou en total, cosa que significa un 0,9‰ amb relació a la població de 1936. Un índex, aquest, que a falta de poder disposar de resultats en un conjunt ampli de comarques, considerariem alt. Una aproximació a les víctimes mortals civils per accidents derivats de la guerra la vam investigar al conjunt de comarques gironines, els resultats de les quals es troben força allunyats per sota de la taxa de la Segarra, entre el 0,1‰ de la Selva i el 0,4‰ de l'Alt Empordà. En qualsevol cas, pensem que una revisió posterior, necessària, afegiria algun nom més al llistat gironí (Oliva i Llorens, 1999: 51-52). Al costat d'aquestes taxes relativament baixes i centrats en la demarcació de Lleida, comarques com l'Urgell o la Noguera, aquesta condicionada per ser línia de front des de l'abril fins al desembre de 1938, presenten un índex lleugerament per sota o molt per sobre respecte al resultat de la Segarra, amb el 0,7‰ i 1,35‰ respectivament (Bonjorn; Coma; Oliva; Torres, 1991: 33) (Bonjorn; Civit; Oliva; Pla; Solé, 1995: 246).

L'estudi de la repressió franquista té obres de referència que permeten una anàlisi sobre l'origen, naturalesa ideològica i cronologia de les morts, tot i que no inclouen el gruix complet causat per aquesta repressió, especialment les morts en camps de concentració.⁷ Parlem de les morts per maltractaments i/o condicions de vida a la presó, morts en camps de concentració, batallons de treballadors i de soldats treballadors, morts arbitràries a l'entrada de l'exèrcit rebel, morts arbitràries causades per grupuscles de falange, però sobretot com a conseqüència de sentències per consells de guerra sumaríssims o ordinaris. Amb l'anàlisi dels resultats, comprovem com la comarca coneix la mort de setanta segarrencs, cosa que significa una taxa del 3,2‰, per sota d'índexs altíssims com ara el del Pallars Sobirà (7,19‰) però per sobre de comarques com ara l'Urgell (2,29‰).⁸ Tot i que el nombre de morts per aquesta repressió és inferior al que es produeix en zona republicana durant tota la guerra, la xifra en confirmaria la gravetat tenint en compte les morts en acció de guerra i l'exili. A nivell municipal, Torà, Granyena de Segarra i Ivorra tenen els índex més elevats, amb un 10‰, un 9,9‰ i un 9,3‰ respectivament.

L'estudi de la mortalitat a l'exili pel que fa a la retirada catalana als camps d'internament francesos havia suscitat interès però s'havia avançat molt poc en treball de camp, a

⁷ Vegeu a l'apèndix Solé i Sabaté (1985); Solé i Sabaté, Villarroya i Font (1987); Corbalán Gil (2008); i Arxiu Nacional de Catalunya (2015).

⁸ Les nostres xifres s'allunyen a l'alça de les que en el seu dia donà Solé i Sabaté. L'explicació rau en el fet que l'historiador, en el seu estudi de la repressió, no incorpora a l'hora d'establir la mitjana comarcal, regional i per tot Catalunya les víctimes en presons, camps de concentració, batallons de treballadors, etc. Així, Solé i Sabaté apunta a una mitjana d'executats per tot Catalunya de l'1,2‰ i una mitjana regional de l'1,3‰ (Solé i Sabaté, 1985: 214 i 218).

diferència de l'estudi nominal de les víctimes de la deportació a camps nazis. Una troballa casual al *Boletín Oficial del Estado* de març de 1940, ens va permetre fer una primera aproximació als refugiats que van morir durant el primer any d'aquell exili (Oliva i Llorens; Picas Sala; Riudor Garcia, 2021: 10-43). Pel que fa a les morts a l'exili a la Segarra, ja fos en camps d'internament francesos o camps de concentració i extermini nazis, sobretot de Mauthausen i del seu *kommando* de Gusen, aquests sumen un total de disset, xifra que significa un 0,8‰ segons la població comarcal de 1936. Una taxa, per altra banda, lleugerament inferior a comarques com les Garrigues, que coneix un 1,12‰.

BIBLIOGRAFIA

- ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA (2015). *Procediments judicials militars sumaríssims de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona (1939-1980)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura.
- BERMEJO, B.; CHECA, S. (2006). *Libro memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*. Madrid: Ministerio de Cultura.
- BONJORN, R.; CIVIT, J.; OLIVA, J.; PLA, J.; SOLÉ, D. (1995). «Combatents de la Noguera morts al front i civils víctimes d'accidents derivats de la guerra. Avaluació final del Cost humà». *Urtx*, núm. 7, p. 241-272.
- BONJORN, R.; COMA, G.; OLIVA, J.; TORRES, J. (1991). «Soldats de l'Urgell morts a la Guerra Civil (1936-1939) i civils morts per material de guerra bèl·lic abandonat». *Urtx*, núm. 3, p. 25-62.
- CORBALÁN GIL, J. (2008). *Justícia, no venjança. Els executats pel franquisme a Barcelona (1939-1956)*. Valls: Cossetània Edicions.
- OLIVA I LLORENS, J. (1989). «El cost humà de la guerra civil als municipis de Torrefeta i Florejacs». *La Veu de Torreflor*, núm. 18.
- (1991). «El cost humà de la Guerra Civil: els soldats morts als fronts de combat i els civils víctimes d'accidents derivats de la guerra». *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Barcelona: PAM, p. 573-574.
- (1992). «Els soldats de la Segarra morts a la guerra civil (1936-1939) i els civils víctimes d'accidents derivats de la guerra». *Miscel·lània cerverina*, núm. 8, p. 121-151.
- (1995). «El cost humà de la Guerra Civil de 1936-1939: els combatents morts». *Recerques*, núm. 30, p. 96-97.
- (1995a). «El cost humà de la Guerra Civil als Plans del Sió». *Coses Nostres*, núm. 167.
- (1997). «El cost humà de la Guerra Civil a Guissona». *Butlletí Associació Cultural Amics de Iesso-Guisona*, núm. 2.
- (1999). *El cost humà de la Guerra Civil a les comarques gironines: combatents morts i víctimes del material bèl·lic abandonat*. Girona: El Punt.
- (2008). «Cervera i la Segarra sota les bombes. Els bombardejos aeris damunt la comarca durant la Guerra Civil (1938-1939)». *Miscel·lània cerverina*, núm. 18, p. 141-223.
- (2011). «L'estudi del cost humà de la Guerra Civil i la postguerra des del Centre d'Història Contemporània de Catalunya». A: SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.; AGUDO BLANCO, S. J. (coord.). *Congreso Internacional sobre la Batalla del Ebro. Comunicaciones (vol. 2)*. Tarragona: Arola Editors, p. 409-430.
- (2017). «El cost humà de la Guerra Civil, projecte de país». Ponència dins el simposi *A 80 anys del cop d'Estat de Franco. La Generalitat de Catalunya i la Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (1, 2 i 3 de desembre de 2016). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Memorial Democràtic, p. 545-556.
- OLIVA I LLORENS, J.; PICAS SALA, M.; RIUDOR GARCIA, N. (2021). «Més enllà de l'exili. Patiment i mort als camps d'internament francesos (1939-1940)». *La República*, núm. 138.
- ROIG, M. (1977). *Els catalans als camps nazis*. Barcelona: Edicions 62.
- SALAT TARRATS, J. (1996). «En relació als combatents de Cervera morts per la guerra civil de 1936-1939». *Segarra*, núm. 1.224.
- (1996a). «Fent memòria». *Segarra*, núm. 1.225, 1.226 i 1.227.
- SOLÉ I SABATÉ, J. M. (1985). *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Barcelona: Edicions 62.
- SOLÉ I SABATÉ, J. M.; VILLARROYA I FONT, J. (1986). *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*. Barcelona: PAM.
- (1987). *L'ocupació militar de Catalunya. Març 1938-febrer 1939*. Barcelona: L'Avenç.
- (1990). *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*, vol. I. Barcelona: PAM.
- TURULL, R. (1987). «Cerverins morts al front durant la Guerra Civil 36-39». *Segarra*, núm. 1.013.

APÈNDIX DE NOMS

COGNOMS	NOM	ESTAT CIVIL	POBLACIÓ DE VEINATGE 1936	MUNICIPI DE RESIDÈNCIA 1936	CIVIL / ECLESIASTIC / REFUGIAT / MILITAR	MORT/DESAPAREGUT	EDAT	LLEVA	ÀMBIT	EXÈRCIT REPUBLICÀ / EXÈRCIT FRANQUISTA	LLOC DE LA MORT / DESAPARICIÓ	DATA MORT / DESAPARICIÓ
Boix Cabó	Isidre		Montcortès de Segarra	Aranyó, l'	Mi	M	26	1933	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Bosch Bonet	Joan	C	Hostafrancs	Aranyó, l'	Mi	M	36	1923	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	28/10/1938
Comelles Ribera	Josep	C	Concabella	Aranyó, l'	Mi	M	36	1924	Acció de guerra	Rep	Concabella	14/1/1939
Ortiz Rialp	Marià	C	Hostafrancs	Aranyó, l'	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Cubells	28/10/1938
Pijoan Puig	Àngel	S	Concabella	Aranyó, l'	Mi	M	18	1940	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	novembre de 1938
Pont Miró	Antoni	S	El Canós	Aranyó, l'	Mi	M	29	1929	Acció de guerra	Rep	Prats de Lluçanès	2/2/1939
Salat Reñé	Jaume	C	El Canós	Aranyó, l'	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Carretera de Sort	31/7/1938
Porta Prats	Antoni	S	Hostafrancs	Aranyó, l'	C	M	24	1936	Altres morts		Hostafrancs	juliol de 1939
Cortés Ramírez	Juan		El Canós	Aranyó, l'	R	M			Refugiats/Desplaçats		El Canós	23/11/1938
Martín Guzmán	Antonio	S	Concabella	Aranyó, l'	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		Concabella	10/3/1937
Porta Prats	Josep	S	Hostafrancs	Aranyó, l'	C	M	27	1933	Violència i repressió rera guarda		Carretera de Sant Joan de les Abadesses a Camprodon	febrer de 1939
Freixes Argerich	Antoni	S	Biosca	Biosca	Mi	M	23	1935	Acció de guerra	Rep	Terol	febrer de 1938
Rovira Brichs	Senén	S	Biosca	Biosca	Mi	M	31	1927	Acció de guerra	Rep	Proximitats de Mequinensa, front de l'Ebre	3/8/1938
Vilardell Vila	Joan	S	Biosca	Biosca	Mi	M	25	1935	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Castelló d'Empúries	febrer de 1939
Batalla Fustagueres	Senén	C	Biosca	Biosca	C	M	47		Repressió franquista		Terme de Biosca	1943
Espinagosa Balasch	Antoni		Biosca	Biosca	C	M	32	1928	Repressió franquista		Camp de Concentració de San Marcos, Lleó	16/6/1939
Cardona Martínez	Ramon	S	Cervera	Cervera	C	M	14		Accidents derivats de la guerra		Cervera	18/11/1937
Colomé Guitart	Joan	S	Vergós de Cervera	Cervera	C	M	8		Accidents derivats de la guerra		Terme de Vergós de Cervera	7/2/1939
Güell Bosch	Josep	S	Cervera	Cervera	C	M	9		Accidents derivats de la guerra		Terme de Cervera	17/2/1939
Pons Miquel	Ramon	C	Cervera	Cervera	C	M	50		Accidents derivats de la guerra		Cervera	16/6/1943
Alascio Llobera	Ramon	C	Cervera	Cervera	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Afores de Flix	10/11/1938
Alsinella Fusté	Manel	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Vilalba dels Arcs	30/7/1938
Anguera Corbella	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Gárgoles de Arriba (Guadalajara)	9/12/1938
Argelagós Oliva	Francesc	S	Cervera	Cervera	Mi	M	25	1932	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar Médico de Evacuación de Barbastro	27/10/1937
Balasch Farré	Ramon		Cervera	Cervera	Mi	D		1927	Acció de guerra	Rep		
Balcells Peres	Josep	C	Cervera	Cervera	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Faió	26/7/1938
Bergadós López	Manuel		Cervera	Cervera	Mi	D			Acció de guerra	Rep		1937
Bescós Mayral	Josep		Cervera	Cervera	Mi	M			Acció de guerra	Rep	Prop riu Cardener, Callús	18/6/1938
Bori Gabarró	Ramon	S	Cervera	Cervera	Mi	M	24	1936	Acció de guerra	Rep	Lupión (Jaén)	26/3/1939
Bulló Carulla	Bonaventura	C	Cervera	Cervera	Mi	M	26	1932	Acció de guerra	Rep	Mediana de Aragón	11/10/1937
Caballol	Joan		Cervera	Cervera	Mi	M			Acció de guerra	Rep	Sector de Sort	4/10/1938
Calafell	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	23	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Serra d'Alcubierre	febrer de 1937
Cercós Casa	Ramon	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	agost de 1938
Cirera Corbella	Josep Maria	C	Cervera	Cervera	Mi	D			Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	octubre de 1938
Coma Ramon	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	24	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Conca (Castella-La Manxa)	9/2/1938
Conill	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	16	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	setembre de 1938
Conill	Vicenç	S	Cervera	Cervera	Mi	M	17	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	setembre de 1938
Domènech Fort	Benet	C	Cervera	Cervera	Mi	M	37	1922	Acció de guerra	Rep	Seròs	10/11/1938
Esplugues Bonjoch	Ramon	S	Cervera	Cervera	Mi	M	22	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Osera	novembre de 1937

Esteve Aubach	Jaume		Cervera	Cervera	Mi	D			Acció de guerra	Rep		
Farré Alsedà	Francesc		Cervera	Cervera	Mi	M			Acció de guerra	Rep	Front del Segre	1938
Farré Gassó	Antoni	C	Cervera	Cervera	Mi	M	35	1924	Acció de guerra	Rep	Serra de Pàndols	30/10/1938
Farré Roca	Miquel	S	Cervera	Cervera	Mi	M	24	1936	Acció de guerra	Rep	Clínica Militar núm. 2 (Bonanova)- c. Errico Malatesta, 6, Barcelona	29/11/1938
Farré Segura	Jaume	S	Cervera	Cervera	Mi	M	27	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Serrat de la Torraza, Alerre (Osca)	17/6/1937
Farré Vilalta	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	19	1941	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de la Bonanova, Barcelona	gener de 1939
Forcat Morros	Manel	S	Cervera	Cervera	Mi	D	18	1942	Acció de guerra	Rep	Catalunya	gener de 1939
Forcat Oliva	Àngel	S	Cervera	Cervera	Mi	M	25	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Sector de Tremp	25/5/1938
Fornells Torner	Joan		Cervera	Cervera	Mi	M	33	1926	Acció de guerra	Rep	Girona	4/2/1939
Franquesa Palomés	Francesc		Cervera	Cervera	Mi	M			Acció de guerra	Rep	Front del Centre	16/12/1938
Garcia Gómez	Joan	C	Cervera	Cervera	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Sector d'Artesa de Segre	desembre de 1938
Gómez Bárcena	Pedro	S	Cervera	Cervera	Mi	M	17	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	setembre de 1939
Gómez Brieva	Manel		Cervera	Cervera	Mi	D		1939	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	
Graells Ferré	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Flix	28/7/1938
Jové Costa	Joan	S	Cervera	Cervera	Mi	D		1929	Acció de guerra	Rep		
Lázaro Sanz	Jaume	S	Cervera	Cervera	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar XVIII C. d'E., Cervera	12/11/1938
Messegúes Majà	Ramon		Cervera	Cervera	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Faió	juliol de 1938
Monclús Roger	Josep		Cervera	Cervera	Mi	M	32		Acció de guerra	Rep	Manzanera (Terol)	18/9/1938
Monclús Roqué	Salvador	C	Cervera	Cervera	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	4/10/1938
Oliva Pedret	Francesc	S	Cervera	Cervera	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Ciudad Real	9/11/1938
Ortiz Martí	Antoni	S	Cervera	Cervera	Mi	M	22	1937	Acció de guerra	Fran	Front de Castelló	juliol de 1938
Pedraza Pitidier	Sebastià	S	Cervera	Cervera	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Front de l'Est, Aragó	28/3/1938
Pedrós Orobitg	Manel	S	Cervera	Cervera	Mi	M	29	Voluntari	Acció de guerra	Fran	Casa del Cura, Codo (Saragossa)	25/8/1937
Permanyer Pomés	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Hospital Base d'Evaquació, Manresa	15/11/1938
Pipó Marquilles	Estanisla	S	Cervera	Cervera	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Rereguarda de Tarragona, punt de socors	25/11/1938
Piqué Castells	Magí	C	Cervera	Cervera	Mi	M	30	1929	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	30/8/1938
Piquerías Àvila	Andreu		Cervera	Cervera	Mi	M			Acció de guerra	Rep		1938
Planes Pedrós	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	23	1937	Acció de guerra	Rep	Hospital Campanya XI C. d'E., Sarinyena	11/10/1937
Pomés Oliva	Francesc		Vergós	Cervera	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Pons Cruells	Antoni	S	Cervera	Cervera	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Sector d'Osca	25/3/1938
Portella Graells	Josep	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1/9/1938
Puiggròs Niubó	Ramon	C	Cervera	Cervera	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938-08
Redondo Blanco	Felip		Cervera	Cervera	Mi	M	26		Acció de guerra	Rep	Hospital de Manresa núm. 1, Manresa	10/11/1938
Regí Campabadal	Rafel	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Regué Pons	Pere	C	Cervera	Cervera	Mi	D	30	1929	Acció de guerra	Rep	Mequinensa	6/8/1938
Ribera Oliva	Francesc	S	Cervera	Cervera	Mi	M	20	1940	Acció de guerra	Fran	Hospital Militar de Sigüenza	28/4/1939
Ribera Palou	Pere	S	Cervera	Cervera	Mi	M	42	1918	Acció de guerra	Rep	Terme de Cervera	15/1/1939
Roca Fusté	Antoni	S	Cervera	Cervera	Mi	M	24	1936	Acció de guerra	Rep	Hospital de Sang de Cambrils- Hospital Militar Base del V.C. d'E.	23/12/1938
Roque Pinyol	Bonaventura	S	Cervera	Cervera	Mi	M	25	1935	Acció de guerra	Fran	Nules	23/5/1939
Rossell Colom	Josep Maria	S	Cervera	Cervera	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Sector de Tremp	desembre de 1938
Sauleda Vidal	Miquel	S	Cervera	Cervera	Mi	D	18	1941	Acció de guerra	Rep		
Sevillano Esquina	Gabriel	C	Cervera	Cervera	Mi	M			Acció de guerra	Rep	Hospital Militar d'Alcoi	23/6/1937
Tarruella Domingo	Antoni	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Tren sanitari Barcelona-França	25/1/1939
Torné Gomà	Antoni	S	Cervera	Cervera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Seròs	14/11/1938
Torné Gomà	Francesc	S	Cervera	Cervera	Mi	D	22	1936	Acció de guerra	Rep		
Trilla Seroles	Melcior	S	Cervera	Cervera	Mi	M	19	1938	Acció de guerra	Rep	sector de Balaguer	23/5/1938
Vergés Mullerachs	Antoni	S	Cervera	Cervera	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Sector de Tremp	7/4/1938
Viles Sebastià	Manuel	S	Cervera	Cervera	Mi	M	21	1937	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	25/7/1938
Viles Sebastià	Ramon	S	Cervera	Cervera	Mi	M	26	1933	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar, Barcelona	20/3/1938
Carulla Pifarré	Josep		Cervera	Cervera	C	M	32	1929	Altres morts		Hospital Clínic, Barcelona	16/2/1940

Farré Closa	Jaume	S	Cervera	Cervera	C	M	1		Altres morts	Grup Hospitals Militars de la Ciutat de Lleida, 1a Secció	27/5/1939
Sentelles Flotats	Josep	C	Vergós	Cervera	C	M	42		Altres morts	Lleida	20/8/1938
Ubach Trilla	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	41		Altres morts	Proximitats d'Anglès	1/2/1939
Aldabó Centelles	Maria	S	Cervera	Cervera	C	M	33		Bombardeig	c. Combat, 21, Cervera	1/1/1939
Aldabó Centelles	Ramona	S	Cervera	Cervera	C	M	25		Bombardeig	c. Combat, 21, Cervera	1/1/1939
Aldabó Centelles	Teresa	S	Cervera	Cervera	C	M	29		Bombardeig	c. Combat, 21, Cervera	1/1/1939
Aldabó Raich	Pere	C	Cervera	Cervera	C	M	66		Bombardeig	c. Combat, 21, Cervera	1/1/1939
Asbert Esteve	Ramona	C	Cervera	Cervera	C	M	28		Bombardeig	Cervera	15/1/1939
Asbert Solé	Francesc	V	Cervera	Cervera	C	M	60		Bombardeig	Cervera	15/1/1939
Badia	Francesc		Cervera	Cervera	C	M	60		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Bonet Cercós	Jaume		Cervera	Cervera	C	M	38		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Campderrós Cònsul	Elena	V	Cervera	Cervera	C	M	50		Bombardeig	Prop del Camp d'Esports, Cervera	3/12/1938
Cassà Baltasar	Àngela		Cervera	Cervera	C	M	57		Bombardeig	Cervera	4/12/1938
Centelles Trilla	Cecília	C	Cervera	Cervera	C	M	62		Bombardeig	c. Combat, 21, Cervera	1/1/1939
Cintora Aldabó	Montserrat	S	Cervera	Cervera	C	M	2		Bombardeig	c. Combat, 21, Cervera	1/1/1939
Elies Lluelles	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	50		Bombardeig	Pati de Corell, Cervera	5/1/1939
Estevanera	Vicenta		Cervera	Cervera	C	M	62		Bombardeig	c. Barcelona, 2, Cervera	7/1/1939
Font Oliva	Carme	C	Cervera	Cervera	C	M	56		Bombardeig	Cervera	16/1/1939
Fusté Pont	Brisdeta	S	Cervera	Cervera	C	M	14		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Fusté Pont	Maria	S	Cervera	Cervera	C	M	11		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Gabarró Figueres	Martí		Cervera	Cervera	C	M	76		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Gassó Planes	Maria	C	Cervera	Cervera	C	M			Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Huguet Casas	Pepita	S	Cervera	Cervera	C	M	15		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Llombart Clua	Rosa	S	Cervera	Cervera	C	M	2		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Molins Larré	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	36		Bombardeig	Cervera	18/1/1939
Palou Trilla	Dolors	C	Cervera	Cervera	C	M	47		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Rosich Anguera	Aurora	S	Cervera	Cervera	C	M	2		Bombardeig	Cervera	20/12/1938
Rosich Anguera	Enric	S	Cervera	Cervera	C	M	10		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Salvadó Palou	Alfred	S	Cervera	Cervera	C	M	12		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Salvadó Palou	Antoni	S	Cervera	Cervera	C	M	10		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Salvadó Palou	Ramona	S	Cervera	Cervera	C	M	7		Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Santigosa Pahissa	Zoila		Cervera	Cervera	C	M	68		Bombardeig	Plaça de la República, 1, Cervera	7/1/1939
Secanell Tomàs	Concepció	S	Cervera	Cervera	C	M	16		Bombardeig	c. Major, 5, Cervera	5/1/1939
Serra Grau	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M			Bombardeig	c. Combat, 23, Cervera	1/1/1939
Serres Rebull	Pascual	C	Cervera	Cervera	C	M	67		Bombardeig	Cervera	15/1/1939
Solé Térmens	Geroni	V	Cervera	Cervera	C	M	76		Bombardeig	Proximitats de Puigcerdà	9/2/1939
Torres Gassó	Jaume	S	Cervera	Cervera	C	M			Bombardeig	Cervera	3/12/1938
Trullols Tarruell	Francesc	V	Cervera	Cervera	C	M	87		Bombardeig	c. Combat, 23, Cervera	7/1/1939
Aguilar Badia	Francesca		Cervera	Cervera	C	M			Bombardeig-Refugiats/Desplaçats	Clínica Militar del XVIII CE (Grup Escolar)	4/12/1938
Salcedo Borra	Martín		Cervera	Cervera	C	M	63		Bombardeig-Refugiats/Desplaçats	Hospital Militar XVIII CE-Clínica Militar núm. 1 Cervera	10/12/1938
Alseda Sanou	Ramon	C	Cervera	Cervera	C	M	36	1926	Exili	Castell de Hartheim, kommando especial de Mauthausen	25/9/1941
Bernaus Domènech	Josepa	C	Cervera	Cervera	C	D			Exili	Avinyó (França)	1939
Porté Rius	Miquel	S	Cervera	Cervera	C	M	33		Exili	Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	1/1/1942
Riera Closa	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	37		Exili	Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	15/5/1943
Alberich Costa	Cecília	C	Cervera	Cervera	R	M	72		Refugiats/Desplaçats	Hospital Civil, Cervera	19/8/1938
Alonso Maldonado	Hermógenes	S	Cervera	Cervera	R	M	34		Refugiats/Desplaçats	Cervera	4/3/1938
Álvarez Sánchez	Celestino	S	Cervera	Cervera	R	M	11		Refugiats/Desplaçats	Hospital Civil, Cervera	27/2/1938
Arias Pérez	Antonio	S	Cervera	Cervera	R	M	1		Refugiats/Desplaçats	Hospital Clínic, Barcelona	31/12/1937
Aristorena Iriondo	Nicolás	V	Cervera	Cervera	R	M	72		Refugiats/Desplaçats	c. Santa Anna, 4 pis 2, Cervera	6/7/1938
Armengol Mangrané	Pilar	S	Cervera	Cervera	R	M	7		Refugiats/Desplaçats	Hospital Civil, Cervera	21/10/1938
Artillero Cobar	Cristóbal	S	Cervera	Cervera	R	M	1		Refugiats/Desplaçats	Hospital Civil, Cervera	15/3/1937
Bañez Mantilla	Carmen	S	Cervera	Cervera	R	M	17		Refugiats/Desplaçats	Cervera	20/5/1937
Barrero Torné	Ramón		Cervera	Cervera	R	M	49		Refugiats/Desplaçats	Hospital Civil, Cervera	30/11/1938

Bielza Rojo	Pascuala	C	Cervera	Cervera	R	M	42		Refugiats/Desplaçats		Cervera	13/11/1938
Bonet Miquel	Maria	V	Cervera	Cervera	R	M	66		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	20/12/1938
Calzada Bautista	Josep	S	Cervera	Cervera	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	13/10/1938
Campos Ramos	Marina	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	13/1/1938
Caroña Barranena	Pilar	S	Cervera	Cervera	R	M	9		Refugiats/Desplaçats		Edifici Universitat, Cervera	19/9/1937
Casabón Puyo	Maria	C	Cervera	Cervera	R	M	85		Refugiats/Desplaçats		Cervera	11/8/1938
Castro Mur	Joaquín	V	Cervera	Cervera	R	M	65		Refugiats/Desplaçats		Domicili, Cervera	26/6/1938
Cristòfol Roch	Artur	C	Cervera	Cervera	R	M	31		Refugiats/Desplaçats		Cervera	4/5/1938
Díaz San José	Manuel	C	Cervera	Cervera	R	M	88		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	3/9/1938
Díaz San José	Manuel	C	Cervera	Cervera	R	M	98		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	3/9/1938
Farré Angrill	Ramona	S	Cervera	Cervera	R	M	4		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	26/11/1938
García Cajal	Ramiano	V	Cervera	Cervera	R	M	58		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	7/6/1938
García Miquelo	Domingo	V	Cervera	Cervera	R	M	94		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	19/11/1937
Giménez Oliván	Pilar	S	Cervera	Cervera	R	M	9		Refugiats/Desplaçats		c. Francisc Macià, 28, Cervera	30/10/1938
Gómez Hidalgo	Esteban	S	Cervera	Cervera	R	M	9		Refugiats/Desplaçats		Edifici Universitat, Cervera	30/6/1937
Grañó Batalla	Josep		Cervera	Cervera	R	M	78		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	15/1/1939
Hernández Sánchez	Juan	C	Cervera	Cervera	R	M	57		Refugiats/Desplaçats		Edifici Universitat, Cervera	2/5/1937
Isaba	Tomàs	S	Cervera	Cervera	R	M	15		Refugiats/Desplaçats		Cervera	18/2/1939
Juanos Bonet	Carme	S	Cervera	Cervera	R	M	4		Refugiats/Desplaçats		Carreró del Porta, 1, Cervera	15/9/1938
Llera Álvarez	Araceli	V	Cervera	Cervera	R	M	21		Refugiats/Desplaçats		c. Combat, 2, Cervera	25/9/1938
Lozano Valledor	Maria Jesús	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	9/10/1937
Marín López	Visitación	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	27/2/1937
Martínez Ramón	José María	S	Cervera	Cervera	R	M	65		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	10/10/1938
Masana Riu	Pere	C	Cervera	Cervera	R	M	35		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	7/8/1938
Medina Torquet	Florenci	C	Cervera	Cervera	R	M	64		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	9/5/1938
Mesalles Cabrerizo	Floral	S	Cervera	Cervera	R	M	9		Refugiats/Desplaçats		Cervera	20/7/1938
Mesalles Cabrerizo	Claudia	S	Cervera	Cervera	R	M	5		Refugiats/Desplaçats		Vergós de Cervera	22/10/1938
Molins Garrigó	Francesc	C	Cervera	Cervera	R	M	42		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	2/12/1938
Mur Simón	Francesc	S	Cervera	Cervera	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		c. Major, 29, Cervera	29/4/1938
Naca Almallones-Almazón	María Antonia	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	19/2/1937
Navarro Gómez	Josefa	V	Cervera	Cervera	R	M	48		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	1/5/1937
Not Busquet	Francesca	C	Cervera	Cervera	R	M	31		Refugiats/Desplaçats		c. Santa Maria, 20, Cervera	1/11/1938
Ortiz González	Cursino	C	Cervera	Cervera	R	M	66		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	30/3/1938
Pérez Carrera	Jaume	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Cervera	21/8/1938
Pérez Gómez	Enrique	S	Cervera	Cervera	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		c. Major, Cervera	31/7/1938
Pérez Manrique	Félix	S	Cervera	Cervera	R	M	28		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	10/1/1938
Reyera Carrasco	Antonio	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	21/2/1937
Rionda Álvarez	Maruja	S	Cervera	Cervera	R	M	7		Refugiats/Desplaçats		c. Major, 59, Cervera	10/2/1938
Roca Martí	Maria	S	Cervera	Cervera	R	M	17		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	25/8/1938
Rodríguez Piñera	Dolores	S	Cervera	Cervera	R	M	45		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	28/10/1937
Rubiola Puntós	Bàrbara	V	Cervera	Cervera	R	M	54		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	11/7/1938
Sanz Martínez	Santiago	S	Cervera	Cervera	R	M	14		Refugiats/Desplaçats		Toll Rodó o Toll dels Bous, Cervera	18/7/1938
Serolle Oncims	María	V	Cervera	Cervera	R	M	72		Refugiats/Desplaçats		Mas del Moixó, Cervera	15/9/1938
Serra Oller	Vicenç		Cervera	Cervera	R	M	72		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	29/10/1938
Serrano Aja	Cipriana	V	Cervera	Cervera	R	M	63		Refugiats/Desplaçats		c. Sant Francesc, 2, 3r, Cervera	30/6/1938
Sierra Arango	Francisca		Cervera	Cervera	R	M	69		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	28/10/1937
Sierra Luengo	María del Carmen	S	Cervera	Cervera	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	28/9/1937
Sorribes Mas	Francesc	C	Cervera	Cervera	R	M	64		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	14/8/1938
Tejada Gómez	María	V	Cervera	Cervera	R	M	72		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	18/5/1939
Tornés Caellas	Josep	V	Cervera	Cervera	R	M	80		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	25/4/1938
Vaqué Ribes	Blai	V	Cervera	Cervera	R	M	80		Refugiats/Desplaçats		Hospital Civil, Cervera	6/1/1939
Vello Pomaral	Hermenegildo	V	Cervera	Cervera	R	M	85		Refugiats/Desplaçats		Cervera	3/1/1939
Binéfar Solà	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	33		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	25/5/1940
Castells Padró	Càndid	C	Cervera	Cervera	C	M	25		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	17/1/1940
Constansó Segura	Gabriel	C	Cervera	Cervera	C	M	37		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	17/1/1940
Falcó Launes	Joan Baptista	C	Cervera	Cervera	C	M	46		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	16/1/1940
Gesé Josa	Miquel	S	Cervera	Cervera	C	M	52		Repressió franquista		Presó provincial de Lleida, infermeria	3/11/1942

Gómez Bárcena	Manuel	S	Cervera	Cervera	C	M	29	1932	Repressió franquista		Cementiri de Lleida	16/1/1940
Leal Porqueras	Josep	S	Cervera	Cervera	C	M	24		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	23/12/1940
Lloret Ripoll	Joaquim	C	Cervera	Cervera	C	M	37		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	5/9/1939
Matamala Vicens	Josep		Cervera	Cervera	C	M	26	1935	Repressió franquista		Castell, Sant Julià de Ramis	7/4/1940
Miralles Toldrà	Joan	V	Cervera	Cervera	C	M	58		Repressió franquista		Partida de terme de Raspaldes, Cervera	17/1/1939
Pons Balcells	Joan	S	Cervera	Cervera	C	M	26		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	4/9/1942
Puiggròs Elias	Ramon	S	Cervera	Cervera	C	M	30		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	16/1/1940
Puigredon Borruix	Domènec	V	Cervera	Cervera	C	M	64		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	28/7/1939
Riba Cisquella	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	39	1921	Repressió franquista		Grup Hospitals Militars de la Ciutat de Lleida	20/4/1938
Roig Castany	Salvador	S	Cervera	Cervera	C	M	52		Repressió franquista		Presó habilitada del Seminari Vell de Lleida infermeria	2/2/1943
Tarruella Salvadó	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	42		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	6/8/1940
Vilagrà Mur	Pere	C	Cervera	Cervera	C	M	42		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	23/12/1940
Agorreta Zabaleta	Onésimo	S	Cervera	Cervera	E	M	20		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Albareda Comorera	Francesc	V	Cervera	Cervera	C	M	65		Violència i repressió reraguada		Bar la Pansa (Ronda Sant Antoni), Barcelona	18/1/1937
Alsina Ferrer	Joan Maria	S	Cervera	Cervera	E	M	62		Violència i repressió reraguada		Cementiri, Castellbell i el Vilar	16/9/1936
Amalrich Rasclosa	Amat	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Amargant Boada	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	20		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Arizleta Salvador	Dionisio	S	Cervera	Cervera	E	M	25		Violència i repressió reraguada		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Ausellé Rigau	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Aymerich Guillemot	Francesc	S	Cervera	Cervera	C	M	49		Violència i repressió reraguada		Partida Mataranera, finca del Pastoret, Cervera	12/8/1936
Blanch Badia	Joan	S	Cervera	Cervera	E	M	63		Violència i repressió reraguada		Terme, Sant Pere dels Arquells	31/8/1936
Boquet Roca	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	53		Violència i repressió reraguada		Km 517 ctra. Madrid-França, partida de terme de les Roquetes, El Talladell	4/8/1936
Botines Ramon	Salvador	S	Cervera	Cervera	C	M	22		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Montcada i Reixac	13/11/1936
Botines Ramon	Jaume	S	Cervera	Cervera	C	M	20		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Montcada i Reixac	13/11/1936
Bover Albareda	Emili	S	Cervera	Cervera	E	M	67		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Cervera	20/8/1936
Bueria Biosca	Evarist	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Buxó Font	Joan	S	Cervera	Cervera	E	M	57		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Caball Juncà	Pere	S	Cervera	Cervera	E	M	22		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Campo Jiménez	Nicolás	S	Cervera	Cervera	E	M	16		Violència i repressió reraguada		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Canals Pascual	Francesc	S	Cervera	Cervera	E	M	44		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Casademunt Vila	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	20		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Casajús Alduan	Teófilo	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Casamitjana Majà	Francesc	C	Cervera	Cervera	C	M	48		Violència i repressió reraguada		Partida de les Roquetes, El Talladell	17/8/1936
Casany Vilarrasa	Antoni	S	Cervera	Cervera	E	M	40		Violència i repressió reraguada		Camí entre Mas Claret (o Mas de Toni) i els Comdals, Sant Pere dels Arquells	11/8/1936
Castan Messeguer	Ferran	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguada		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Centelles Pont	Magí	C	Cervera	Cervera	C	M	71		Violència i repressió reraguada		Proximitats del pont del canal d'Urgell, Anglesola	22/8/1936
Cerdà Cantavella	Antoni	S	Cervera	Cervera	E	M	20		Violència i repressió reraguada		Cementiri de Lleida	26/7/1936

Cisteró Ribera	Joan	C	Cervera	Cervera	C	M	47		Violència i repressió reraguarda		Finca propera a Cervera de la carretera de Guissona - Cervera	27/7/1937
Civit Llobet	Josep	V	Cervera	Cervera	C	M	56		Violència i repressió reraguarda		Carretera de Tàrrega, Granyanella	19/8/1936
Comorera Llanes	Lluís	S	Cervera	Cervera	C	M	47		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	13/8/1936
Cortadelles Segura	Enric	S	Cervera	Cervera	E	M	26		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	25/8/1936
Costa Prat	Amadeu	S	Cervera	Cervera	E	M	20		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Elizalde Garbisu	Antonio	S	Cervera	Cervera	E	M	22		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Elcano Liberal	José	S	Cervera	Cervera	E	M	22		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Ferrer Escolà	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	57		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Folqué Clua	Josep Maria	S	Cervera	Cervera	E	M	29		Violència i repressió reraguarda		Entorn de Barcelona	2/11/1936
Font Font	Manuel	S	Cervera	Cervera	E	M	58		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Galceran Solé	Francesc	S	Cervera	Cervera	E	M	60		Violència i repressió reraguarda		Terme, Cervera	6/10/1936
Giribet	Joan		Cervera	Cervera	C	M	34		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	19/10/1936
Giron Puigmitjà	Jaume	S	Cervera	Cervera	E	M	49		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Castellfollit de Riubregós	5/9/1936
Guasch Tortella	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	52		Violència i repressió reraguarda		Km 6 carretera de Cervera a la Guàrdia, en un camp de conreu, Granyena de Segarra	24/7/1936
Heras Izquierdo	Eusebio de las	S	Cervera	Cervera	E	M	22		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Hortós Tura	Lluís	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Jiménez García	Rufino	C	Cervera	Cervera	C	M	36		Violència i repressió reraguarda		Km 246 via ferrocarril del Nord, Vergós Guerrejat	9/8/1936
Jiménez Vízcar	Ireneo	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	24/10/1936
Jové Bonet	Manuel	S	Cervera	Cervera	E	M	40		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Jové Pach	Lluís	S	Cervera	Cervera	E	M	64		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Leache Labiano	Julio	S	Cervera	Cervera	E	M	31		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Lloses Trullols	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	42		Violència i repressió reraguarda		Carretera N-II km 523-524, entre St. Pere Arquells i Comdals, Sant Pere dels Arquells	31/8/1936
Lloses Trullols	Agustí	S	Cervera	Cervera	C	M	33		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	20/8/1936
Llovet	Joan	S	Cervera	Cervera	E	D			Violència i repressió reraguarda			
Loncán Campodarve	José	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
López Cots	Senén	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Malgosa Codina	Manuel	S	Cervera	Cervera	E	M	68		Violència i repressió reraguarda		Terme, Vergós Guerrejat	5/8/1936
Marco Martínez	Francisco	S	Cervera	Cervera	E	M	19		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Martorell Vidiella	Miquel	C	Cervera	Cervera	C	M	60		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Matute Tobías	Heraclio	S	Cervera	Cervera	E	M	69		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Mestres Llauradó	Esteve	S	Cervera	Cervera	E	M	54		Violència i repressió reraguarda		Barcelona	agost de 1938
Miguel Moncalvillo	Constantino	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Milagro Mesa	Francisco	S	Cervera	Cervera	E	M	66		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936

Minguell Valls	Francesc	C	Cervera	Cervera	C	M	53		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Moliné Pont	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	73		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera, espai dit "el Corralet"	20/10/1936
Obiols Compte	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	49		Violència i repressió reraguarda		Casal Català, Cervera	5/8/1936
Ortiz Martí	Patrici	C	Cervera	Cervera	C	M	45		Violència i repressió reraguarda		Hospital Militar XVIII C. d'E., Cervera	10/8/1938
Oscos Arteta	Miguel	S	Cervera	Cervera	E	M	24		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Pascual Abad	Emilio	S	Cervera	Cervera	E	M	22		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Pedros Mestres	Manuel	C	Cervera	Cervera	C	M	54		Violència i repressió reraguarda		Terme de Fonolleres	4/8/1936
Pedros Rovires	Josep Antoni	C	Cervera	Cervera	C	M	65		Violència i repressió reraguarda		Partida de les Roquetes, El Talladell	6/8/1936
Pérez Santamaría	Ángel	S	Cervera	Cervera	E	M	26		Violència i repressió reraguarda		Cubells	8/10/1936
Perich Comas	Antoni	S	Cervera	Cervera	E	M	25		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Castellbell i el Vilar	16/9/1936
Pinyol Ricart	Gener	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de La Floresta	27/8/1936
Plana Rabugent	Lluís	S	Cervera	Cervera	E	M	21		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Pomés Costa	Magí	C	Cervera	Cervera	C	M	49		Violència i repressió reraguarda		Afores de Barcelona	4/10/1936
Ponsa Riera	Dionís	S	Cervera	Cervera	E	M	26		Violència i repressió reraguarda		Terme, Sant Pere dels Arquells	setembre de 1936
Prats Gibert	Joan	S	Cervera	Cervera	E	M	33		Violència i repressió reraguarda		Proximitats de Montmaneu	17/8/1936
Pujaló Torruella	Josep	S	Cervera	Cervera	C	M	40		Violència i repressió reraguarda		Hospital Clínic - Sala Urgències, Barcelona	15/10/1936
Reixach Puig	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguarda		Cervera	7/8/1936
Reixach Vilaró	Bonaventura	S	Cervera	Cervera	E	M	76		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Reñé	Joaquim		Cervera	Cervera	C	M	45		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	setembre de 1936
Ribé Coma	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	42		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Rius Camps	Ramon	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	2/9/1936
Roca Buscallà	Ramon	S	Cervera	Cervera	E	M	48		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	24/9/1936
Ros Nadal	Josep	S	Cervera	Cervera	E	M	60		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Rovira Font	Miquel	S	Cervera	Cervera	E	M	73		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Rua Citoler	Manuel	C	Cervera	Cervera	C	M	56		Violència i repressió reraguarda		Terme de la Prenyanosa	7/8/1936
Salat Botet	Ramon	C	Cervera	Cervera	C	M	42		Violència i repressió reraguarda		Partida de la Plana del Castell, Vergós Guerreat	25/7/1936
Sampietro Julián	Domingo	C	Cervera	Cervera	C	M	48		Violència i repressió reraguarda		Km 246 via ferrocarril del Nord, Vergós Guerreat	9/8/1936
Saperas Aluja	Ferran	S	Cervera	Cervera	E	M	30		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Tàrrega	13/8/1936
Senosiain Zugasti	Juan	S	Cervera	Cervera	E	M	24		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Serrano Pastor	José	S	Cervera	Cervera	E	M	37		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Simon Pérez	Francesc	S	Cervera	Cervera	E	M	20		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Simon Sala	Narcís	S	Cervera	Cervera	E	M	28		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Sitges Obiols	Pere	S	Cervera	Cervera	E	M	36		Violència i repressió reraguarda		Terme de Sant Martí de Tous	12/9/1936
Solà Peix	Francesc	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936

Solé Vallespí	Manuel	S	Cervera	Cervera	E	M	23		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Cervera	18/10/1936
Tamarit Pinyol	Remigi	S	Cervera	Cervera	E	M	25		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de La Floresta	27/8/1936
Trallero Bardají	Manuel	S	Cervera	Cervera	E	M	31		Violència i repressió reraguarda			1936
Trullols Canela	Josep	C	Cervera	Cervera	C	M	54		Violència i repressió reraguarda		Finca dels Comdals, Sant Pere dels Arquells	9/9/1936
Trullols Valls	Josep	S	Cervera	Cervera	C	M	22		Violència i repressió reraguarda		Finca dels Comdals, Sant Pere dels Arquells	9/9/1936
Vázquez Santos	Vicente	S	Cervera	Cervera	E	M	2		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	26/7/1936
Vives Coll	Pere	S	Cervera	Cervera	E	M	62		Violència i repressió reraguarda		Mas Claret (Mas de Toni), Sant Pere dels Arquells	19/10/1936
Guillella Miquel	Ramon	S	Vergós Guerrejat	Estaràs	C	M	8		Accidents derivats de la guerra		Terme de Vergós Guerrejat	17/2/1939
Salat Turull	Joan	S	Vergós Guerrejat	Estaràs	C	M	12		Accidents derivats de la guerra		Terme de Vergós Guerrejat	17/2/1939
Majà Ninot	Enric	S	Estaràs	Estaràs	Mi	M	22	1937	Acció de guerra	Rep	Terme de Cubells	26/12/1938
Pintó Raich	Jaume	S	Vergós Guerrejat	Estaràs	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Artesa de Segre	juny de 1938
Rovira Coromines	Joan	S	Alta-riba	Estaràs	Mi	M	33	1926	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Segués Carbassa	Esteve		Ferran	Estaràs	Mi	M		1939	Acció de guerra	Rep		
Vilaró Valls	Francesc	S	Vergós Guerrejat	Estaràs	Mi	M			Acció de guerra	Fran	Hospital Militar de Vitòria-Gasteiz	19/4/1937
Apreciado Salla	Matilde	S	Alta-riba	Estaràs	R	M	15		Refugiats/Desplaçats		Alta-riba	9/12/1938
Díaz Bayona	Luis	S	Gàver	Estaràs	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Gàver	17/10/1937
Giménez González	René	S	Gàver	Estaràs	R	M	5		Refugiats/Desplaçats		Gàver	29/10/1937
Viejo Fernández	Prudencia		Gàver	Estaràs	R	M	50		Refugiats/Desplaçats		Gàver	18/2/1938
Sisquella Ramon	Pilar	S	Selvanera	Florejacs	C	M	4		Accidents derivats de la guerra		Mas Rovira, Lloberola	22/5/1938
Aynés Esteve	Antoni	S	Selvanera	Florejacs	Mi	M	22	1936	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar núm. 15- Hospital d'Infecciosos Barcelona	16/12/1937
Balash Fontanet	Pere		Florejacs	Florejacs	Mi	M	22	1935	Acció de guerra	Rep	Mediana	8/8/1937
Carxan Rius	Albert	S	La Morana	Florejacs	Mi	M	28	1930	Acció de guerra	Rep	Sector de Terol	febrer de 1938
Cisquella Cisquella	Josep	S	Selvanera	Florejacs	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Clínica Militar de Montclar (Urgell)	31/5/1938
Colomé Sanjoan	Josep	S	Granollers	Florejacs	Mi	M	17	1941	Acció de guerra	Rep	Serra de Cavalls	1/11/1938
Condal Cisquella	Josep	S	Selvanera	Florejacs	Mi	M	22	1937	Acció de guerra	Fran	Front de l'Ebre	1938
Dalmases Golanó	Josep		La Morana	Florejacs	Mi	M		1931	Acció de guerra	Rep		
Domenjó Sisteró	Pere	S	La Morana	Florejacs	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Ciudad Real	2/5/1938
Pla Rius	Ramon	S	Florejacs	Florejacs	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep		2/9/1938
Pont Planes	Jaume		Gra	Florejacs	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Fran	Front de l'Ebre	12/8/1938
Sabartés Tomàs	Josep		La Morana	Florejacs	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Terol	febrer de 1938
Solé Serols	Albert		Selvanera	Florejacs	Mi	M	33	1926	Acció de guerra	Rep		1938
Muñoz Escaño	Ana	V	Florejacs	Florejacs	R	M	73		Refugiats/Desplaçats		Florejacs	6/7/1937
Condal Mas	Bonaventura	C	Selvanera	Florejacs	C	M	64		Violència i repressió reraguarda		Terme de la Prenyanosa	13/11/1936
Lladós Salut	Antoni	S	Selvanera	Florejacs	E	M	66		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Conques (Pallars Jussà)	23/8/1936
Alavedra Puiggrós	Josep	S	La Tallada	Freixenet de Segarra	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar, Vallbona de les Monges	desembre de 1938
Bofarull Clarassó	Pere	S	La Rabassa	Freixenet de Segarra	Mi	M	30	1929	Acció de guerra	Rep	Serra de Sant Corneli (Pallars Jussà)	17/8/1938
Calafell Solà	Joan	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Vallcarca, Barcelona	23/7/1938
Camps Vendrell	Ramon	S	Freixenet de Segarra	Freixenet de Segarra	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Proximitat de Reus	gener de 1939
Failde Villar	Marcos	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Mequinensa	28/5/1938
Farrés Perelló	Tomàs	S	La Tallada	Freixenet de Segarra	Mi	M	37	1932	Acció de guerra	Rep	Seròs	7/11/1938
Ferré Jounou	Tomàs	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	D	24	1934	Acció de guerra	Rep	Rudilla (Terol)	9/3/1938
Grau Castellà	Antoni	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Clínica Militar núm. 5 (Hosp. d'Infecciosos) Valls	12/10/1938

Llorens Vendrell	Jaume	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	M	36	1924	Acció de guerra	Rep	Anglès	3/2/1939
Marsans Salat	Ramon	S	La Tallada	Freixenet de Segarra	Mi	M	21	1937	Acció de guerra	Rep	Aranjuez (Madrid)	19/2/1937
Raich Carulla	Ramon	S	Sant Domí	Freixenet de Segarra	Mi	M	29	1929	Acció de guerra	Rep	Barbastre (Osca)	novembre de 1937
Serra Malet	Joan	S	Freixenet de Segarra	Freixenet de Segarra	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Fran	Hospital Militar de Vitòria-Gasteiz	1/3/1939
Taló Balcells	Ramon	S	La Tallada	Freixenet de Segarra	Mi	M	26	1933	Acció de guerra	Rep	Seròs	16/11/1938
Tàpies	Josep	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	M		1933	Acció de guerra	Rep		
Tarrès Gras	Ramon	S	Sant Domí	Freixenet de Segarra	Mi	M	22	1937	Acció de guerra	Rep	Seròs	novembre de 1938
Vendrell Cases	Jaume	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	29/9/1938
Torres Pont	Joan	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	C	M	62		Bombardeig		Cal Cubano-Cafè i fonda España Sant Guim de Freixenet	17/1/1939
Torras	Joan		La Tallada	Freixenet de Segarra	C	M		1937	Exili		Hospital de Tolosa (França)	1939
Aró Morilla	Juan	V	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	R	M	70		Refugiats/Desplaçats		Sant Guim de Freixenet	24/2/1937
Castillón Aranz	María	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	R	M	28		Refugiats/Desplaçats		Casa del metge, Sant Guim de Freixenet	31/3/1938
Domínguez Garrillo	María	S	Freixenet de Segarra	Freixenet de Segarra	R	M	6		Refugiats/Desplaçats		Sant Guim de Freixenet	7/3/1937
Domínguez Garrillo	Cañosantos	S	Freixenet de Segarra	Freixenet de Segarra	R	M	6		Refugiats/Desplaçats		Sant Guim de Freixenet	9/3/1937
Ferrando Ribera	Encarnación	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	R	M	24		Refugiats/Desplaçats		Calaf	31/3/1938
Giménez Villatoro	Antonio	V	La Tallada	Freixenet de Segarra	R	M	66		Refugiats/Desplaçats		La Tallada	1/5/1938
Jovell Sol	Fernanda	C	Sant Domí	Freixenet de Segarra	R	M	33		Refugiats/Desplaçats		Sant Domí	6/1/1939
Marín Millán	Manuela	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	R	M	25		Refugiats/Desplaçats		Sant Guim de Freixenet	2/4/1938
Tarruella Rogé	Dolors	V	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	R	M	78		Refugiats/Desplaçats		Casa de Pau Tarruella (c. Major, 38) Sant Guim de Freixenet	15/4/1938
Villapadierna Borreales	José María	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		c. Major, 8, Sant Guim de Freixenet	3/11/1937
Zaragoza Campos	Felipa	V	La Tallada	Freixenet de Segarra	R	M	70		Refugiats/Desplaçats		La Tallada	22/8/1938
Castellà Brufau	Marià	C	Freixenet de Segarra	Freixenet de Segarra	C	M	48		Repressió franquista		Camp de la Bota, Barcelona	21/10/1939
Mulet Valldeperas	Josep	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	C	M	29		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	25/11/1939
Rosell Vilatobà	Jaume	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	C	M	32		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	9/8/1940
Urgell Marcè	Josep Maria		Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	C	M	38	1922	Repressió franquista		Barcelona	21/6/1939
Bòria Pomés	Joan	S	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	E	M	38		Violència i repressió reraguarda		Plana dels Comtals-finca Gaià-carretera Madrid a França, terme de Sant Pere dels Arquells	27/8/1936
Eras Puig	Jaume	S	La Tallada	Freixenet de Segarra	E	M	60		Violència i repressió reraguarda		Monestir de Santa Maria de Lluçà (Osona)	2/9/1936
Fargas Adam	Josep	S	Sant Domí	Freixenet de Segarra	E	M	58		Violència i repressió reraguarda		Entre km 10 i 11 carretera Sant Guim a Calaf, terme Segur (Anoia)	10/8/1936
Farràs Tort	Ramon	S	Freixenet de Segarra	Freixenet de Segarra	E	M	24		Violència i repressió reraguarda		Font de les rodalies del municipi, terme de Súria	31/7/1936
Finestra Martínez	Pau	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	C	M	67		Violència i repressió reraguarda		Sant Guim de Freixenet	17/1/1939
Lloberola Boté	Ramon	C	La Rabassa	Freixenet de Segarra	C	M	62		Violència i repressió reraguarda		Afores de La Rabassa	17/1/1939
Salat Botet	Salvador	S	Altadill	Freixenet de Segarra	E	M	34		Violència i repressió reraguarda		Terme de Vergós Guerrejat, partida de la Plana del Castell	25/7/1936
Sapera Fornells	Josep	C	Sant Guim de Freixenet	Freixenet de Segarra	C	M	31		Violència i repressió reraguarda		Carretera, terme municipal de Sant Pere dels Arquells	6/11/1936
Ametller Bonet	Josep	S	Fonolleres	Granyanella	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep		9/10/1938

Bernaus Pujol	Francesc	S	Fonolles	Granyanella	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Gandesa	4/10/1938
Farré Llobet	Josep		Granyanella	Granyanella	Mi	M		1929	Acció de guerra	Rep		
Freixes Torrades	Josep	S	La Curullada	Granyanella	Mi	M	20	1938	Acció de guerra	Rep	Balaguer	novembre de 1938
Martí Verdés	Silveri	S	La Curullada	Granyanella	Mi	M	18	1940	Acció de guerra	Rep	Balaguer	6/11/1938
Martí Verdés	Josep	S	La Curullada	Granyanella	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	La Curullada	30/12/1938
Bofarull Garriga	Vicenç	S	Granyanella	Granyanella	C	M	6		Bombardeig		Besalú	2/2/1939
Merli Cornellana	Maria	C	La Móra	Granyanella	C	M	50		Bombardeig		Plaça del Carme, Tàrrrega	5/4/1938
Calafell Galofré	Salvador		Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	Mi	D		1931	Acció de guerra	Rep		març de 1939
Gorro Cases	Joan	S	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	Mi	M	33	1926	Acció de guerra	Rep	Bóixols (Pallars Jussà)	30/12/1938
Junqué Caselles	Joan		Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	Mi	M	36	1923	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	25/12/1938
Vila Mestres	Francesc	C	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	Mi	M	35	1924	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Girona, pavelló núm. 2	9/11/1938
Bonet Vilarrubí	Ramon	S	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	46		Exili		Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	1/12/1941
Alonso García	Rufino		Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	R	M	75		Refugiats/Desplaçats		Granyena de Segarra	6/1/1939
Cano González	Anita	S	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	R	M	19		Refugiats/Desplaçats		Granyena de Segarra	1/2/1939
Farré Falip	Antoni	C	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	66		Repressió franquista		Presó provincial de Lleida	8/4/1940
Ribes Ricart	Ramon	S	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	46		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	6/8/1940
Sanou Cendrós	Miquel	C	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	49		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	1/6/1939
Sendra Gené	Josep	S	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	41		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	1/6/1939
Vidal Farré	Pere	C	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	45		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	1/6/1939
Serra Mateu	Josep	C	Granyena de Segarra	Granyena de Segarra	C	M	64		Violència i repressió rera guarda		Carretera de Rocafort de Queralt, entre km 3 i 4, terme de Cervera	11/8/1936
Bertran Mingot	Joan	C	Guissona	Guissona	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Sector d'Artesa de Segre	gener de 1939
Codina Dalmasas	Jaume	S	Guissona	Guissona	Mi	M	18	1940	Acció de guerra	Rep	Pedres d'Auló (Pallars Sobirà)	22/5/1938
Condomines Puig	Ramon Maria	S	Guissona	Guissona	Mi	M	27		Acció de guerra	Rep		8/2/1938
Elies Solé	Francesc	S	Guissona	Guissona	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Pedres d'Auló (Pallars Sobirà)	22/5/1938
Fontanet Puig	Josep	C	Guissona	Guissona	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	27/11/1938
Freixes Bertran	Enric	S	Guissona	Guissona	Mi	M	33	1936	Acció de guerra	Rep	Seró (Noguera)	31/12/1938
Graells Condal	Joan	C	Guarda-si-venes	Guissona	Mi	M	37	1922	Acció de guerra	Rep	Voltants de Seròs	11/1/1939
Llordés Casanova	Isidre	S	Guissona	Guissona	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Vilanova de la Barca	gener de 1939
Oliva Condal	Josep	C	Guarda-si-venes	Guissona	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Les Camposines (Terra Alta)	8/10/1938
Oliva Mitjanetas	Joan		Guissona	Guissona	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Sector de Tremp	26/5/1938
Padullés Gassó	Joan	S	Guissona	Guissona	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	9/9/1938
Pla Blanch	Joan	C	Guissona	Guissona	Mi	M	36	1924	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Mataró	22/1/1939
Porqueres Abella	Ursini	C	Guissona	Guissona	Mi	M	35	1924	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	6/12/1938
Pujol Cisteró	Isidre		Guissona	Guissona	Mi	M	28	1930	Acció de guerra	Fran	Llanes (Astúries)	15/9/1937
Roca Salas	Magí		Guissona	Guissona	Mi	M	26	1934	Acció de guerra	Rep	Berga	28/1/1939
Rull Sala	Ramon		Guissona	Guissona	Mi	M	35	1924	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	setembre de 1938
Sala Argelagós	Joan		Guissona	Guissona	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Equip Quirúrgic del XII CE, El Soleràs	24/11/1938
Sanmartí Puig	Jaume	S	Guissona	Guissona	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Equip Quirúrgic del XII CE, El Soleràs?	20/8/1938
Segura Tolosa	Florenci	C	Guissona	Guissona	Mi	M	29	1929	Acció de guerra	Rep	Serra del Montsec, barranc de Badaüll	25/5/1938
Solé Solé	Celestí	S	Mas d'en Porta	Guissona	Mi	M	29	1931	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	juny de 1938
Barnola Closa	Teresa	S	Guissona	Guissona	C	M	26		Bombardeig		Barcelona	17/3/1938
Mingot Creus	Ramon	C	Guissona	Guissona	C	M	56		Bombardeig		Terme de Guissona	21/12/1938
Oliva Alsina	Plàcid	C	Guissona	Guissona	C	M	73		Bombardeig		Barri de Cap de Vila, Guissona	20/1/1939
Ribera Camats	Maria	C	Guissona	Guissona	C	M	56		Bombardeig		Afores de Guissona	21/12/1938
Vidal Mas	Fermí	S	Guissona	Guissona	C	M	31	1928	Bombardeig		la Poble de Cérvoles	setembre de 1938

Asin Sarroca	Isabel		Guissona	Guissona	R	M	30		Refugiats/Desplaçats		Guissona	1/12/1938
Barquero Perea	Cecilia		Guissona	Guissona	R	M	74		Refugiats/Desplaçats		Guissona	2/5/1937
González Domínguez	Erminia	S	Guissona	Guissona	R	M	7		Refugiats/Desplaçats		Guissona	18/3/1937
Herrera Ruiz	Emiliano	S	Guissona	Guissona	R	M	17		Refugiats/Desplaçats		Guissona	13/12/1937
Ibars Vidal	Josep	S	Guissona	Guissona	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		Guissona	10/4/1938
López Cejudo	Felipa		Guissona	Guissona	R	M	89		Refugiats/Desplaçats		Guissona	23/11/1938
Merino Rodríguez	Francisco	S	Guissona	Guissona	R	M	18		Refugiats/Desplaçats		Guissona	26/3/1937
Montel Boixant	Olga	S	Guissona	Guissona	R	M	10		Refugiats/Desplaçats		Guissona	8/7/1938
Montes Dabila	Carmen	S	Guissona	Guissona	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		Guissona	24/3/1937
Orús Villacampa	Eliseu	S	Guissona	Guissona	R	M	18		Refugiats/Desplaçats		Guissona	2/12/1938
Regadera Pérez	Dolores	S	Guissona	Guissona	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		Guissona	30/10/1937
Mateu Sanfeliu	Antoni	C	Guissona	Guissona	C	M	57		Repressió franquista		Afores de Tàrrega	20/1/1939
Ribalta Rius	Jaume	C	Guissona	Guissona	C	M	38	1922	Repressió franquista		Camp concentració de Camposancos, A Guarda (Galícia)	2/5/1939
Ros Padullés	Antoni		Guissona	Guissona	C	M	32	1927	Repressió franquista		Partida de Ventalada, terme de la Morana	22/1/1939
Ros Padullés	Pere	S	Guissona	Guissona	C	M	20	1939	Repressió franquista		Partida de Ventalada, terme de la Morana	22/1/1939
Rovira Morros	Isidre	C	Guissona	Guissona	C	M	82		Repressió franquista		Presó provincial de Lleida, infermeria	29/10/1939
Segura Grau	Joan	C	Guissona	Guissona	C	M	50		Repressió franquista		Prop de la Morana	1/2/1939
Soldevila Ribera	Pere	S	Guissona	Guissona	C	M	34	1926	Repressió franquista		Guissona	30/3/1939
Tieso Corbella	Ramon	S	Guissona	Guissona	C	M	26	1933	Repressió franquista		Hospital Militar del Amparo, Barbastro (Aragó)	28/2/1939
Brescó Freixes	Agustí	S	Guissona	Guissona	E	M	58		Violència i repressió reraguarda		Porta del cementiri de Portell	30/11/1936
Trepat Serrat	Manuel	S	Guissona	Guissona	E	M	59		Violència i repressió reraguarda		Carretera de Sant Ramon a Agramunt, entre Tarroja i Sedó	27/12/1936
Farré Termes	Rosend	S	Ivorra	Ivorra	C	M	9		Accidents derivats de la guerra		Cal Damià, Ivorra	11/2/1939
Morros Farran	Ramon	S	Ivorra	Ivorra	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Sector de Seròs	11/11/1938
Serra Argelagós	Eugeni	S	Ivorra	Ivorra	Mi	M	19	1939	Acció de guerra	Rep	Terol	desembre de 1937
Caño López	Lola	S	Ivorra	Ivorra	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		Afores d'Ivorra	27/3/1937
Prat Figueres	Jaume	C	Ivorra	Ivorra	R	M	45		Repressió franquista		Els Hostalets d'Ivorra	21/1/1939
Tapioles Cantacorps	Ramon	S	Ivorra	Ivorra	C	M	36	1926	Repressió franquista		Camp de concentració Monestir de Santa Maria de Oia (Galícia)	7/4/1939
Vilapriný Brufau	Manuel	C	Ivorra	Ivorra	C	M	60		Repressió franquista		Partida de terme d'Enfeixas, Ivorra	21/1/1939
Meix Aguilar	Josep	V	Ivorra	Ivorra	C	M	49		Violència i repressió reraguarda			febrer de 1939
Balcells Morros	Antoni		La Manresana	Manresana, la	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Sector Faió-Mequinensa	juliol de 1938
Bargués Morros	Jaume	S	La Manresana	Manresana, la	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Sector Casp-Maella	març de 1939
Bertran Codina	Josep		La Manresana	Manresana, la	Mi	D		1936	Acció de guerra	Rep		
Corominas Guitart	Joan	C	La Manresana	Manresana, la	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Sector Terol-Castelló	26/5/1938
Solé Closa	Emili	S	La Manresana	Manresana, la	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Terol	10/3/1938
Calvo Colunga	José		La Manresana	Manresana, la	R	M	76		Refugiats/Desplaçats		La Manresana	10/1/1939
Castro Pascual	José María	S	Gospí	Manresana, la	R	M	7		Refugiats/Desplaçats		Gospí	8/1/1939
Pérez Portillo	Dolores	S	La Manresana	Manresana, la	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		c. Francesc Layret, La Manresana	20/12/1938
Fonollet Verdés	Ramon	C	La Manresana	Manresana, la	C	M	46		Repressió franquista		Presó habilitada del Seminari Vell-Infermeria, Lleida	3/10/1941
Farran Viles	Salvador	C	La Manresana	Manresana, la	C	M	52		Violència i repressió reraguarda		Partida del Planot, La Manresana	18/1/1939
Mas Viladrich	Ramon	S	Palouet	Massoteres	C	M	9		Accidents derivats de la guerra		Font Vella de Palouet, Torà de Riubregós	3/3/1939
Mas Viladrich	Josep	S	Palouet	Massoteres	C	M	11		Accidents derivats de la guerra		Font Vella de Palouet, Torà de Riubregós	3/3/1939
Bernaus Vila	Julià		Massoteres	Massoteres	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	3/9/1938
Brils Freixes	Ramon	S	Massoteres	Massoteres	Mi	M	22	1936	Acció de guerra	Rep	Zuera	setembre de 1937
Ribera Tolosa	Josep	S	Massoteres	Massoteres	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	octubre de 1938
Trilla Tolosa	Joan		Massoteres	Massoteres	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	6/10/1938
Verdés Dalmasas	Josep		Massoteres	Massoteres	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Almenar	4/12/1938
Passada Satorra	Josep	C	Massoteres	Massoteres	C	M	49		Repressió franquista		Presó habilitada del Seminari Vell, Lleida	12/9/1939

Corominas Codina	Bonaventura	C	Palouet	Massoteres	C	M	35		Violència i repressió reraguarda		Hospital Militar XVIII CE-Clinica Militar núm. 2 Cervera	8/11/1938
Grau Farré	Pere	S	Talteüll	Massoteres	C	M	38		Violència i repressió reraguarda		Carretera de Ponts a Guissona, km 18	17/8/1936
Torra Folch	Josep	C	Talteüll	Massoteres	C	M	56		Violència i repressió reraguarda		Corral de cal Pubill, a 2 m de la porta de sortida Talteüll	17/4/1938
Cardona Ninot	Joan	S	Vilagrasseta	Montoliu de Segarra	Mi	M	22	1936	Acció de guerra	Rep	Terol	16/12/1937
Castells Farré	Josep	S	Vilagrasseta	Montoliu de Segarra	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Fran	Puesto de Socorro Divisionario de la 3ª División de Navarra, Sabinánigo (Aragó)	20/1/1938
Castells Farré	Rosend	S	Vilagrasseta	Montoliu de Segarra	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Sector del cap de pont de Balaguer	28/5/1938
Freixes Fabregat	Josep	S	Vilagrasseta	Montoliu de Segarra	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Front d'Extremadura	agost de 1938
Gaspar Bosch	Jaume		La Guàrdia Lada	Montoliu de Segarra	Mi	M	30	1930	Acció de guerra	Rep	Madrid	març de 1939
González Collado	José	S	Vilagrasseta	Montoliu de Segarra	Mi	M	21	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Hospital General de Catalunya (Hosp. Santa Creu i Sant Pau), Barcelona	11/4/1937
Llobet Ninot	Andreu		Vilagrasseta	Montoliu de Segarra	Mi	D		1935	Acció de guerra	Fran	Front d'Andalusia	
Roca Gabarró	Marcel·lí	S	La Guàrdia Lada	Montoliu de Segarra	Mi	M	25	1935	Acció de guerra	Rep	Olot	febrer de 1939
Roca Segarra	Ramon	C	La Guàrdia Lada	Montoliu de Segarra	Mi	M	30	1929	Acció de guerra	Rep	Balaguer	20/5/1938
Roig Balcells	Ramon	S	L'Ametlla de Segarra	Montoliu de Segarra	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	febrer de 1938
Rossell Clarassó	Ramon		L'Ametlla de Segarra	Montoliu de Segarra	Mi	M	27	1933	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	gener de 1939
Valls Pont	Manel	S	La Guàrdia Lada	Montoliu de Segarra	Mi	M	17	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Preixens	maig de 1938
Bonet Mas	Antoni	S	L'Ametlla de Segarra	Montoliu de Segarra	C	M	48		Bombardeig		Prop de Figueres	15/1/1939
García Blesa	Isabel	C	L'Ametlla de Segarra	Montoliu de Segarra	C	M	50		Refugiats/Desplaçats		L'Ametlla de Segarra	8/8/1938
Olmedo Robles	Antonio	C	La Guàrdia Lada	Montoliu de Segarra	C	M	66		Refugiats/Desplaçats		La Guàrdia Lada	5/2/1937
Pujadó Bisbal	Jaume	C	La Guàrdia Lada	Montoliu de Segarra	C	M	45		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	23/12/1940
Sabatés Sot	Pere	S	Montoliu de Segarra	Montoliu de Segarra	E	M	54		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de La Guàrdia Lada	16/8/1936
Balcells Bonjoch	Joan	S	Santa Fe	Oluges, les	Mi	M	22	1938	Acció de guerra	Rep	Madrid	març de 1939
Balcells Soler	Josep	C	Santa Fe	Oluges, les	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Sector Ebre	31/8/1938
Carreres Capdevila	Joan	S	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	21	1937	Acció de guerra	Rep	Hospital de Campanya-Clinica Militar núm. 3 (Mas Colom), Tàrrrega	13/11/1938
Escrich Sans	Joaquim	C	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	12/10/1938
Falip Porta	Antoni	S	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	24	1935	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	gener de 1939
Guspí Carulla	Josep	S	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	22	1938	Acció de guerra	Fran	Hospital Militar mòvil del Ejército del Norte Cervera	7/3/1939
Porta Franquesa	Gaspar	S	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Serra de Pàndols	17/8/1938
Prat Magre	Ramon		Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	31	1929	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	gener de 1939
Puig Franquesa	Ramon		Les Oluges	Oluges, les	Mi	D		1929	Acció de guerra	Rep		
Solé Seroles	Ramon	S	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	25	1935	Acció de guerra	Rep		15/10/1938
Tarruella Farrés	Josep	C	Les Oluges	Oluges, les	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Sector de Balaguer	27/12/1938
Vila Cornellana	Vicenç	C	Santa Fe	Oluges, les	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Sector Faió-Mequinensa	6/8/1938
Vilaplana Passada	Josep	S	Santa Fe	Oluges, les	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Equip Quirúrgic del XII C. d'E., El Soleràs	11/11/1938
Vila Torné	Francesc	C	Santa Fe	Oluges, les	C	M	63		Bombardeig		Terme de Santa Fe	20/1/1939
Botet	Albert		Les Oluges	Oluges, les	C	M	31	1929	Exili		Camp d'internament francès	juny/juliol de 1939
Merli Cornellana	Antoni	C	Les Oluges	Oluges, les	C	M	44		Exili		Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	21/11/1941
Creus Serra	Joan	S	Santa Fe	Oluges, les	Mi	M	20	1940	Malalties i/o accidents servei militar Franco		Hospital Militar de Logronyo	23/6/1939
Casilla Reja	Josefa	V	Les Oluges	Oluges, les	R	M	85		Refugiats/Desplaçats		Les Oluges	15/11/1937

Crespillo Martín	José	C	Les Oluges	Oluges, les	R	M	64		Refugiats/Desplaçats		c. Castell, 1 (casa Rectoral), Les Oluges	23/3/1938
Morta Salvador	Carme	V	Les Oluges	Oluges, les	R	M	75		Refugiats/Desplaçats		Casa Solé, Les Oluges	8/12/1938
Guspí Pijuan	Ramon		Les Oluges	Oluges, les	R	M	29	1931	Repressió franquista		Hospital Militar Penitenciari de Sevilla	6/4/1939
Franquesa Torres	Josep	C	Santa Fe	Oluges, les	C	M	79		Violència i repressió reraguarda		Terme de la Curullada	4/12/1936
Rubiol Felip	Miquel	S	Santa Fe	Oluges, les	E	M	58		Violència i repressió reraguarda		Caseta de la Teula, terme d'Estaràs	abril de 1937
Bentoldrà Balaguer	Josep		Queralt de Meca	Pallargues, les	Mi	M	26	1934	Acció de guerra	Rep	Foradada	gener de 1939
Cases Ortiz	Miquel		Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	26	1933	Acció de guerra	Fran	Sector del Maestrat	14/7/1938
Codina Comellas	Josep	S	Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	D	21	1937	Acció de guerra	Rep	Valsequillo, sector de; sector de la Grana	6/10/1938
Creus Codina	Josep	C	Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	38	1920	Acció de guerra	Fran	Hospital Militar de Logronyo	24/1/1938
Creus Marsinyach	Pere	S	Mont-roig	Pallargues, les	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Gasull Anguera	Jaume	S	Pelagalls	Pallargues, les	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Gimbert Gili	Josep	S	Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Pozoblanco	27/9/1938
Guim Galzeran	Jaume	S	Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Miralcamp	7/11/1938
Mora Solà	Josep	S	Mont-roig	Pallargues, les	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar XVIII CE (Grup Escolar) de Cervera	17/7/1938
Piqué Serra	Joan		Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	29	1930	Acció de guerra	Rep	Terol	desembre de 1937
Sales Pascuet	Jaume	S	Sisteró	Pallargues, les	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Front de Castelló	16/5/1938
Solé Ortiz	Josep	S	Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	22	1937	Acció de guerra	Rep	Equip quirúrgic de Sort	22/6/1938
Vila Font	Pau	S	Sisteró	Pallargues, les	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	10/10/1938
Vilanova Salvadó	Antoni	S	Les Pallargues	Pallargues, les	Mi	M	19	1939	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Tarragona	17/2/1938
Bernaus Suñé	Ramon	C	Les Pallargues	Pallargues, les	C	M	71		Altres morts		Lleida	11/6/1938
Abelló Porta	Sebastià	S	Les Pallargues	Pallargues, les	C	M	32	1927	Exili		Vaixell-hospital Lyautey de Portvendres (Rosselló)	23/2/1939
Fontalva Amaya	Antonio	S	Mont-roig	Pallargues, les	C	M	18		Refugiats/Desplaçats		Mont-roig de Segarra	3/3/1937
Monturiol Eloy	Margarida	V	Les Pallargues	Pallargues, les	C	M	78		Refugiats/Desplaçats		Hospital Militar XVIII CE de Cervera	21/10/1938
Paz Paz	Manuel	S	Pelagalls	Pallargues, les	C	M	1		Refugiats/Desplaçats		Pelagalls	29/3/1937
Rodríguez Hidalgo	Carmen	S	Pelagalls	Pallargues, les	C	M	13		Refugiats/Desplaçats		Pelagalls	3/4/1937
Segalà Solé	Pau	S	Mont-roig	Pallargues, les	C	M	32		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Lleida	24/8/1936
Cisteró Rius	Ramon	S	Viver de Segarra	Portell	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Fran	Hospital Militar de Pamplona	setembre de 1938
Farran Bardés	Eduard	S	Sant Ramon	Portell	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	gener de 1939
Martí Farré	Josep	S	Sant Ramon	Portell	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Pozoblanco	8/10/1938
Oliva Rubí	Enric	S	Portell	Portell	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Front d'Aragó	març de 1938
Verdés Verdés	Joan	S	Viver de Segarra	Portell	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	17/4/1938
Ayestaran Lopetegui	Francisco		Sant Ramon	Portell	R	M	61		Refugiats/Desplaçats		Convent de Sant Ramon	10/5/1938
Cabanillas Chacón	Antonio		Sant Ramon	Portell	R	M	45		Refugiats/Desplaçats		Convent de Sant Ramon	4/6/1938
Labrada Villa	Marcelino	S	Sant Ramon	Portell	R	M	19		Refugiats/Desplaçats		Convent de Sant Ramon	24/9/1937
Manzano Díaz	Carmen		Sant Ramon	Portell	R	M	53		Refugiats/Desplaçats		Convent de Sant Ramon	24/4/1937
Núñez Hernández	Elías		Portell	Portell	R	M	60		Refugiats/Desplaçats		Portell	12/2/1938
Ferrer Soler	Pere	S	Viver de Segarra	Portell	E	M	68		Violència i repressió reraguarda		Prop del Mas Agulló, a Granyena de Segarra	16/8/1936
Gascón Lomba	José	S	Sant Ramon	Portell	E	M	39		Violència i repressió reraguarda		Lleida	gener de 1939
Marín Mínguez	Amancio	S	Sant Ramon	Portell	E	M	28		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de Binéfar	26/7/1936
Mitjà Mitjà	Francesc	S	Sant Ramon	Portell	E	M	62		Violència i repressió reraguarda		Barraca de carboners a mig km de casa Torrededia, terme de Pinós	5/10/1936
Sala Ribera	Ramon		Sant Ramon	Portell	C	M	69		Violència i repressió reraguarda		Cementiri de la Poble de Claramunt	17/9/1936
Bonjoch Pijoan	Ermenter	S	Castellnou d'Oluges	Prenyanosa, la	C	M	15		Accidents derivats de la guerra		Balaguer	desembre de 1938
Bernet Santacreu	Pere	S	Castellnou d'Oluges	Prenyanosa, la	Mi	M	22	Voluntari	Acció de guerra	Rep	El Carrascal d'Alerre (Osca)	14/3/1937
Novell Vila	Joan	S	La Cardosa	Prenyanosa, la	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Pamplona, probablement en hospital	27/1/1939

Quer Torrescassana	Ramon		Queràs	Prenyanosa, la	Mi	M	36	1923	Acció de guerra	Rep	Llardecans	25/12/1938
Ramon Santamaria	Isidre	S	Malgrat	Prenyanosa, la	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Terol	29/12/1937
Calderó Aldabó	Salvador	S	La Prenyanosa	Prenyanosa, la	C	M	27		Exili		Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	26/7/1942
Farré Roca	Narcís	C	La Prenyanosa	Prenyanosa, la	C	M	32		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	16/1/1940
Segura Ramon	Ramon	C	Malgrat	Prenyanosa, la	C	M	51		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	29/11/1939
Comallonga Cirerol	Josep	S	La Prenyanosa	Prenyanosa, la	E	M	65		Violència i repressió rera guarda		Cementiri de Cervera	15/10/1936
Baiges Muntó	Jaume	S	Sanaüja	Sanaüja	C	M	16		Accidents derivats de la guerra		Sanaüja	28/1/1939
Codina Armengol	Josep	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Fran	Ponts	desembre de 1938
Jolonch Avellana	Ramon	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Ascó	octubre de 1938
Jovell Noguera	Josep	C	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Calanda	9/3/1938
Porta Valls	Manel	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	24	1936	Acció de guerra	Rep	Serra de Prades	gener de 1939
Potansà Estany	Ignasi	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Terol	febrer de 1938
Pujol Roses	Santiago	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	24	1935	Acció de guerra	Rep	Sector de Gandesa	21/1/1939
Puvia Carrés	Josep	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Ponts	desembre de 1938
Roqueta Castellà	Josep	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	23	1935	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	gener de 1939
Solé Colell	Josep	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Seròs	10/11/1938
Vilella Llorens	Magí	S	Sanaüja	Sanaüja	Mi	M	22	1936	Acció de guerra	Rep	Belchite	agost de 1937
Castellà Criolla	Joan	V	Sanaüja	Sanaüja	C	M	76		Altres morts		Casa de la Misericòrdia, Lleida	1/1/1939
Camarasa Sorribes	Ramon	C	Sanaüja	Sanaüja	C	M	50		Bombardeig		Balaguer	31/3/1938
Capdevila Plana	Ramon	S	Sanaüja	Sanaüja	C	M	27	1933	Exili		Antic Hospital Militar (Ancien Hôpital Militaire) Perpinyà (Rosselló)	1/6/1939
Bernaus Torné	Francesc	C	Sanaüja	Sanaüja	C	M	25		Exili		Hospital de Sant Lluís, Perpinyà (Rosselló)	8/2/1942
Rojas López	Josep	S	Sanaüja	Sanaüja	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		c. Bassal, Sanaüja	2/4/1938
Sevillano Ortega	Estrella	V	Sanaüja	Sanaüja	R	M	77		Refugiats/Desplaçats		c. Calvari, 34, Sanaüja	22/11/1938
Castellà Masanés	Josep	S	Sanaüja	Sanaüja	C	M	33	1929	Repressió franquista		Oronoz-Mugairi (Navarra)	25/2/1940
Jovell Noguera	Isidre	S	Sanaüja	Sanaüja	C	M	26	1934	Repressió franquista		Hospital Militar de Tallers para prisioneros de guerra, Barcelona	17/9/1939
Porta Blanc	Joan	S	Sanaüja	Sanaüja	C	M	27	1937	Repressió franquista		Presó de San Juan de Mozarrifar (Saragossa)	4/1/1943
Solanelles Freixes	Antoni	S	Sanaüja	Sanaüja	C	M	28	1932	Repressió franquista		Presó provincial de Lleida, infermeria	20/10/1940
Mir Dalmases	Joan	S	Briançó	Sant Antolí i Vilanova	C	M	17		Accidents derivats de la guerra		Briançó	31/5/1940
Augé Falcó	Ramon	S	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Vilalba dels Arcs	agost de 1938
Augé Graells	Lluís	S	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar XVIII CE, Cervera	21/8/1938
Augé Vilaplana	Ramon	S	Sant Antolí	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Vilalba dels Arcs	agost de 1938
Bosch Graells	Antoni	S	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Fuentes de Ebro	13/10/1937
Caballé Vicenç	Antoni	S	Pomar	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Vilalba dels Arcs	1938
Costa Llobet	Josep	S	Montfar	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	24	1935	Acció de guerra	Rep	Seròs	8/9/1938
Malet Segura	Jaume	S	Pomar	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Entre Seròs i Aitona	6/11/1938
Mir Dalmases	Amadeu	S	Briançó	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	19	1941	Acció de guerra	Rep	Briançó	7/8/1938
Mir Dalmases	Josep	S	Briançó	Sant Antolí i Vilanova	Mi	D		1934	Acció de guerra	Rep		
Mir Dalmases	Ramon	S	Briançó	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Sector de Morella	12/4/1938
Oliveres Ametller	Anton	C	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	33	1927	Acció de guerra	Rep	Frontera amb França	febrer de 1939
Oliveres Ametller	Josep	S	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	22	1936	Acció de guerra	Rep	Ossó de Cinca	3/8/1937

Pereta Vicenç	Jaume		Briançó	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	31	1929	Acció de guerra	Rep	Oliola	16/1/1939
Prat Bové	Ramon	S	Pomar	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Fran	Terol	10/1/1938
Prat Bové	Joan	S	Pomar	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	20	1940	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de la Academia General de Saragossa	24/3/1939
Seroles Corbella	Ramon	S	Montpalau	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Tomàs Prat	Macià	S	Pomar	Sant Antolí i Vilanova	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Sector de Tremp	26/8/1938
Busquets Altet	Emília	S	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	R	M	3		Refugiats/Desplaçats		Els Hostalets	18/12/1938
Ortiz Corominas	Francesca	S	Vilanova	Sant Antolí i Vilanova	R	M	16		Refugiats/Desplaçats		Vilanova (Segarra)	31/5/1938
Pastor Claver	Consol		Sant Antolí	Sant Antolí i Vilanova	R	M	59		Refugiats/Desplaçats		Sant Antolí	30/8/1938
Toldrà Montlleó	Tomàs	C	Vilanova	Sant Antolí i Vilanova	R	M	65		Refugiats/Desplaçats		Casa de la plaça, 23, Vilanova (Segarra)	21/7/1938
Utgés Rubió	Dolors	V	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	R	M	64		Refugiats/Desplaçats		Els Hostalets	7/4/1938
Closa Miret	Joan		Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	C	M	29	1931	Repressió franquista		Hospital Militar de Castelló d'Empúries	14/3/1939
Oliveres Ametller	Jaume	S	Els Hostalets de Cervera	Sant Antolí i Vilanova	C	M	28	1932	Repressió franquista		Hospital penitenciari de Deusto, Bilbao	3/6/1939
Falip Fontanelles	Isidre	S	Montpalau	Sant Antolí i Vilanova	C	M	26		Violència i repressió rera guarda		Montpalau	28/8/1938
Cera Antonijuan	Ramon	C	Sant Guim de la Plana	Sant Guim de la Plana	Mi	M	39	1920	Acció de guerra	Rep	Front de Catalunya	desembre de 1938
Sala Cera	Pere	C	Sant Guim de la Plana	Sant Guim de la Plana	Mi	M	33	1926	Acció de guerra	Rep	Front del Segre	26/11/1938
Sangés Brufau	Ramon	S	Vicfred	Sant Guim de la Plana	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar núm. 15, Barcelona	31/7/1938
Tarruella Lladó	Joan		Comabella	Sant Guim de la Plana	Mi	D		1932	Acció de guerra	Rep		
Sánchez Martín	Adelino		Sant Guim de la Plana	Sant Guim de la Plana	R	M	46		Refugiats/Desplaçats		c. Arrabal, 3, Sant Guim de la Plana	27/2/1938
Santamaría Mir	Francisco	C	Comabella	Sant Guim de la Plana	R	M	57		Refugiats/Desplaçats		Comabella	30/8/1938
Cellerés Cornellana	Pere	S	Sant Guim de la Plana	Sant Guim de la Plana	C	M	22	1938	Repressió franquista		Camp de Concentració de Santoña (Cantàbria)	28/1/1939
Canal Selva	Ramon	S	Sant Guim de la Plana	Sant Guim de la Plana	E	M	54		Violència i repressió rera guarda		Prop de Puigcerdà	setembre de 1936
Domingo Cases	Sebastià	C	Gramuntell	Sant Pere dels Arquells	Mi	M	29	1930	Acció de guerra	Fran	Front de l'Ebre	finals d'agost de 1938
Martínez López	Antonio	C	Sant Pere dels Arquells	Sant Pere dels Arquells	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Sector de Gandesa	3/10/1938
Pijuan Gabarró	Salvador	C	Gramuntell	Sant Pere dels Arquells	Mi	D	26	1933	Acció de guerra	Rep	Belchite	12/3/1938
Trilla Cassant	Josep	S	Llindars	Sant Pere dels Arquells	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Serra de Cavalls	octubre de 1938
Cortadelles Feliu	Ramon	C	Sant Pere dels Arquells	Sant Pere dels Arquells	C	M	43		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	5/9/1939
Grau Navarro	Miquel	S	Sant Pere dels Arquells	Sant Pere dels Arquells	C	M	30		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	5/9/1939
Ricart Codina	Joan	S	Sant Pere dels Arquells	Sant Pere dels Arquells	E	M	53		Violència i repressió rera guarda		Cervera	26/8/1936
Bergadà Carulla	Josep	C	Bellmunt	Talavera	C	M			Accidents derivats de la guerra		Hospital de Saragossa	26/1/1939
Trullols Duran	Josep	S	Talavera	Talavera	C	M	9		Accidents derivats de la guerra		Talavera	19/1/1939
Trullols Fusté	Jaume	V	Talavera	Talavera	C	M	70		Accidents derivats de la guerra		Talavera	17/1/1939
Brufau Timoneda	Ferran		Pallerols	Talavera	Mi	D		1929	Acció de guerra	Rep		
Duran Trullols	Gaspar		Talavera	Talavera	Mi	D		1937	Acció de guerra	Rep		
Figueres Gabarró	Joan	S	Pavia	Talavera	Mi	M	30	1929	Acció de guerra	Rep	Terol	10/1/1938
Grau Alvareda	Francesc	S	Civit	Talavera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Ibàñez Farré	Antoni		Civit	Talavera	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938

Montagut Carreres	Florenci	S	Talavera	Talavera	Mi	M	31	1929	Acció de guerra	Rep	Rodalia de Ponts	11/1/1939
Piqué Govern	Ramon	C	Bellmunt	Talavera	Mi	M	27	1932	Acció de guerra	Rep	Sector de Peñalba	març de 1938
Sallés Colillas	Gil	S	Talavera	Talavera	Mi	M	28	1932	Acció de guerra	Rep	Barcelona	4/8/1938
Segura Canela	Emili	S	Pallerols	Talavera	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Cubells	15/1/1939
Sicart Susagna	Josep	S	Talavera	Talavera	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	10/12/1938
Sicart Torné	Jaume	C	Talavera	Talavera	Mi	M	29	1930	Acció de guerra	Rep	Proximitats de Vic	25/1/1939
Vallès Rafegas	Josep		Pallerols	Talavera	Mi	M	30	1929	Acció de guerra	Rep	Gironella	1/2/1939
Solé Ballesté	Magí	S	Talavera	Talavera	C	M	47		Exili		Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	24/8/1941
Rovira Ramon	Jacint	S	Talavera	Talavera	E	M	48		Violència i repressió rera guarda		Afores de Talavera	11/8/1936
Biosca Farràs	Ramon	C	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Serra de Pàndols	octubre de 1938
Biosca Giralt	Domènec	S	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Girona	21/11/1938
Coma Boixadera	Ramon	C	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	11/11/1938
Condal Estany	Ramon	S	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Hospital de Sang de Cambrils	23/8/1938
Huguet Carlos	Magí	S	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	19	1939	Acció de guerra	Rep	Corbalán	24/4/1938
Petanàs Alemany	Ramon	S	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	25	1933	Acció de guerra	Rep	Terol	19/1/1938
Torres Puigredon	Salvador	C	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Sant Salvador de Toló (Pallars Jussà)	26/6/1938
Gomà Solé	Ramon	S	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	C	M	30		Exili		Camp de concentració d'Steyr, kommando de Mauthausen	2/4/1944
Carulla Aldavert	Anton	S	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	R	M	50		Refugiats/Desplaçats		Costa del Grau, terme de Sedó	26/10/1938
Domínguez Maña	Mariana	V	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	R	M	82		Refugiats/Desplaçats		Plaça de la República, 1, Tarroja de Segarra	23/10/1938
Vidal Gili	Francesc	C	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	R	M	82		Refugiats/Desplaçats		Tarroja de Segarra	16/5/1938
Ximenes Solé	Jaume		Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	R	M			Refugiats/Desplaçats		Tarroja de Segarra	4/11/1938
Zújar Muñoz	Emilia	C	Tarroja de Segarra	Tarroja de Segarra	R	M	35		Refugiats/Desplaçats		Tarroja de Segarra	19/1/1937
Lafuente Planell	Rafel	S	Torà	Torà de Riubregós	C	M	16		Accidents derivats de la guerra		Partida dels Magarots, Torà	15/5/1939
Trilla Vila	Josep	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	55		Accidents derivats de la guerra		Partida dels Empalous, Torà	23/1/1939
Bové Alsina	Julià	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	22	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Talavera de la Reina (Castella-La Manxa)	10/11/1936
Closa Cuscullola	Jaume	C	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar XVIII CE de Cervera	26/5/1938
Coberó Solé	Josep	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Valdelinares (Aragó)	31/5/1938
Condal Closa	Francesc	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Front del Segre	12/8/1938
Freixes Comabella	Josep	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	27	1931	Acció de guerra	Rep	Belchite	27/8/1937
Rius Ferrer	Jaume	C	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	34	1925	Acció de guerra	Rep	Serra de Pàndols	4/10/1938
Sastreplà Berenguer	Eduard	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	30	1929	Acció de guerra	Rep	Albalate del Arzobispo (Aragó)	15/3/1938
Solé Molins	Ramon	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	28	1930	Acció de guerra	Rep	Ermita de Santa Quitèria, Tardienta (Aragó)	abril de 1937
Sunyer Vilamú	Francesc	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Les Camposines, terme de La Fatarella	20/10/1938
Tàssies Grau	Josep	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Bielsa (Aragó)	12/6/1938
Tomàs Garriga	Francesc	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	23	Voluntari	Acció de guerra	Rep	Talavera de la Reina	28/9/1936
Vilaró Santaulària	Jaume	S	Torà	Torà de Riubregós	Mi	M	27	1931	Acció de guerra	Rep	Belchite	agost de 1937
Cases Blanch	Antoni		Torà	Torà de Riubregós	C	M	47		Exili		Camp de concentració de Gusen, kommando de Mauthausen	24/5/1941

Clarenes Pijuan	Ramon		Torà	Torà de Riubregós	C	D	59		Exili			1939
Abadia Villagrasa	Francisco	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Torà	21/7/1938
Avenia Gómez	María Luisa	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		Afores de Torà	10/6/1938
García Gutiérrez	Carmen		Torà	Torà de Riubregós	R	M	80		Refugiats/Desplaçats		Torà	15/6/1938
Gargalló Serrat	Llibertat	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	18		Refugiats/Desplaçats		Torà	29/6/1938
Núñez Pasqual	Mariano	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	26		Refugiats/Desplaçats		Torà	24/7/1937
Ramírez González	Carmen	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		Torà	17/9/1937
Redondo Alonso	Fernando	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	1		Refugiats/Desplaçats		c. Barceloneta, Torà	12/7/1938
Úbeda Millán	Tomás	V	Torà	Torà de Riubregós	R	M	76		Refugiats/Desplaçats		Torà	2/1/1938
Zafrilla Ruiz	Cosme	C	Torà	Torà de Riubregós	R	M	75		Refugiats/Desplaçats		Torà	8/2/1938
Zurita Narbona	José	S	Torà	Torà de Riubregós	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		Torà	5/4/1937
Andreví Golet	Josep	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	45	Altres	Repressió franquista		Camp de Concentració de Deusto, Bilbao	13/3/1939
Lavaquiol Badia	Josep	S	Torà	Torà de Riubregós	C	M	32	1933	Repressió franquista		Presó habilitada del Seminari Vell de Lleida, infermeria	8/3/1942
Pla Farran	Miquel	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	43		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	14/8/1940
Riu Rivera	Joan		Torà	Torà de Riubregós	C	M	64		Repressió franquista		Partida de les Escornelles o Comelles - Cabana del Taupet, terme de Torà	23/1/1939
Sangrà Segon	Enric	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M			Repressió franquista		Mérida	juliol de 1939
Trilla Farràs	Isidre	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	29		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	3/8/1940
Vila Molins	Joan	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	64		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	1/6/1939
Vila Sorribes	Jaume	S	Torà	Torà de Riubregós	C	M	23		Repressió franquista		Presó habilitada del Seminari Vell de Lleida, infermeria	3/7/1942
Viladrich Monich	Domènec	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	48		Repressió franquista		Presó habilitada del Seminari Vell de Lleida, infermeria	23/12/1941
Vilaseca Esteve	Ramon	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	67		Repressió franquista		Cementiri de Lleida	1/6/1939
Viles Jolonch	Leandre	S	Torà	Torà de Riubregós	C	M	16	Altres	Repressió franquista		Camp de Concentració d'Aranda de Duero	juny de 1939
Bosch Comelles	Xavier	S	Torà	Torà de Riubregós	E	M	54		Violència i repressió reraguarda		Ctra. de Cervera a Solsona, km 31-32, partida de Clavells, terme de Vallferesa, Llanera	9/12/1936
Cantó Font	Jordi	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	49		Violència i repressió reraguarda		Terme de Llanera, km 6 carretera de Torà a Solsona, terme de Vallferesa, Llanera	16/4/1938
Castelló Torreguitart	Ramon	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	56		Violència i repressió reraguarda		La Pinassa, entre cal Gaspar i Viladric, Castellar de la Ribera (Solsonès)	1/10/1936
Molins Rotés	Joan	C	Torà	Torà de Riubregós	C	M	63		Violència i repressió reraguarda		Prop de Mas Clavells, terme de Vallferesa, Llanera	15/8/1936
Obach Sambola	Ramon	S	Torà	Torà de Riubregós	E	M	73		Violència i repressió reraguarda		Partida dels Plans de Verdú	1/9/1936
Boladeres Berenguer	Antoni	C	Sedó	Torrefeta	C	M	43		Accidents derivats de la guerra		Hospital Militar mòbil del Ejército del Norte Cervera	3/3/1939
Aldabó Junyent	Josep	S	El Llor	Torrefeta	Mi	M	21	1937	Acció de guerra	Rep	Terme de Tortosa	14/4/1938
Botet Canal	Ramon	S	Torrefeta	Torrefeta	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Botet Canal	Pere	S	Torrefeta	Torrefeta	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Sector Gandesa	9/8/1938
Cases Majà	Eudald	S	Sedó	Torrefeta	Mi	M	28	1931	Acció de guerra	Rep	Foradada	18/11/1938
Golanó Cirera	Pere		Torrefeta	Torrefeta	Mi	M	36	1923	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar de Barbastre	març de 1938
Golanó Cirera	Simó		Torrefeta	Torrefeta	Mi	M	32	1927	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar XII CE, Vallfogona de Riucorb	3/6/1938
Miró Cera	Amadeu	S	El Llor	Torrefeta	Mi	M	29	1929	Acció de guerra	Rep	Sector de Corbera d'Ebre	6/11/1938

Puig Condal	Josep	S	Torrefeta	Torrefeta	Mi	M	18	1941	Acció de guerra	Rep	La Torre de Fontaubella	1938
Segura Giralt	Ramon	S	Sedó	Torrefeta	Mi	M	17	1941	Acció de guerra	Rep	Vilalba dels Arcs	30/7/1938
Solé Creus	Ramon	S	El Llor	Torrefeta	Mi	M	19	1940	Acció de guerra	Rep	Llordà (Pallars Jussà)	gener de 1939
Vila Castellà	Joan		Torrefeta	Torrefeta	Mi	M	33	1926	Acció de guerra	Rep	Sector de Gandesa	26/8/1938
Boixadera Sanuy	Pere Joan	S	Torrefeta	Torrefeta	C	M	5		Altres morts		Alpicat	16/3/1939
Godet Rosell	Ramon		Sedó	Torrefeta	C	M			Altres morts			
Dual Giménez	Antoni	S	El Llor	Torrefeta	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		El Llor	23/6/1938
García Ruano	Venancio	S	El Llor	Torrefeta	R	M	2		Refugiats/Desplaçats		El Llor	28/3/1937
López Martí	Luisa	V	Gra	Torrefeta	R	M	78		Refugiats/Desplaçats		Gra	20/5/1937
López Ural	Angèlica	S	Sedó	Torrefeta	R	M	5		Refugiats/Desplaçats		Sedó	5/8/1938
Badia Secanell	Antoni	C	Sedó	Torrefeta	C	M	44		Repressió franquista		Cabana de Cal Bernat, Sedó	19/1/1939
Morros Cases	Carles	S	Sedó	Torrefeta	C	M	17		Repressió franquista		Cabana de Cal Bernat, Sedó	19/1/1939
Morros Serra	Ramon	C	Sedó	Torrefeta	C	M	47		Repressió franquista		Cabana de Cal Bernat, Sedó	19/1/1939
Benet Corbella	Josep	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Camp de Tir, Montblanc	1/7/1938
Bonet Corbella	Joan		Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	31	1928	Acció de guerra	Rep	Montblanc	1/6/1938
Corbella Rossell	Llorenç	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	25	1934	Acció de guerra	Rep	Sector entre Sogorb i Nules	abril de 1938
Duc Tarragó	Sebastià		Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	31	1926	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Fontdevila Minguella	Joan	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	23	1936	Acció de guerra	Rep	Vallfogona de Riucorb	14/4/1938
Guim Morera	Francesc	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	21	1938	Acció de guerra	Rep	Front de l'Ebre	1938
Llobet Marcé	Josep	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	20	1939	Acció de guerra	Rep	Bielsa	5/5/1938
Llobet Morera	Antoni	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	25	1933	Acció de guerra	Rep	Hospital Militar XII CE, Vallfogona de Riucorb	4/11/1937
Llobet Solé	Domènec		Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	D		1938	Acció de guerra	Rep		
Torres Penedés	Manel		Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	Mi	M	29	1930	Acció de guerra	Rep	Sector de Balaguer	20/5/1938
Torra Roca	Salvador	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	C	M	18	1941	Exili (militars)		Antic Hospital Militar, av. mariscal Foch Perpinyà (Rosselló)	21/2/1939
Céspedes Mellado	Martín	C	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	R	M	74		Refugiats/Desplaçats		Hospital Militar-Balneari, Vallfogona de Riucorb	21/11/1938
Llerena Sánchez	Francisca	C	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	R	M	66		Refugiats/Desplaçats		Vallfogona de Riucorb	24/9/1937
Pérez Álvarez	Maria Glòria	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	R	M	22		Refugiats/Desplaçats		Vallfogona de Riucorb	21/4/1937
Torné Soya	Josep	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	R	M	9		Refugiats/Desplaçats		Vallfogona de Riucorb	8/8/1937
Veron Agustí	Esperança	C	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	R	M	33		Refugiats/Desplaçats		Vallfogona de Riucorb	4/1/1938
Berenguer Almirall	Francesc	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	C	M	22	1937	Repressió franquista		Camp de concentració de San Marcos, Lleó	12/2/1939
Llobet Morera	Josep		Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	C	M	31	1929	Repressió franquista		Pirineu aragonès	1/4/1939
Bonet Corbella	Salvador	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	C	M	26		Violència i repressió rera guarda		Terme de Conesa, partida de Salern	30/6/1938
Piera Martí	Miquel	S	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	C	M	83		Violència i repressió rera guarda		Barcelona, Gran Via-Diagonal	8/8/1936
Torelló Sendra	Miquel	C	Vallfogona de Riucorb	Vallfogona de Riucorb	C	M	37		Violència i repressió rera guarda		Terme de Llorac (Conca de Barberà)	10/8/1936

Aproximació als balls de bastons de la Segarra

ÀNGEL VALLVERDÚ I ROM

Graduat en antropologia

LLUÍS BELLAS

Membre de l'EFES, graduat en antropologia

SIKARRA. REVISTA DE L'ESPITLLERA
FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCES
2 / 2022, p. 32-43

RESUM: El ball de bastons és una dansa, generalment considerada com a tradicional, en què un nombre determinat de dansaires —normalment vuit— evoluciona al so d'una música concreta tot seguint el ritme a cops de bastó que cadascun d'ells acciona amb si mateix o amb algun dels companys. Amb variants, es porta a terme en diversos indrets del món i té una forta implantació a Catalunya. • Dins el territori català no hi ha una única forma de ballar-lo sinó que, tot al contrari, hi ha diverses formes d'executar-lo amb unes característiques que històricament s'han anat configurant en àrees geogràfiques concretes. Així, trobem una mena d'aire de família per zones que ens permet parlar, per exemple, dels balls de bastons del Baix Penedès, de l'Alt Penedès, de la Conca de Barberà o del Bages. Tot això amb el benentès que, com qualsevulla pràctica cultural, i entenent «cultural» en el sentit més antropològic i ampli del terme, està sotmesa a canvis i transformacions. No només serà possible distingir entre elements formals sinó que veurem diferències en l'aspecte ideològic i de context. • En aquestes circumstàncies, és possible reconèixer a partir de les dades històriques disponibles unes característiques comunes als balls de bastons de la Segarra que aquí es presenten d'una manera panoràmica i esquemàtica.

Paraules clau: Ball de bastons, dansa tradicional, Segarra, aproximació

ABSTRACT: The "ball de bastons" (stick dance) is a dance, generally considered as traditional, in which a certain number of dancers (usually eight) evolve to the sound of a specific music following the rhythm with the beat of a stick that each one of them moves with himself or with one of his companions. With variants, it is carried out in various parts of the world and has a strong presence in Catalonia. • Within the Catalan territory there is not a single way of dancing it but, on the contrary, there are several ways of performing it with characteristics that historically have been configured in specific geographical areas. Thus, we find a kind of family atmosphere by zones that allows us to speak, for example, of the dances of the Baix Penedès, Alt Penedès, Conca de Barberà or Bages. All this in the understanding that, like any cultural practice, and understanding "cultural" in the broadest and most anthropological sense of the term, it is subject to changes and transformations. Not only will it be possible to distinguish between formal elements, but we will also see differences at the ideological and contextual level. • In these circumstances, it is possible to recognize, from the available historical data, some characteristics common to this type of dances in La Segarra, which are presented here in a panoramic and schematic way. **Keywords:** Ball de bastons, Traditional Dance, Segarra, approximation

INTRODUCCIÓ

El ball de bastons és una dansa, generalment considerada com a tradicional, en què un nombre determinat de dansaires —normalment vuit— evoluciona al so d'una música concreta tot seguint el ritme a cops de bastó que cadascun d'ells acciona amb si mateix o amb algun dels companys. Amb variants, es porta a terme a diversos indrets del món i té una forta implantació a Catalunya.

Dins el territori català no hi ha una única forma de ballar-lo sinó que, tot al contrari, hi ha diverses formes d'executar-lo amb unes característiques que històricament s'han anat configurant en àrees geogràfiques concretes. Així, trobem una mena d'aire de família per zones que ens permet parlar, per exemple, dels balls de bastons del Baix Penedès, de l'Alt Penedès, de la Conca de Barberà o del Bages. Tot això en el benentès que, com qualsevulla pràctica cultural, i entenent «cultural» en el sentit més antropològic i ampli del terme, està sotmesa a canvis i transformacions. No només serà possible distingir entre elements formals sinó que veurem diferències a nivell ideològic i de context.

En aquestes circumstàncies, és possible reconèixer a partir de les dades històriques disponibles unes característiques comunes als balls de bastons de la Segarra que aquí es presenten d'una manera panoràmica i esquemàtica.

DISTRIBUCIÓ HISTORICOGEOGRÀFICA

Les primeres referències documentals d'aquesta dansa a la comarca es remunten al segle XVII com en els casos de Sanaüja o Torà (Vallverdú; Rovira, 2005). Serà a partir del segle XVIII i en endavant quan la trobem amb més profusió, en els dos casos ja indicats a més de Guissona (Vallverdú; Rovira, 2005) i Cervera (Bellas; Mingot, 2014). Ja més cap aquí tindriem els casos de les Oluges (Bellas; Mingot, 2014) i Pallerols (Vilarrúbias, 2014).

Aquesta seria, grosso modo, la distribució de les poblacions segarrenques amb notícies de balls de bastons segons l'actual distribució comarcal.¹ Com acostuma a passar, però, les coses no són tan simples i les fronteres administratives són una cotilla que fan més nosa que servei a l'hora d'explicar els fets socials.

De l'observació de les característiques formals i de context d'aquests balls de bastons se'n dedueix que, en algun moment o altre de la història, cal eixamplar l'objectiu fins a altres poblacions properes i que ara només anomenarem: Tàrrega, Anglesola, Agramunt, Òdena, Ponts, Copons, Solsona, Cardona i Peramola.

Solsona ha estat el focus que ha irradiat una manera ben concreta de fer el ball de bastons, ja que sabem positivament que no poques d'aquestes poblacions, com Tàrrega o Peramola, s'hi han emmirallat declaradament a l'hora de formar les respectives comparses i, de rebot, Copons en la primera d'aquestes dues, en els inicis de la seva trajectòria als anys seixanta del segle passat (Vidal, 2020). Això no vol dir, però, que hàgim de considerar aquesta manera de fer com a «autòctona» ni «originària» de Solsona sinó que, com a focus d'influència que irradia als llocs més o menys propers, aquests l'han pres com a model fruit de circumstàncies diverses en moments concrets. Per posar en dubte una suposada autoria netament solsonina d'aquesta manera de portar a terme els balls de bastons només cal tenir present que foren infants de Sanaüja els qui actuaren a Solsona el 1680 (Cuadrench, 1998) i els que l'any 1702 ensinistraren els de la capital (Cuadrench, 1998). Per acabar de

¹ Deixem deliberadament de banda els balls de bastons formats la dècada passada a Sedó i Cervera (dansat al Seguici Infantil de la Festa Major) atès que queden apartats de les característiques formals i ideològiques dels balls de bastons històrics de la Segarra.

reblar el clau no és lícit tampoc creure cegament en una continuïtat en les formes d'aquell ball ni establir una relació filogenètica entre l'actual ball de bastons de Solsona i el que es va «exportar» des de Sanaüja.

OCASIONS I CONTEXT

Històricament, l'aparició dels balls de bastons s'ha circumscrit, en l'àmbit de tot el Principat i més enllà, principalment al Corpus Christi, les festes majors, els fastos cívics i les caramelles.

Des de la seva institució, el Corpus va aglutinar la major part d'aparicions documentades dels balls de bastons i de la pràctica totalitat de comparsaria festiva de manera similar a com la coneixem avui. A final del segle XVIII, els aires il·lustrats, tant a nivell civil com eclesiàstic, van apartar-los d'aquesta solemnitat i, paral·lelament, prenen volada les festes majors patrocinades pels poders municipals, amb la qual cosa van passar a ser les festes patronals les que els acollirien de manera majoritària i també els actes cívics tals com les entrades reials que, de fet, ja se'n servien anteriorment. Pel seu caràcter més allunyat de l'organització d'organismes oficials, les caramelles de Pasqua pràcticament no han deixat rastre històric, pel que fa al ball de bastons, fins a èpoques relativament recents però ben implantades especialment a la zona central del Principat.

La major part, doncs, dels balls de bastons que anomenem en aquest article tenen el seu motiu d'existir en les festes patronals de les respectives poblacions en què ha quedat documentació sobre el context que els ha vist néixer i/o desenvolupar-se. Podem ser encara més precisos i dir que l'advocació mariana ha tingut un fort ascendent en el context i la configuració formal dels balls de bastons de la zona. En efecte, Cuadrench (1998) afirma que la comparsaria solsonina es va crear per donar llustre a la processó de la Mare de Déu del Claustre i que seria posteriorment incorporada a la del Corpus, al contrari de molts exemples que donen fe que el procés fou a la inversa com ara en el cas de Cardona, en què l'any 1704 apareixien en ambdues ocasions (Ballús, 2010) tot i que avui dia ha quedat circumscrit a la festa de la Mare de Déu del Patrocini. També a Guissona havia tingut aquesta funció per la seva Mare de Déu del Claustre (Serra, 1914) així com a Tàrrrega, indret on, en les èpoques més ben documentades (segles XIX i XX) la funció era ressaltar la festa de la Mare de Déu del Carme al barri homònim (Fitó, 2015).² Tot i que a Cervera havia concorregut en festes marianes el 1855 i a les festes del barri de Sant Magí (Bellas; Mingot, 2014), el seu leitmotiv eren més aviat actes cívics.

Transcendent el context més estrictament marià, l'enaltiment de les divinitats locals també era una feina habitual dels bastoners. Així, sabem que a Torà el ball de bastons honorava Sant Gil (Serra, 1914); a Anglesola, la Santa Creu (Escola de Grallers de Sitges, 1987), i a Agramunt, la Mare de Déu dels Socors (Vallverdú; Rovira, 2005).

La majoria de balls de bastons, per no dir tots, poden haver tingut altres ocasions d'aparició a banda dels que els són propis per motius cerimonials. Parlem de fastos extraordinaris,

² Malgrat que entre finals del segle XVIII i meitat del XIX hi havien concorregut balls de bastons dels quals només es té constància de la presència (Fitó, 2015).

contractacions fora vila o d'altres. En aquest sentit, el cas de Cervera crida l'atenció pel fet que la major part de notícies conservades de les seves aparicions es corresponen, precisament, a actes cívics de caràcter molt divers. Bellas i Mingot (2014) informen que havien aparegut a la visita de Felip V de 1701, l'entronització de Lluís I de 1724, visites reials de Carles IV el 1802 i d'Isabel II el 1840, l'estrena de la nova conducció d'aigua del 1864 i a les Festes dels Fets del 16 de Febrer de 1875 —popularment conegudes com la Processó del Puro— del 1881, 1882 i 1883. Així com la darrera referència de bastoners segarrencs a Cervera, que fou la participació del ball de bastons de Pallerols la tardor del 1929 a l'home-natge públic a Ramon Vidal, fundador del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.

Les caramelles de Pasqua han estat, i són, un dels motius principals d'actuació dels balls de bastons, especialment a la zona del Bages i Osona. En el cas segarrenc, també ho és a les Oluges el 1892 (Bellas; Mingot, 2014) i a Pallerols cap a mitjan segle xx almenys (Vilarrúbias, 2014), tot i que d'aquests darrers en tenim un bon aplec de notícies en festes majors i actes cívics a Cervera i Igualada. Als seus inicis, Copons fa formar un ball de bastons per a aquesta ocasió.

Finalment, no tenim notícia de quins eren els motius d'actuació en els balls de Sanaüja, Ponts ni Òdena.

ASPECTES FORMALS

Com acabem de veure, els motius d'aparició del ball de bastons són un factor important per trobar una certa continuïtat en la manera de fer que ajudi a reconèixer unes característiques comunes que donin, almenys, un aire de família en els d'una zona concreta. A partir del coneixement dels aspectes formals del ball, els que es poden veure i escoltar, podrem apreciar millor encara les coincidències que ens permeten fer l'abstracció de les característiques comunes d'aquests balls. Repassem-los breument.

Indumentària

Pel que fa a la indumentària, hi ha força variabilitat, com a mínim dels indrets on se n'ha conservat memòria oral o documentació escrita. Val a remarcar, tanmateix, que la majoria de balls de bastons coneguts coincideixen en l'ús de certs elements que també podem trobar en altres danses com són els faldellins, pantalons i camisa blancs, espartenyas de vetes i faixes.

En aquest aspecte, a la Segarra trobem coincidència amb el model que abunda, en termes bastoners, a la Catalunya Central. Parlem de la utilització d'uns elements tan característics com els barrets. Seria el cas de Cervera, en què a mitjan segle XIX anava decorat amb flors i cintes de colors (Bellas; Mingot, 2014). També a Pallerols, on encara al segle XX portaven uns barrets amb aquestes característiques i magníficament folrats (Vilarrúbias, 2014) (fig. 1). Trobem encara avui aquesta peça a Solsona, i a Cardona una mena de vistosos casquets.

Guissona conserva a la sagristia de la parròquia indumentària dels anys 1950-60 molt similar a la del ball de bastons de Solsona: faldellí i jaqueta carmesins amb brodats marians i bastons molt prims ornamentats amb vermell.

Figura 1
Barret del ball de bastons de Pallerols. Mitjan segle xx.
Fotografia: Daniel Vilarrúbias Cuadras.

Figura 2
Banderer del ball de bastons de Solsona, 2003.
Fotografia dels autors.

Per la seva banda, Pallerols conserva indumentària dels anys 1940-50 formada per diversos tipus de faldellí, camals amb cascavells i bastons profusament ornamentats i decorats. Alguns balladors encara la conserven a casa, així com alguns vestits del ball dipositats a les col·leccions d'etnologia catalana del Museu Etnològic i de Cultures del Món de Barcelona recollits en els treballs de recerca etnogràfica del museu per part de Ramon Violant i Simorra.

En la resta de casos de la Segarra —Torà, Sanaüja, les Ouges...— no es coneix amb detall la mena d'indumentària.

Elements coreogràfics

També és característica la disposició coreogràfica amb dansaires que no accionen bastons, ans una bandera com, encara avui, es pot veure a Solsona, a Peramola —que es va inspirar en la primera població a l'hora de crear-se, a mitjan segle passat— o a Tàrraga. És precisament la de Solsona (fig. 2), on la dansa es manté activa, la que podem prendre com a model, atès que es tracta d'un exemple històric «viu» d'aquesta manera de fer. També hem trobat documentada aquesta pràctica a Torà, segons el que afirma l'historiador local Jaume Coberó, possiblement ja al segle XVII (Escola de Grallers de Sitges, 1987), a més de Guissona i Tàrraga. Aquesta pràctica no es coneix enlloc més de la geografia bastonera catalana.

L'existència de certs elements coreogràfics només es poden deduir a partir del coneixement de les músiques que els acompanyen. Una d'aquestes és la que porta per títol Cati-tomba o Capitomba i que encara es fa avui en dia a Solsona. Consisteix que un bastoner és alçat pels seus companys i davalla de l'alçament tot fent una tombarella. La trobem documentada també a Guissona i a Òdena.

Versos

Un altre tret distintiu important dels balls de bastons de la zona ponentina, especialment a la Segarra, és el recitat de versos durant el ball, que sempre van dirigits a la divinitat local o a alguna autoritat en un esdeveniment especial. Això ho veiem encara avui a Solsona i a Cardona. També sabem que a Torà, segons Coberó (Escola de Grallers de Sitges, 1987), cada ballador recitava una quarteta durant l'acte, mentre que l'abanderat declamava una dècima de salutació a Sant Gil (patró de la parròquia) i una altra dècima de comiat. De manera similar es procedia a Guissona, a Anglesola, a Agramunt (Vallverdú; Rovira, 2015) i també a Tàrraga en

algunes èpoques (Fitó, 2015). De Cervera, precisament, es conserven els que es van recitar el 1840 per la visita d'Isabel II i Maria Cristina que oferim com a apèndix així com els d'Anglesola i Solsona.

El fet de compondre versos per a algun esdeveniment especial, no necessàriament dedicats a la divinitat, no ens ha de sorprendre en absolut. Sabem, per exemple, que a l'entrada del bisbe (després cardenal) Tarancón a Solsona el ball de bastons li va dedicar uns versos ad hoc que podeu llegir a l'apèndix I.

Músiques

Les músiques que acompanyen cadascuna de les figures del ball, tot i que comparteixen repertoris amb altres indrets de la geografia catalana, també són denotatives de la manera de fer del contínuum Solsonès-Segarra-Urgell-Anoia. Tenim, per exemple, la *Capitomba*, *Cus-cusoret*, *Rigodons* o *Jugarem a córrer* que trobem transcrits a Guissona (vegeu l'apèndix II) també, per cert, de la mà d'un organista local al segle XIX, però que continuen ben vius a Solsona (Vallverdú; Rovira, 2005). D'aquest repertori en trobem rastre també a Agramunt, Òdena, Ponts i Tàrraga amb més o menys intensitat depenent de l'època.

A part de les tonades que podem considerar com a específiques per a l'acompanyament dels balls de bastons, també es fan servir cançons tradicionals adaptades a la dansa amb diferents títols, com la *Pastora galana*, *Lo cabal d'un sastre* o *Lo villano*. Val a dir que les dues primeres es troben amb més intensitat a la zona de ponent del Principat, però ja fora de l'àmbit geogràfic que ens ocupa (Segrià i Priorat), encara que exercint una important influència sobre Anglesola. Pel que fa a *Lo villano*, el trobem a tota la geografia bastonera catalana amb diversos títols i variacions melòdiques.³

El que sabem de Pallerols remet més cap a uns repertoris de l'alta Anoia amb rellevants influències penedesenques, en concordança amb la hipòtesi de Daniel Vilarrúbias (2014), que parla d'un model propi de l'alta i mitjana Anoia i el sud-est de la Segarra tot i que, com hem avançat abans, nosaltres hi veiem més una continuïtat des del Solsonès a la part septentrional del Penedès passant per la Segarra i una part de l'Urgell.

La utilització d'un instrument musical o un altre en l'execució d'aquestes tonades ha anat variant en cada indret amb el pas del temps igual que ho ha fet arreu i han anat des del cant dels mateixos bastoners a Guissona o Tàrraga fins al flabiol i/o cobles de sardanes a Solsona, orquestrines a Pallerols i a Cardona; bandes de cornetes i tambors a Tàrraga o radiocassets a Copons. L'ús del violí té un paper destacat a la contrada. Gràcies a Bellas i Mingot (2014) sabem que un o dos violinistes acompanyaven el ball de bastons durant el segle XIX i que, a més, eren els encarregats d'ensinistrar els dansaires. També trobem, en un moment o altre, l'ús d'aquest instrument a Guissona, a Tàrraga i a Anglesola.

Edat dels bastoners

En la major part dels casos que estem analitzant i dels quals disposem de dades, veiem que els executants són quasi sempre infants o, com a molt, adolescents (Cervera, Solsona, Tàrraga, Cardona, Guissona, Torà, Anglesola, Sanaüja). No es tracta d'un ball «d'adults» (com

³ Per a més informació sobre les músiques, vegeu Vallverdú i Rovira (2005).

sí que ho era el de Pallerols) que s'hagi «infantilitzat» sinó que, tot al contrari, triar nens per portar-lo a terme és quelcom premeditat amb la intenció de formar unes comparses que actuïn a mode de patges de la divinitat, una mena de Seises que dansen i li reciten versos. Això s'observa encara amb més claredat quan sabem que a Cardona, en els seus primers temps, els bastoners eren escolans —cantaires— reconvertits (Ballús, 2010).

CONCLUSIONS

El ball de bastons ha estat una pràctica festiva amb un important predicament a la Segarra durant segles. El que avui en queda és una ombra de temps passats, però el que en sabem ens remet a unes formes, si no gestades, consolidades al final del Barroc amb un fort component cerimonial, d'enaltiment de la divinitat i de teatralitat que va més enllà de la dansa pròpiament dita. Ho podem comprovar amb la riquesa de les indumentàries dels bastoners, les ocasions d'actuació, la selecció d'infants com a executants i el recitat de versos.

La producció de coneixement al respecte és ara mateix a les beceroles. Ens agradaria que aquesta modesta aportació inciti altres investigadors i grups locals a conèixer millor aquesta faceta del patrimoni segarrenc i a fer-ne una praxi informada històricament.

BIBLIOGRAFIA

- BALLÚS, G. (2010). «El Ball de bastons de Cardona». *Programa de Festa Major de Cardona 2010*. Cardona: Ajuntament de Cardona.
- BELLAS, LL.; MINGOT, M. (2014). *El Seguici Festiu de Cervera: balls, danses i comparses populars (segles xv-xx)*, Cervera: Treball de recerca de batxillerat [manuscrit, no publicat].
- CUADRENCH, J. (1998). *Gegants i demés improperis de Solsona de les diades de Corpus i Festa Major*. Solsona: Solsona Comunicacions.
- ESCOLA DE GRALLERS DE SITGES. (1987). *Balls d'espases i bastons (2a part)*. Sitges: Escola de grallers de Sitges.
- FITÓ, A. (2015). *El ball de bastons de Tàrraga. Una perspectiva històrica de les festes del Carme*. Tàrraga: Associació Guixanet.
- SERRA, V. (1914). *Calendari folklòric d'Urgell*. Barcelona: Seix & Barral Hnos.
- VALLVERDÚ, A.; ROVIRA, R. (2005). *Les músiques del ball de bastons i el seu context*. Valls: Cossetània.
- VIDAL, C. (2020). «En record del nostre "Mestre"». *Camí Ral*, núm. 50. Copons: Ajuntament de Copons.
- VILARRÚBIAS, D. (2014). *El ball de bastons a Igualada. Un element de distinció festiva i de protocol (s. xvii-xx)*. Reus: Carrutxa.

APÈNDIX I

Versos actuals del ball de bastons de Solsona (Cuadrench, 1998).

*El qui porta la bandera
marxa sempre al bell davant,
va guiant al seu darrere
vuit vailets que van ballant.*

*N'és un ball de molta gesta,
la destresa dels minyons,
n'és un ball de molta festa
l'airós ball de bastons.*

*Som nou àgils bastonaires
que fem pics i repicons,
som minyons i bons dansaires
que fem salts i saltirons.*

*La Festa Major és un dia
que els solsonins celebrem
i que per més lluida sia
tots contents saltem i ballem.*

*Portem plenes les camades
de penjolls i picarols
que llur mil picarolades
fem trinar com rossinyols.*

*És un ball molt antic
que ballaven nostres avis,
és de seny i bonic
que aplaudeixen sans i savis.*

*Seguint carrers i places
mentre saltem i ballem
no hi ha res que sigui més just
que algun ral arropleguem.*

*Les dones s'embadaleixen,
els xicots queden parats,
rics i pobres aplaudeixen
les nostres habilitats.*

Vers recitat pel bastoner que és elevat pels seus companys durant la *Capitomba* (Cuadrench, 1998).

*Amb veu ben alta cridem,
visca la ciutat de Solsona
i visca la Nostra Patrona,
del Claustre Mare de Déu!*

Versos dedicats a l'entrada del bisbe Tarancón a Solsona. Ramon Besora. 1946 (Cuadrench, 1998).

*Un saludo queremos dar,
Excelentísimo Señor;
al que llega a esta Ciudad,
como Padre y buen pastor.*

*Ya que Solsona os rinde,
un homenaje de amor;
dadnos vuestra bendición, Señor,
os pido humildemente.*

*Gritemos en alta voz,
viva la Ciudad de Solsona,
viva nuestra Patrona,
la Virgen Madre de Dios.*

Versos recitats pel ball de bastons d'Anglesola. Anys trenta del segle xx (Escola de Grallers de Sitges, 1987)

1

*Un tal Martí Sacromonte
reunir logrà ab fervor
de la Creu del Redentor
una relíquia que conté
vuit partits de fusta fina;
i atravesant part d'Espanya,
a Anglesola, ¡cosa estranya!
peregrinant s'encamina.*

2

*Prostrat Martí gravement
en l'hospital d'Anglesola
ab la fe que l'aconsola
morí fent son testament
presentant al Reverend
vuit partits de Lignum-crucis:
venia de via-crucis
de la gran Jerusalem.*

3

*Eix és doncs lo tronc invicte
de l'arbre privilegiat,
tronc que del món ha borrat
la culpa de son delicte:*

*lo que's veu no pot faltar
ni tampoch deixa de ser;
és de Cristo verdader
la creu santa que aquí està.*

4

*Allà en Jerusalem
és cert que fóreu trobada
vuy d'Anglesola exaltada
joia sou que verenem:
¡oh ditxosa santa Helena,
que trobà perla tan fina!
dols consol i medicina
de tot mal i tota pena.*

5

*¡Oh planta del paradís,
llum i guia dels cristians!
envieu als ignorants
un raig d'eixa llum feliç:
aurora i símbol de fe
porta del cel sou, Senyora,
dels catòlics protectora
i arma contra Llucifer.*

6

*¡Oh font de virtuts copiosa!
¡oh riu caudalós de sang!
vós sola rentau lo fang
de nostra culpa afrontosa:
del paradís terrenal
sou aquell arbre sagrat,
al Gòlgota transplantat
per donar vida immortal.*

7

*Relíquia més potentada
en tot lo món mai s'ha vist,
puig que en ella està empapada
la sanch de Déu, Jesucrist:*

*bé pots doncs estar joiosa
Anglesola, ab tal tresor;
que per mà misteriosa
has rebut del Redentor.*

[Vers del banderer]

*Per ser digne d'alabar
vinc a dar l'enhorabona
a la vila d'Anglesola
en festa tan singular:
viva Anglesola en sa fe,
viva Anglesola en sa palma,
viva la Creu portentosa
Santas virtuts titulada.*

Versos del ball de bastons de Cervera dedicats a Maria Cristina i Isabel II el juny de 1840 (ACSG, Fons Ajuntament de Cervera, Visites reials, Maria Cristina i Isabel II, 1840. *Poesies i comptes de la seva estada a Cervera i casaments de la reina Isabel II i de la seva germana la Infanta Luisa Fernanda, 1846*, top. 2824. f. 12.)

VERSOS

CON QUE LA COMPARSA LLAMADA DELS BASTONS
de la fidelíssima Ciudad de Cervera, obsequia á SS.MM. y A.

DÉCIMA.

En obsequio vuestro van,
á executar una danza
estos ninos, á la usança
y estilo del Catalán;
otros quizá ofrecerán
ricos y exquisitos dones,
mas aquí demostraciones
de fausto hacer no podemos,
bien que en cambio os ofrecemos
los mas puros corazones

Quando todo es alegria,
una sola pena siento:
y es que pienso de contento
voy á morir este dia.

Como niño poco valgo,
mas si en prueba de lealtad
valer puede agilidad,
desafio á qualquier galgo.

Al verosa sí me ecsalto
de gozo, que á mi despecho
fuera el corazon del pecho,
temo me cayga de un salto.

Por mas que del Potosí,
se me diera todo el oro
con decír que no os adoro,
siempre diria que sí.

Si amor con amor se paga,
 segun antiguo refrán,
 ¡Que habrá que el buen Catalán
 por sus *Soberanas* no haga?

Paraque feliz la España
Señoras podais hacer,
 y lo seais, es menester
 cortar antes la zizaña.

Si las abejas dan miel
 y el trigo buena harina
 ¿Quien sinó vos, ó *Christina*,
 pudo dar una *Isabel*?

Sin que sea vanidad,
 en quanto á valor, al Leon
 no cede mi corazon,
 y á nadie en fidelidad.

Si bien la miel no se ha hecho,
 para del asno el paladar,
 yo me atreviré á confessar,
 que por vos arde mi pecho.

Hasta el punto de cansar
 á Dios pido, que los baños
 á Isabel por muchos años
 nos procuren conservar.

SONETO.

Triste aspecto la España presentava,
 despues que por mano parricida
 al oro estrangero fue vendida
 la libertad, Ay! porque idolatraba;
 El valiente leal proscrito se hallaba,
 la virtud qual crimen perseguida,
 ciencia como un mal aborrecida,
 á la par que la maldad se premiava.
 Duráran aun penas tan fatales:
 mas una voz angélica y divina
 cerca el Trono llamó ministros leales:
 Olvido y perdón proclamo *Christina*,
 desde entonces cesaron nuestros males,
 y á la prosperidad todo camina.

Les llibertats d'orgue a la Segarra històrica: Prats de Rei, Calaf, Guissona

**DANIEL VILARRÚBIAS
I CUADRAS**

Dr. en Història de l'Art. Director de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya

SEGARRA. REVISTA DE L'ESPITLLERA
FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCES
2 / 2022, p. 44-66

RESUM: Amb aquesta publicació es vol tractar l'estudi i coneixement de la música tradicional catalana històrica, tres exemples d'àmbit segarrenc del que s'anomenen quaderns d'organista o de llibertats d'orgue. En aquests llibrets trobem un corpus de músiques que en el seu temps foren d'abast popular, ja que eren executades com una prerrogativa dels organistes en determinades solemnitats del cicle festiu nadalenc. La peculiaritat d'aquestes músiques, i també l'interès que tenen, és que es tracta de músiques no pròpiament litúrgiques que es feien presents en un context totalment litúrgic i eclesial, i l'organista s'havia permès una llibertat o, com se sol dir, havia tocat una llibertat d'orgue. Aquest costum, posterior al Concili de Trento, tingué un auge molt considerable a Catalunya durant tot el segle XIX. **Paraules clau:** orgues, danses tradicionals, música tradicional

ABSTRACT: The objective of the present investigation is to provide comprehensible knowledge about historically traditional Catalan music. In order to do so, three samples of organist's booklets or "llibertats d'orgue" from the county of La Segarra have been chosen. In this booklets, one can find a great variety of popular music which were played by organists in some instances during Christmas festivities. What makes this music interesting and exceptional is that they lack the liturgical aspect that was typically present in the pieces played in an ecclesiastical context. In fact, it was the organist the one who took the liberty to play a "llibertat d'orgue" (organ voluntary). This practice, coming after the Council of Trent, experienced a great rise in popularity during the 19th century. **Keywords:** Organs, Traditional Dances, Traditional Music

INTRODUCCIÓ

Aquesta nit (la vetlla nocturna de Nadal) començaven les 'Llibertats d'orgue', per efecte de les quals els organistes podien tocar allò que volien, per antilitúrgic que fos. Durant tot l'advent, els orgues no tocaven per raó de les privacions i austeritats pròpies d'aquest temps. Avui tornava la normalitat quant a aquest aspecte de la litúrgia i els organistes esbravaven llur humor i es lliuraven a les expansions musicals més profanes i alegres. Entre verset i verset dels salms, feien llargues tocadetes, generalment de tonades conegudes i populars, cançons de Nadal i de tota mena, molt especialment danses, les quals el poble corejava i taral·lejava.

Joan Amades. *Costumari*. Vol. I (pàgina 123)

Aquestes músiques que descriu Joan Amades solen trobar-se copiades en unes llibretes concretes, normalment apaïssades, amb una forma més o menys definida. Volem dir que algunes vegades les peces són molt acabades i fins i tot arranjades en forma de partitura en dos sistemes —mà dreta i mà esquerra—, de manera que són obres d'autor en la seva versió íntegra les quals havien estat concebudes per sonar en altres àmbits i contextos

—per exemple, una pastorella de Carles Baguer. La majoria de vegades, però, són simples melodies damunt de les quals s'improvisava un acompanyament. Són el que es coneix com a llibertats d'orgue, i les llibretes que ens les transcriuen i perpetuen es coneixen avui com a llibres d'orgue, quaderns d'orgue o llibertats d'orgue.

Aquest tipus de repertori podria tenir un antecedent en les necessitats musicals d'omplir de música moments litúrgics per als quals la música específicament composta per a ells es feia curta en excés, amb la intenció d'evitar el buit sonor i el silenci enmig d'una cerimònia religiosa. En serien exemples els *voluntary* organístics anglesos, les *canzone*, *intonazioni* o *sonate da chiesa* italianes, els *tientos* i *tonos* hispànics, etc. A partir del segle XVII i XVIII es parlarà de *versos* o, en català, de versets. Aclarim, doncs, que el terme *llibertats* és, fins on nosaltres sabem, una definició relativament moderna.

Tenim un precedent ibèric molt notable —encara que no s'especifica pas que fossin per Nadal ni per a la litúrgia— en els cinc manuscrits de Fray Antonio Martín Coll (ca. 1660-1734), organista que fou de San Diego de Alcalá. Aquests volums compilatoris, amb noms com *Flores de Musica. Obras y versos de varios organistas* o *Huerto ameno de varias flores de mussica*, són importantíssims per a la música de tecla ibèrica de finals del segle XVII. Són datats entre el 1706 i el 1709, signatures M1357 a M1360 i M2267, de la Biblioteca Nacional de España. Allí ja apareixen copiades entre els clàssics repertoris propis d'un organista —*Obra de lleno, Tiento de mano derecha, Pange Lingua*, etc.; peces amb noms com *Batalla famosa, Passacalles, Pasos de timbales, Cancion Catalana, Diferencias sobre la Gaita, Canziones Comunes*...— que ens apropen al repertori popular coetani, que ja podria trobar-se en els reculls de guitarra o els tractats de dansa. Si hom tingués la temptació d'especular sobre si aquests precedents de repertoris més llicenciosos dels segles XVI-XVII foren copiats per a delectança, memòria o exercici instrumental, podem fer avinent el gran nombre d'obres qualificades de *versos* —per als *Kyries*, sobre *Ave Maris Stella, para hymnos de festividad*...—, cosa que demostra clarament que tals músiques foren reiteradament utilitzades en un àmbit litúrgic o eclesiàstic.

LES LLIBERTATS D'ORGUE A CATALUNYA

En el context català, les llibertats d'orgue nasqueren per a les ocasions purament festives. Al llarg de tot el cicle nadalenc, durant les llargues vetlles dins els temples podien prolongar-se durant hores i hores, com és el cas de la mateixa nit de Nadal, amb la missa del gall, les matines i la missa primera del matí.

Dins del mateix cicle nadalenc —del 24 de desembre al vespre fins al dia de Reis, el 6 de gener— hi havia també un seguit de moments força llicenciosos des del punt de vista litúrgic pel que fa a la permissivitat en les representacions i cants que es veien en el marc de l'interior dels temples i per part del personal que n'era actor. A l'edat mitjana destacaven les festes dels folls —*fiesta stultorum, festum baculi*— o la coneguda de l'*episcopus puerorum* o bisbetó, prohibida a Catalunya al llarg de la segona meitat del segle XVI i amb ben pocs reductes de supervivència actual, el més destacat dels quals és el de l'Escolania de Montserrat. Un testimoni de les extravagàncies que es portaven a terme són les carasses de moro que penjaven sota dels orgues, potser un record del malvat Herodes de l'*Officium Stellae*

(*Ordo ad Representandum Herodem*), que nosaltres creiem que es transformà ben aviat en el *Turc humiliat a Lepant*. La brama simulada d'aquestes carasses són el testimoni més antic que coneixem de les llibertats d'orgue catalanes.

Les llibertats d'orgue haurien de ser, a parer nostre, fruit d'un moment a partir dels segles XVI i XVII, en els quals la música de dansa i profana escurçà la distància formal i sonora respecte de moltes obres del repertori instrumental sagrat. De les extravagàncies musicals es passà a les extravagàncies manifestament formals i contextuals, ja que després del 1750 es feren populars diversos himnes i marxes militars —per exemple, el Mambrú, «Marlborough»—, algun repertori castís (*La Tirana*, els *fandangos*, *boleros* i *seguidillas*, etc.) i d'altres —com les contradances o rigodons—, que se sumaren a les *folías*, pavanas i gallardes, *passepieds*, minuets, contrapassos, ballets, sardanes i goigs populars del Renaixement i el Barroc anterior al 1800. De fet, a partir dels segles XVII i XVIII, un villancet d'església no presentava cap diferència de sonoritat amb una *tonadilla* escènica. Això es percep perfectament en el fragment conservat —responsoris— de les matines de la festa del Santíssim Misteri de Cervera (ca. 1855): el seu resultat sonor no és llunyà de l'òpera italiana del segon quart del segle XIX.

Tot això cristallitzà encara més després de la guerra del Francès (1808-1814) i el Trienni Liberal (1820-1823, que acabà amb l'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís). Era un període políticament convuls, amb un poder en alternança ideològica entre liberals i absolutistes, amb la guerra dels Malcontents (1827), les primeres carlinades (1833-1840) i les desamortitzacions (1835). Aquest context revertí en una forta presència de la cultura militar en la música més socialment arrelada —tot plegat fruit de la Revolució Francesa— i la consegüent incorporació al repertori de marxes, himnes i toques relacionades amb el món de la guerra o, fins i tot, melodies dels balls de saló i l'òpera —valsos, àries. I és que l'objectiu perseguit pels organistes durant el cicle nadalenc —i després de l'abstinència de l'advent— era el de fer sonar tonades conegudes. Era una bona manera de prendre protagonisme davant el poble feligrès, amb el propòsit de distreure'l i sorprendre'l, cosa que els podia convertir en músics populars i en tema de conversa i, potser, en certa manera, dotar-los d'una fama, ni que fos efímera. En definitiva, una mena de promoció social de l'estament musical entre les classes populars.

Les llibertats d'orgue foren, doncs, aquelles llicències musicals que els organistes es podien permetre durant les celebracions del cicle litúrgic nadalenc, sota uns preceptes de permissivitat eclesiàstica que resten en part per aclarir. Sembla innegable que existiren precedents escenogràfics o parateatral d'aquest capteniment —el mateix pessebre, les veneracions populars i els villancets, els dramas litúrgics, etc. Si són rars els exemples de quaderns ubicables al segle XVIII —de fet, no en coneixem cap d'anterior al 1780 excepte alguns manuscrits de repertori de dansa més lligats al violí (els principals són el M741/22 i el M1452, ambdós a la Biblioteca de Catalunya)—, durant el segle XIX aquests quaderns degueren ser molt abundants —potser cada organista amb plaça resident en tenia un o més d'un a l'abast, ja fossin obra seva, còpia d'altres llibres o quaderns d'anteriors organistes i músics. Avui, però, no en queden gaires exemplars, ja que aquest costum s'acabà quasi sobtadament amb la publicació, el 1903, del *motu proprio* del papa Pius X que porta per títol *Tra le sollicitudine*, una instrucció sobre la música sagrada que esdevingué l'estendard per recuperar i reintroduir el cant gregorià i centralitzar el paper instrumental en els orgues,

no tant en les orquestres i ministrils. En el capítol vi es fa referència clara a les funcions i atribucions dels orgues d'església i d'altres instruments aleshores recurrents, i s'estableixen unes limitacions clares al respecte. Les més remarcables diuen:

15. Si bé la música de l'Església és exclusivament vocal, això no obstant, també es permet la música amb acompanyament d'orgue. En algun cas particular, en els termes deguts i amb els deguts miraments, podran així mateix admetre altres instruments; però no sense llicència especial de l'Ordinari, segons prescripció del *Ceremoniale episcoporum*.

16. Com que el cant ha de dominar sempre, l'orgue i els altres instruments l'han de sostenir senzillament, i no oprimir-lo.

17. No està permès anteposar al cant llargs preludis o interrompre amb peces d'intermedi.

18. En l'acompanyament del cant, en els preludis, intermedis i altres passatges semblants, l'orgue ha de tocar-se segons l'índole del mateix instrument, i ha de participar de totes les qualitats de la música sagrada recordades precedentment.

19. Està prohibit a les esglésies l'ús del piano, com així mateix de tots els instruments fragorosos o lleugers, com la pandereta, la gran caixa, els platerets, les campanetes i altres de semblants.

21. En les processons que surtin de l'església, l'Ordinari pot permetre que hi assisteixin les bandes de música, només que no executin composicions profanes. Seria desitjable que en tals ocasions aquestes músiques es limitessin a acompanyar algun himne religiós, escrit en llatí o en llengua vulgar, proposat pels cantors i les piadoses congregacions que assisteixin a la processó.

LES FONTS CATALANES

Tot resumint, s'ha documentat a tot el territori de la Corona d'Aragó la pràctica organística d'un determinat repertori musical, que planteja l'execució de peces populars. Aquestes pràctiques organístiques resistiren millor a casa nostra l'embat ordenador i sistematitzador de Trento, àdhuc sembla que proliferaren més aviat en temps força més tardans. Els documents manuscrits que testimonien aquest fet daten tots del segle XIX, ja que les llibertats musicals de Nadal foren explícitament prohibides pel *motu proprio* de 1903. Hi ha altres fonts que proveeixen sobre danses i repertori popular des de mitjan segle XVIII, però no pas en la ingent quantitat que ho fan els quaderns d'orgue. Sí que és però, com a mínim sorprenent, que pràcticament no es coneguin manuscrits catalans anteriors a 1820 que transcriguin repertori d'aquest tipus per a orgue, excepció feta de les llibretes d'orgue de l'Arxiu de Montserrat, que cal datar vers 1780-1830.¹

¹ Signatures AM 1608 i AM 2424.

Els llibres o «quaderns» d'orgue són una de les fonts més valorades per als intèrprets de música tradicional catalana històrica. La raó és que transmeten per la via escrita un corpus de músiques que en el seu temps foren d'abast popular a tots els estrats socials, ja que eren executades com una prerrogativa dels organistes en determinades solemnitats del cicle festiu nadalenc. Com que no eren músiques pròpiament litúrgiques però sonaven en un context totalment litúrgic i eclesial —des de l'espai de l'església, a l'instrument que és l'orgue, durant els oficis, etc.—, es considerava que l'organista s'havia permès una llibertat o, com diem avui, que havia tocat una llibertat d'orgue. Aital costum devia iniciar-se després del Concili de Trento i tingué un auge molt considerable a Catalunya durant tot el segle XIX.

Aquestes músiques —quasi sempre instrumentals— es copiaven en llibretes o quaderns de música pautaada, d'una extensió molt variable, que l'organista es feia al seu gust, i ordenades segons els tons musicals que li anaven bé per poder interposar-les entre les peces dels oficis de manera que no hi hagués discordança musical, sinó que el xoc fos conceptual, ja que el públic i la feligresia podien reconèixer allò que s'havia «afegit» a la música de les misses, cosa que augmentava molt l'expectació i el murmuri de qui hi assistia. És d'aquesta època que data la majoria del repertori que transmeten. El que avui fascina d'aquests manuscrits és el fet d'oferir una selecció personal dels «èxits» musicals del seu indret de procedència en el moment que foren confegits. També poden incorporar valuoses anotacions per acompanyar balls i entremesos festius i cançons que, pel fet de ser transmeses per la via oral, avui difícilment haurien arribat fins a nosaltres d'una altra manera. Aquest darrer és, sens dubte, l'aspecte que els confereix avui dia un major interès de cara a la societat contemporània.

Els nostres musicòlegs especialitzats en repertoris tradicionals —Samper, Pujol, Tomàs, Jaqueti...— ja hi havien posat esment en les seves recerques de músiques populars dues o més generacions anterior a ells adquirint aquells exemplars que van poder alliberar del perill de perdre's, ja que quasi sempre es trobaven en mans dels descendents dels organistes i músics locals o dels pocs que sabien música a cada població.

El nucli dels quaderns d'orgue més famosos o, si voleu, més significatius de Catalunya està format per una vintena curta de manuscrits coneguts, ja siguin originals o bé còpies fetes a finals dels anys vint i principis dels trenta pels missioners de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (OCPC). Se'ls acostuma a conèixer pel nom d'una població, que sol ser el lloc de procedència, encara que convé no oblidar que són llibres normalment fruit del treball de recopilació d'un organista amb nom i cognoms, i que la majoria es conservaven en mans privades, no pas en arxius eclesiàstics. Una altra cosa és que fossin llegats a un altre músic o que restessin abandonats dins el mateix armari dels orgues o la paperassa parroquial.

Les raons per les quals no hàgim conservat gaire exemplars, que ja exposàrem en anteriors treballs, creiem que poden ser les següents:

- El fet de pertànyer molt sovint als mateixos músics, que se'ls emportaven amb ells si canviaven de destinació.
- El fet d'esdevenir inútils des de fa més d'un segle.

- La dolorosa destrucció de molts orgues entre el 1934 i el 1939 (fig. 1 i 2), que reduí a cendres els mobles que sovint contenien lligalls de partitures en algun racó, com dins de la caixa o sota la mateixa banquetta del músic, etc.

Figura 1

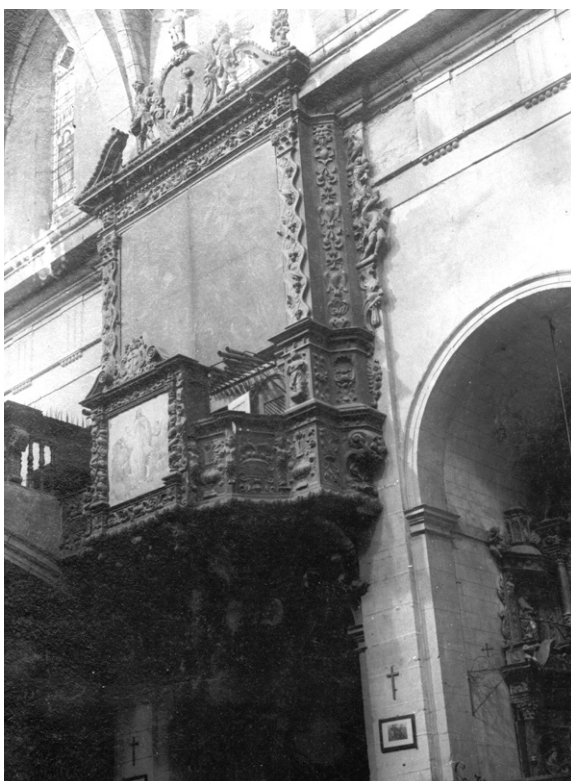
Orgue de l'església de Sant Jaume de Calaf, construït el 1679 i destruït el 1936.

Arxiu Comarcal de l'Anoia, fons fotogràfic Municipal d'Igualada, clixé 1514.

Figura 2

Orgue de l'església de Sant Jaume de Calaf, construït el 1679 i destruït el 1936.

Associació Cultural Baixa Segarra, 0807-F07. Imatge de l'any 1928.

- El fet d'haver extraviat una bona part dels arxius musicals de la quasi totalitat de les parròquies del país. Això es produí en les mateixes conteses bèl·liques que destruïren els orgues.
- La renovació del repertori des de l'any 1900 i encara de nou després del Concili Vaticà II.
- La conservació de molts dels arxius dels directors musicals des dels anys trenta del segle xx en els seus domicilis.

LES PRIMERES FONTS I EL REPERTORI ASSOCIAT A BALLS I ENTREMESOS FESTIUS

Sense pretendre ésser de cap mena conclusius, apuntarem quelcom que ens sembla important i que no ens consta que hagi estat advertit. A la vista del panorama que ens hem fet d'un gros percentatge de tots els quaderns d'orgue catalans, sembla que la música pròpia dels balls i entremesos festius passà a formar part de les llibertats d'orgue coetàniament a la creació mateixa del gènere, però no pas d'una manera massiva. Primerament, s'hi afegiren d'altres tipus de músiques profanes, potser simplement ballables de cort o de saló, que gaudissin de reconeguda popularitat al temps en què hi foren incorporades.

Parlem, doncs, d'un clar punt d'inflexió per a la inclusió d'aquest repertori de «seguici festiu» en el moment frontissa entre el primer terç i el segon terç del segle XIX (1810-1845).

És clar que això té uns antecedents, no fou un pas sobtat. Cal fer avinents els manuscrits de la Biblioteca de Catalunya M1452 i M741/22. Tots dos daten de mitjan segle XVIII (1730-1770) i ja mostren una dualitat de repertoris que encavalquen les danses que podrien considerar-se de saló —minuets i contradanses— amb les marxes militars i les músiques dels entremesos. El cas, però, és que ambdues fonts són indubtablement per a violí, i fan l'efecte de ser usades en un marc domèstic, ni que tingués dimensió social —saraus, balls. Els respectius títols ho aclareixen especialment: *Armónicos tonos de las Mvsas del Parnàs* (M1452) i *Follias, Ballets, Sardanas, Contradansas, Minuets, Balls, Pasapies y muchas otras cosas de aquel temps vell, que ara son poch usadas, pero ab tot son bonicas y molt alegres* (M741/22, inscripció de principis del segle XIX).

Els més antics manuscrits catalans amb llibertats d'organista que transcriuen un repertori musical associable al món dels elements folklòrics són els dos quaderns conservats a Montserrat. El primer, AM 2424, porta el títol de *Libro Pastoril por Navidad* i el datem vers el 1770-1800 gràcies al repertori que copia. Incorpora dues *Pastorellas*, un *Juguete*, una *Tocata* i una *Tocata pastoril* de Francesc Mariner (1720-1789), organista de la Seu de Barcelona del 1742 al 1789.² També una *Gayta sin repiticion* i una altra *Pastorella* de Francesc Vilar (+1770), organista que fou a Sant Just i Pastor de Barcelona³ o un *Allegro Pastoril* de Salvi Arnabat, organista de la catedral de Girona.⁴ Per tant, és la capital urbana on cal situar el context d'ús i producció d'aquest manuscrit, ni que hagués pogut servir perfectament —per exemple— a Manresa o Vic. En aquest sentit, el *Ball del Àliga*, els dos *Cascabells*, l'*Ayrosa*, l'*Entrada de Ball Pla* o l'*Adubau fugons* signifiquen encara, com a músiques associables a elements festius, un percentatge molt baix i un extravagant clar dins de la mateixa font que els transcriu. La resta són encara contradanses i peces per dansar en ball de societat. Per exemple, el que sovint en moltíssims quaderns posteriors serà considerada com una marxa d'Armats de Setmana Santa sota el nom d'*Astaferm* o com una marxa militar de *Granaderos* aquí pren encara el nom genèric de *Marxa*, indicatiu que tot aquest repertori tot just s'estava començant a establir.⁵

L'altre quadern conservat a Montserrat, signatura AM 1608, és encara més interessant. Datable vers els anys 1790-1820, encara copia un *Cantich de St. Thomas per Clarins y Cad[iret]* a 1782 i una obra amb *Cadireta á la dreita y Trompas Reals a la esquerra* clarament deutors del darrer barroc organístic, però el gruix de repertori vinculat a balls i entremesos ja és molt més gran. A tall d'exemple, sota l'epígraf *Las Matinas de Nadal* ja comencen un *Ball Pla*,

2 Vegeu https://es.wikipedia.org/wiki/Francesc_Mariner [consulta: 2021].

3 Vegeu https://ca.wikipedia.org/wiki/Francesc_Vilar [consulta: 2021].

4 Vegeu https://ca.wikipedia.org/wiki/Salvi_Arnabat [consulta: 2021].

5 Vegeu Prats de Rei, pàgina 2, *Marxa Granadera*, Vilarrúbias (2018: 25) l'any 1843, mentre que pels mateixos anys (1826-1844) el quadern de Breda, foli 4v, intitula la mateixa melodia com a *Astaferms*. Vegeu Pellisa (2011: 60).

una *Sardana*, la coneguda contradansa de *La Milana*⁶ o una contradansa de *Valones*. I sota el *Nocturno 8 to*, segueixen un *Malbruch*, una *Cornamusa*, un *Fluviol y tamborino* o la cançó de *La Marmota viva*. Com veurem després, les nombroses concordances amb el quadern de Prats de Rei fan que li atribuïm una procedència d'algun centre musical eclesiàstic de la Catalunya Central. Per exemple, Cervera, Igualada o Manresa.

Les fonts de llibertats d'orgue catalanes que segueixen en cronologia incorporen una gran quantitat de danses de caràcter festiu vinculables als seguicis processionals i els seus entremesos. Són els quaderns de Banyoles —ca. 1820-1830, amb més de tres-centes melodies— i el de Jaume Adrobau de Breda, datat entre el 1826 i el 1844 —porta totes dues dates—⁷ amb un centenar de peces. També caldria encabir dins d'aquest grup el manuscrit de Prats de Rei, que presenta nombrosos punts de contacte amb el repertori del manuscrit AM 1608.

D'altra banda, el Llibre d'Orgue de Lleida ens sembla un manuscrit posterior a la data que tradicionalment se li ha atribuït, que és l'any 1822, ans el veiem dels anys quaranta o cinquanta del segle XIX, o encara més tardà.⁸ Del total de 123 peces del manuscrit de Lleida, un percentatge molt abundant té clares connotacions festives, però amb una procedència tan diversa que només pot respondre a una compilació realitzada en una data posterior a la que s'ha assenyalat. Perquè denota una homogeneïtzació molt avançada d'uns repertoris musicals festius que pels volts del 1820, just es trobaven en construcció o, si es vol, reformulació. Hi trobem, per exemple, peces amb el títol *Salt del Rosselló* (núm. 86), una *Jota* (núm. 119), una *Sardana* (núm. 120), *Vileta de Llivia - flubiol* (núm. 106), *Sant Joan de l'Erm* (núm. 109). La cronologia vingué atribuïda, ben segur, pel títol *Contradansa 1822* que trobem a la peça núm. 121. Aital denominació suggereix, de totes totes, l'any de composició de la melodia o l'any en què es feu cèlebre i, per tant, digna de ser incorporada als reculls musicals en ús. No seria pas la primera contradansa que hem vist portar un any associat al títol. La realitat, però, és que es vincula al manresà Magí Puntí o Pontí, el qual es creu que nasqué vers el 1815 i morí a Lleida el 1881.⁹ Per tant, caldria estimar una cronologia per aquest manuscrit al voltant de 1850-1860.

LLIBERTATS D'ORGUE EN TERRITORI SEGARRENC

L'àmbit territorial de la Segarra històrica ha conservat tres manuscrits d'aquesta mena, valuoses fonts d'aquesta pràctica, associats a tres municipis diferents: Calaf, Prats de Rei i Guissona.

6 Potser és la primera vegada que aquesta contradansa, apareguda a *Contradanzas* (1768), veu mutat el seu nom de *Miscelánea* pel de *Milana*. Ben segur que es deu a alguna anotació abreujada: *Milanea*. Aquest tipus d'abreujaments eren usuals en la tradició escrita del segle XVIII. Encara el Llibre d'Orgue de Calaf intitula les peces amb abreviatures: Corrda. per Corrandà.

7 Vegeu Pellisa (2011: 5).

8 Vegeu Crivillé i Vilar (2003). S'hi facilita una reproducció d'un foli de l'original, que permet apuntar amb més comoditat a la nova cronologia que proposem. També se'n pot veure una altra pàgina a https://ca.wikipedia.org/wiki/Quadern_d'organista [consulta: 2021]. A Vilarrúbias (2018: 7) mantinguérem encara aquesta datació sens dubte errònia.

9 Vegeu https://ca.wikipedia.org/wiki/Magí_Pontí_i_Ferrer [consulta: 2021].

El primer és un quadernet que podria datar-se vers el 1860-1870, amb 171 peces, copiat pel prevere i organista de Calaf Jaume Carrer (Calaf, 1831-1901). Es conservava a la col·lecció particular de Josep Crivillé Bargalló, etnomusicòleg de Barcelona, que l'adquirí l'any 1964 al mercat de Sant Antoni de Barcelona. Ell mateix el diposità fa uns anys a la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural, on havia treballat. Fou editat pòstumament el 2014, a l'empara del Departament de Cultura de la Generalitat, a través de la mateixa Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural i DINSIC edicions.¹⁰ L'any 1983 ja havia estat inclòs quasi totalment dins un recull de música instrumental —dances—, si bé havia quedat dissolt dins d'un corpus molt més divers i força més ampli.¹¹

El de Prats de Rei fou escrit el 1843, conté 281 peces i el seu compilador fou el prevere organista de Prats de Rei Domingo Monfort (Calaf, 1801-1870) i es troba també en mans privades, si bé fou també editat en la seva totalitat per Daniel Vilarrúbias el 2018, sota el patronatge del Departament de Cultura de la Generalitat, a través de la mateixa Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural i DINSIC edicions.¹²

El de Guissona, conservat a l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, creiem que data de vers el 1860-1880. Consta de diferents plecs i encara diversos fulls solts, copiats per la mateixa mà i es complementa amb un quadern més antic —sembla dels anys trenta del segle XIX— amb contradances. Segurament, pertangué tot al mateix personatge. El conjunt abasta un total de 221 melodies. Com que totes aquestes fonts resten inèdites esperem poder-les publicar algun dia, donada la seva proximitat a les altres dues fonts segarrenques esmentades.

Tots aquests manuscrits —en el darrer cas un conjunt de manuscrits reunit per una mateixa persona— constitueixen una bona mostra d'aquest tipus de repertori, alhora que permeten analitzar una alta densitat d'obres vinculades a un territori relativament petit. Aquest detall converteix el territori delimitat per aquestes tres poblacions —dues de les quals amb potents col·legiades barroques— en un fort focus de reivindicació d'aquesta tradició musical, avui obstaculitzada per la manca dels històrics instruments de les seves esglésies, tots destruïts el 1936. A més, el repertori de les tres fonts presenta connexions innegables, per la qual cosa pot plantejar-se l'estudi de diverses variants melòdiques regionals.

DESCRIPCIÓ DE LES TRES FONTS I BREUS NOTES

Les Llibertats d'Orgue de Prats de Rei: Quadern de Domingo Monfort, pvre.

Es tracta d'un quadern en foli apaïsat (22 × 32 cm), amb deu pautats per pàgina. La mà del copista que el transcriu és sempre la mateixa, de manera que no hi ha afegitons d'altres mans ni d'altres èpoques. Consta de trenta folis, d'un paper de molt bona qualitat, el primer dels quals actua com a portada sense numerar, i els quals són numerats a pàgines, del número 1 al 57. Per tant, queden sense numeració els folis 1 i 30, a més del 29v, que equivaldria a la pàgina 58.

¹⁰ Vegeu Crivillé (2014).

¹¹ Vegeu Crivillé (1983).

¹² Vegeu Vilarrúbias (2018).

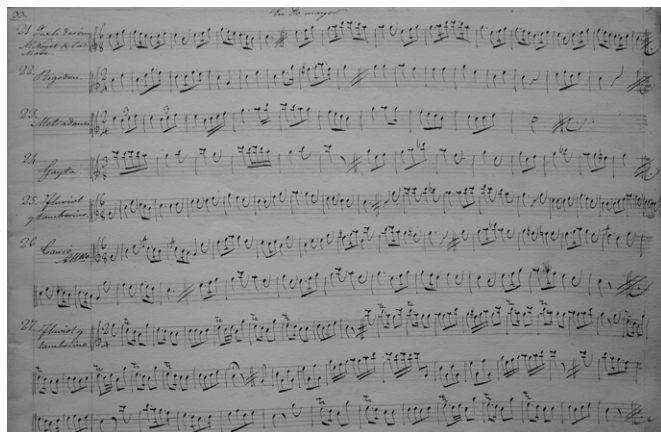
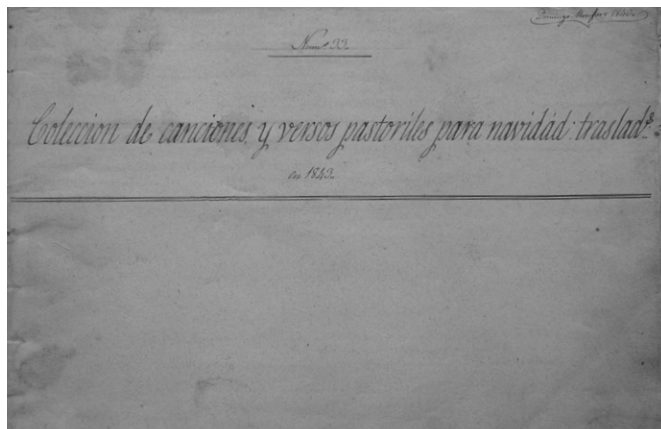

Figura 3
Manuscrit del Llibre d'Orgue
de Prats de Rei (any 1843),
portada.
Biblioteca particular.

Figura 4
Manuscrit del Llibre d'Orgue
de Prats de Rei (any 1843),
pàgina 3.
Biblioteca particular.

A la portada (fig. 3) hi llegim: «Núm. 33. / Coleccion de canciones, y versos pastoriles para navidad: traslad[ados] / en 1843». Al marge superior dret hi diu: «Domingo Monfort 1843».¹³

La signatura del prevere copista i propietari del quadern — organista dels Prats de Rei des del 1825— és autèntica, ja que l'hem acarada amb la signatura dels seus testaments dels manuals notariais de Calaf que es conserven a Igualada, a l'Arxiu Comarcal de l'Anoia.¹⁴ És, per tant, autògraf del seu compilador i primer propietari.

La gran quantitat de música continguda (fig. 4) —281 peces, afavorida per les dimensions en foli del quadern, en lloc de la quartilla— converteix aquest llibre d'orgue en el segon més extens d'entre els coneguts fins al dia d'avui, després del de Banyoles —312 peces.

El primer foli (no numerat) porta al dors un índex d'època — titulat *Indice de lo contenido en este cuaderno núm. 33*— i, al llarg del llibre, cadascuna de les peces apareix numerada, numeració que s'inicia de nou a cada tonalitat. Cada foli porta un número de pàgina al recte o anvers i el número 33 al marge interior superior. També hi trobem la nota següent, que dona una idea del valor musical que tindria avui el conjunt de plecs d'aquest prevere organista:

A más de las contenidas en este cuaderno, en el númº 1 se encontrarán Contradanzas y Valses. En el númº 6, las Canciones Patrióticas de la Guerra de la Independencia y otras. En los de númº 7 y 8, algunas canciones &c. En el de numº 12, Contradanzas y Valses. En el nº 18, Contradanzas y Valses. En el numº 20, Rigodones Franceses. En el numº 27, Rondones, y en el nº 29, Minuetes.

A diferència d'altres fonts posteriors, en el manuscrit dels Prats de Rei totes les obres porten títol, encara que sigui un discret «Cansó». Aquesta característica és molt més usual en les fonts més antigues.

El Butlletí Oficial del Bisbat de Vic publicava el 1870 la següent nota biogràfica del seu compilador:

NECROLOGÍAS. El Rdo. D. Domingo Monfort Pbro., natural de Calaf y cura-párroco de Sesgayolas, murió el dia 13 de los corrientes. Cursó Filosofía en este Seminario y Teología en la universidad de Cervera. Obtuvo un beneficio de organista en Prats del Rey, á cuyo título ordenóse, recibiendo el Presbiterado en 1825. Sirvió de vicario en Balsareny y Castellar; de

¹³ Vegeu Vilarrúbias (2018).

¹⁴ Arxiu Comarcal de l'Anoia. Fons del Districte Notarial d'Igualada. Calaf 196, foli 337 (1863) i Calaf 201, foli 390 (1868).

manuscrit de Prats de Rei, però volem fer algunes observacions al respecte. En primer lloc, és notablement menys carregat de músiques militaritzades del Trienni Liberal i anteriors; en segon lloc, no hi ha tantes peces d'autor conegut ni tantes cites operístiques de principis de segle. El seu caràcter *popular* és, potser, un xic més marcat, i denota un músic d'una menor volada cultural, fins i tot per la qualitat de la cal·ligrafia de la seva notació, força menys acurada. No obstant això, copia nombrosos balls de bastons, alguns dels quals encabits sota l'epítet *Cascabells*, fet que els vincula a la regió del bisbat de Solsona corresponent a la part baixa de l'actual comarca del Solsonès i l'àrea del Bages que inclou la banda dreta del riu Llobregat i la conca del Cardener, tot i que també es transcriguin els Garrofins de Moià (Crivillé i Vilar, 2014: 74, melodia núm. 102, *Ball de bastons Garrofins de Moya*). El recull de músiques vinculades a bastons és, doncs, notabilíssim i suposa una quantitat de melodies d'aquesta tipologia de ball amb pals curts fins ara mai vista en un quadern d'orgue.

La peça núm. 39, *Metradansa*, és destacable perquè sembla pròpia de Calaf, atès que Crivillé (2014: 13) ens la presenta així:

La metradansa de Calaf és la dansa que antigament ballaven davant de la processó els pavordes o administradors de l'altar del Sant en honor del qual es feia la cerimònia religiosa, el so d'instruments senzills que feien sonar les mateixes pavordes. En els seus darrers temps era ballada a la plaça el matí de la Festa Major, sortint de l'ofici, per les pavordes de l'altar de santa Calamanda. Aquesta dansa també era coneguda amb el nom de calafenca.

El cas, però, és que el quadern de Prats de Rei transcriu dues melodies amb aquest mateix nom (Vilarrúbias 2018: 25 i 27), totes elles variants de la mateixa tonada, la qual podria ser estrictament calafina pel fet que Monfort havia nascut el 1801 a Calaf. Tot i això, no podria descartar-se la possibilitat que fos un costum processional propi dels pabordes d'una regió territorialment més àmplia, com tota l'actual Alta Anoia o àdhuc més enllà.¹⁹

També resulta notable que s'hi transcriu un petit recull de músiques de la Festa Major d'Igualada, una celebració molt ben consolidada per aquelles dates en què fou confeït el quadernet. Algunes de les melodies semblen mostrar un estadi anterior al plasmat el 1905 per Gabriel Castellà en el seu recull de músiques populars d'Igualada. Aquest, fet a imatge i semblança del publicat mesos abans sobre el Penedès pel vilafranquí Antoni Insenser, té una clara voluntat etnològica, cosa que el converteix en una font molt més fiable que el quadern de Calaf. Les respectives versions que dona Jaume Carrer de les melodies dels *Nanos* o els *Cercolets* d'Igualada són menys ornamentades i més breus. En el cas dels *Cercolets*, les ofereix partides com a dues peces diferents vinculades a una mateixa dansa processional: *Ball dels Cercolets, Igualada* (núm. 86 de l'edició de Crivillé i Vilar) i *Marcha dels Cercolets* (núm. 87). A més, també hi ha l'esmentat *Ball dels Nanos, Igualada* (núm. 88), *Gegants, Igualada* (núm. 89), *Ball de Moxiganga a Igualada* (núm. 90), *Ball de bastons a Igualada* (núm. 91), *Tres toms Inocents a Igualada* (núm. 92), una versió més completa del *Ball dels Nanos a Igualada*, amb la interessant anotació *Saludo de nanos D.C. hásta Fin* (núm. 93), i un altre *Ball de bastons a Igualada* que correspon amb la melodia avui anomenada *Les Roses* o *La Pavana* (núm. 94). Encara semblen vinculades a Igualada les melodies 81 a 85, encapçalades sota el títol *Banda militar*, la darrera de les quals, *Diana. Trompetas*, respon

¹⁹ Nosaltres optem per la grafia *pabordes*.

a la denominació igualadina de l'albada musical del matí de la diada de Sant Bartomeu i concorda amb el que Gabriel Castellà donava el 1905 com a toc de corneta per al Ball dels Cavallets en el seu estadi terminal. Així mateix, el *S. F[rancis]co en Igualada* (núm. 29) respon sens dubte al que hauria estat un ball hagiogràfic de sant Francesc, documentat en el programa de la Festa Major de 1846, però empra la que sens dubte és la melodia dels misteris de la moixiganga. És, doncs, coincident amb la melodia ja esmentada amb el núm. 90 de l'edició de Crivillé i Vilar.

Les Llibertats d'Orgue de Guissona: Quaderns de Jaume Martí, pvre.

Conservades, com ja hem dit, entre el fons de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, es troben a l'abadia de Montserrat. La raó d'aquesta ubicació és deguda al fet que l'arxiu de l'abadia és dipositari d'aquest llegat per part dels hereus de Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), mecenes que fou d'aquella ingent tasca de recerca etnomusicològica a través de la Fundació Concepció Rabell i Cibils —vídua del multimilionari Eduardo Romaguera i cunyada de Patxot—, de la qual ell fou marmessor. Els materials procedents de Guissona ocupen la major part d'una carpeta o camisa amb el número XXII, que és inclosa dins el lligall B-121. Aquesta carpeta porta per títol *Material procedent de Guissona adquirit per l'Obra del Cançoner*. Aquesta inscripció n'acredita la procedència i, per tant, la filiació segarrenca.

Aquest conjunt, quasi tot *à uso de Jaime Martí, Pbro*, tingué una compilació gradual, ja que la còpia —si bé d'una mateixa mà— es féu en diferents moments, atès que també hi ha diversos fulls solts, copiats sempre per una mateixa mà.. El conjunt es complementa amb un *Quaderno de contradansas y minuettos*, més antic —sembla del primer quart del segle XIX—, que segurament pertangué al mateix prevere organista. Encara, uns darrers fulls clarament posteriors semblen reflectir els darrers sospirs del fenomen de les llibertats d'orgue a la col·legiata de Santa Maria de Guissona.

Figura 7
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 1, portada. Abadia de Montserrat.
Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/1.

Els manuscrits són, doncs, diversos si bé, com ja hem dit, el total assoleix la considerable xifra de 221 melodies. Són cinc les unitats que ens interessin dins la camisa XXII. Com que no han estat mai publicades, les descriurem una per una.

Manuscrit núm. 1. OCPC, B-121, XXII/1. En primer lloc, el que seria pròpiament el Llibre d'Orgue. Es tracta d'un quadern molt similar en estil al dels Prats de Rei. En mida foli i disposició apaïsada, conté també deu pautes per pàgina. La mà del copista que el transcriu és sempre la mateixa, de manera que no hi ha afegitons d'altres mans ni d'altres èpoques. Consta de tretze folis, d'un paper de molt bona qualitat, numerats modernament a llapis pel P. Josep Massot —responsable del Fons de l'OCPC—, el primer dels quals actua com a portada (fig. 7). S'hi llegeix la inscripció següent, sens dubte autògra-

fa: Cantos, / para Navidad, à uso de Jaime Martí, Pbro. Data del darrer terç del segle XIX i consta de 116 peces i 67 mitges peces o motius breus. Caldria datar-lo vers els anys 1860-1880, vista la calligrafia musical, la tinta i el paper (fig. 8 i 9). Resulta, doncs, coetani del ja conegut Llibre d'Orgue de Calaf.

Figura 8
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 1, foli 2r. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/1.

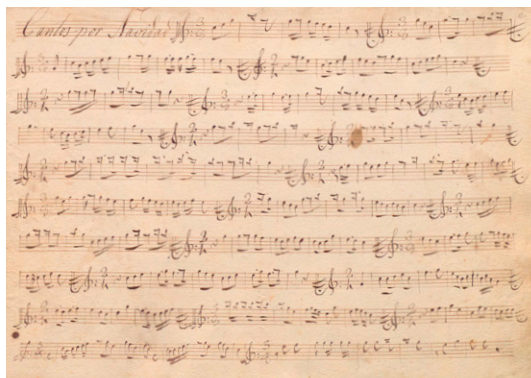
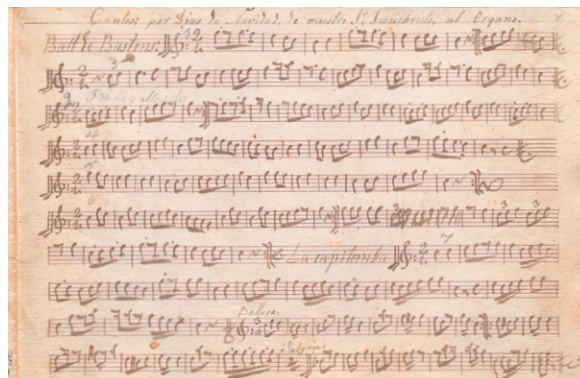

Figura 9
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 1, foli 8r. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/1.

Manuscrit núm. 2. OCPC, B-121, XXII/3. Segueixen vuit pàgines apaïssades (fig. 10), menudes —mida partícula individual de banda—, amb diversos balls. El primer porta per títol *Valz* i és clarament una font per a l'ús d'un organista —improvisació— o, més encara, per a violí. El motiu d'aquesta atribució rau en el fet que apareixen alguns acords la disposició dels quals sembla remetre a una escriptura pensada per aquest instrument, atès que són senzills de sonar si es parteix de l'afinació del violí. La mà que les ha escrit sembla la mateixa de Jaume Martí. El repertori és el més allunyat. Hi ha valsos, xotis, rigodons, polques i fins una redova —que podria definir-se com un híbrid de vals i masurca amb accent al segon temps, com el xotis; però en aquest cas amb compàs ternari—, tots purs ballables populars un cop creuada la meitat del segle XIX.

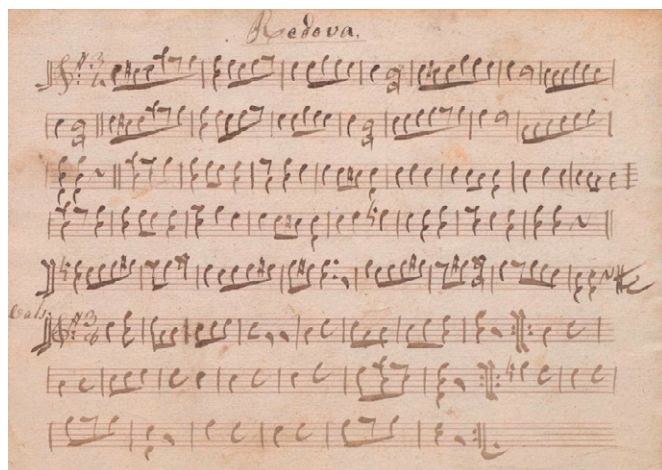

Figura 10
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 2, foli 8v. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/3.

Figura 11
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 3, portada. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/4.

Manuscrit núm. 3. OCPC B-121, XXII/4. Titulat *Quaderno de Contradanzas y Minuetos* (fig. 11), és més antic que la resta (sembla de cap al 1820-1840). Degué pertànyer al mateix Jaume Martí, però ni fou copiat per ell ni semblaria a priori que es tracti pròpiament d'un manuscrit d'organista. Consisteix en 19 folis apaïssats, d'una mida similar al manuscrit 1, amb vuit pentagrames per cara (fig. 12). El títol és escrit damunt d'una notació musical amb el text *Nunc, Sante, nobis Spiritus unum Patri cum Filio dignare promptus ingeri* [Nostro refusus pectori], que correspon a un himne dels dies de Pentecosta. Això suggereix un reaprofitament de papers, ni que fos per a les cobertes, cosa que per si sola ja proporciona una procedència eclesiàstica de tot el quadern. Les següents anotacions que trobem a la portada també són importants: *Vigília de Corpus y son octavari inclusive*; *Finida la octava comensa lo*

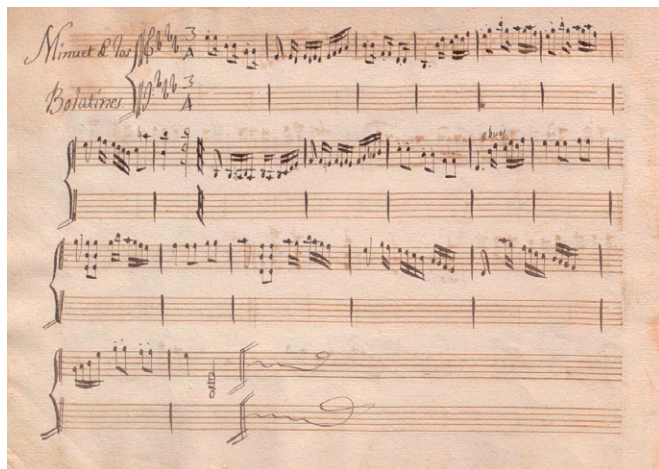

Figura 12
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 3, foli 3v. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/4.

*Himne número 1 que correspon las [...] vigília de Nadal, y la Dominica primera passada la octava de Corpus, comensa lo himne nº 2. Als folis finals també hi ha el mateix himne, amb quatre variants musicals segons el temps litúrgic de l'any, cosa que es dedueix de les següents anotacions: La vigília de Nadal se canta lo següent Himne, y dura fins a vigília de Septuagessima. Septuagessima à completas. Septuagessima à tertia y dura fins a la quaresma. Vigília y dia de la candelera, lo número 1. A la quaresma, esto es: à vespres sens orga los disaptes à completas, y las oras de Dominicas. Són aquestes inscripcions —pròpies d'un prevere— les que ens apropen aquesta font al repertori organístic de les llibertats nadalenques, juntament amb el fet d'estar escrit en sistemes de doble pentagrama que remetent clarament a un teclat. Les indicacions *Violin 1º*, *oboe*, *pizzi[cat-**

to], ens remetent a la intencionalitat d'uns colors sonors variats, propis d'aquell qui vol imitar una orquestra des d'un teclat, cosa que a la Catalunya rural del segle XIX només podia intentar-se a través d'un orgue. El fet que contingui obres de Pleyel²⁰ o un *Bals* ens porta ja cap a una datació del manuscrit (camisa de finals del XVIII a part) vers la data anteriorment indicada.

Manuscrit núm.4. OCPC B-121, XXII/7. Un foli amb tres peces (fig. 13), les dues darreres de les quals porten els títols *Sta. Tresa* i *Ball del Os*. Còpia de la mà de Jaume Martí. Aquest darrer ball ens podria emparentar amb les festes carnavalesques del Pirineu, ja que consten balls de l'Óssa a la zona de l'Alt Urgell i Guissona pertany a la diòcesi d'Urgell.

Manuscrit núm. 5. OCPC B-121, XXII/8. Manuscrit clarament diferenciat de la resta, sembla de finals del segle XIX o fins i tot —malgrat el *Motu proprio* de 1903— dels primers anys del segle XX. Consisteix en 4 folis de paper pautat (fig. 14), mida foli i disposició apaisada, amb *Versos pastoriles* per al Kyrie i el Gloria de la missa, suposadament la de Nadal.

Figura 13
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 4, recte. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/7.

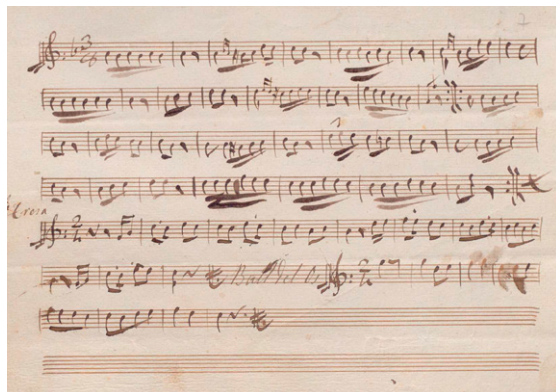
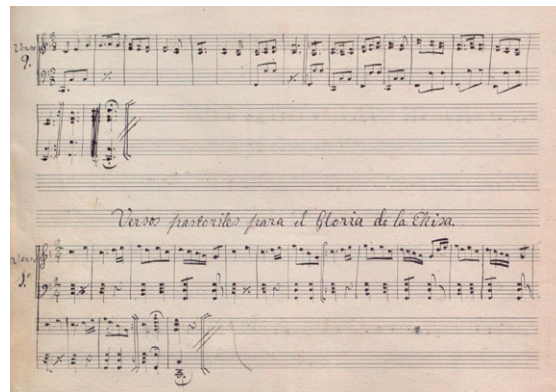

Figura 14
Llibertats d'Orgue de Guissona, manuscrit 5, foli 2v. Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, lligall B-121, camisa XXII/8.

²⁰ Segurament es tracta del compositor i constructor de pianos austríac Ignaz Joseph Pleyel (1757-1831), personatge polifacètic de gran influència a la vida musical europea de principis de segle XIX. Se sap que havia estudiat amb Joseph Haydn i que el 1795 obria una botiga de música a París. Coetàniament, també endegava una editorial de partitures musicals, entre les quals es compten obres de Beethoven o Muzio Clementi.

Algunes remarques sobre el repertori contingut als manuscrits de Guissona

Pel que fa als materials de Guissona, la varietat ens obliga a deturar-nos-hi amb una major cura, ja que no han estat editats.

El repertori del manuscrit 3 no és pròpiament impregnat del caire folklòric, tot i que resulta evident que títols com *Minuetto*, *Minuetto de Sr. Pleyel*, *Alemanda*, *Ball Ynglès*, *Bals*, *Minuet de los Bolatines*, *Fandango* o *Volero* (sic) són, lògicament, títols que s'escapen ostentosament de la música litúrgica, però no ens porten al terreny de la festa i els entremesos com sí que ho fan els quaderns de Banyoles, els Prats de Rei o Calaf.

La presència d'unes quantes peces en el manuscrit núm. 3 de Guissona —qualificades de *Canción* o de *Contradansa*— concentrades en unes poques pàgines (folis 10-16 del manuscrit esmentat) ens permet fer algunes conjectures, que poden considerar-se reforçades amb l'anàlisi dels repertoris que es troben en els llibres d'orgue de Prats de Rei, sobretot, i el de Calaf, uns 20 o 30 anys posterior. Com si es tractés d'un apartat netament català i popular, trobem copiats un ball de bastons prou recurrent com és l'*Airosa* (present al quadern de violí BC M741/22 i dansada encara avui pel Ball de Bastons de Santa Maria d'Oló) amb el títol de *Primera Canción* (Manuscrit núm. 3, foli 10r), una versió de la *Contradansa del Jeroni* (*Ay del meu Geroni*, també al foli 10r), *Al Sr Pau [de la Cantimplayna]*, si fem cas de Prats de Rei] o un *Adobar Fogons* —actual *Gegant del Pi*, sense títol (ambdues al foli 11r), un *Mambrú* (foli 11v), *Tretze son tretze, el punt de las Donas* (marxa dels gegants a d'altres indrets, foli 12r), el *Minuet emfandatgát* (foli 13r) o una *Canción 6^a-Vall dels Valencians* (foli 10v).

És aquesta petita concentració puntual de melodies clarament catalanes i no pas d'origen europeu coetani la que a parer nostre ens marca una incipient introducció a les llibertats organístiques de tot aquell repertori que aleshores, o sigui després de la guerra del Francès (1808-1811) i potser més aviat abans i després de la primera guerra Carlina (1833-1835), estava entrant a formar part de les festes patronals en reconstrucció i reformulació sota el conegut nom comú de *Festa Major* o s'estava aplicant en elements festius del Corpus que ja existien anteriorment. Parlem de melodies algunes de les quals es troben a Catalunya des del segle XVIII. Seria per exemple el cas de la contradansa segona del foli 13r, que ja trobem com a *Ball de la Àguila* en el quadern de violí BC M741/22 (foli 28r). És ara, doncs, que aquestes melodies seran emprades generalment i a gran escala, a nivell de tot el país. Ja sigui com a balls de bastons, de pastorets, per a l'acompanyament dels gegants processionals o com a fanfàrries i tocs utilitzats per fer pujar torres humanes: no oblidem l'existència de balls de valencians a les Terres de Ponent com, per exemple, a la població d'Arbeca, indret encara sota la jurisdicció eclesiàstica de l'arxidiòcesi de Tarragona. Creiem, doncs, que el reforç d'aquesta hipòtesi és, de llarg, la més valuosa i bella contribució del manuscrit més antic del recull procedent de Guissona a l'estudi de les llibertats d'orgue catalanes del cicle nadalenc.

Per contra, el manuscrit núm. 1, potser el que més pròpiament caldria considerar com el *Llibre d'Orgue de Guissona*, presenta nombrosos punts de contacte amb el Quadern de Prats de Rei —contradanses de *La Milana*, *La Perpètua*, *Petita Glosada*, *Cançó de les Xinxes* (variant en mi menor), etc. Hi trobem alguns elements curiosos com *El Villano Ansabat* del foli 5r i el *Villano* del foli 10v —melodia també present a Prats de Rei—. També un germà musical

del Ball de Coques de Sant Martí de Tous publicat com a tal per Amades²¹ o de la *Pavana* del quadern d'organista de Magí Sans de Vilanova i la Geltrú —any 1891—²² i clar precedent de la *Pavana Vilafranquina* publicada el 1904 per Antoni Insenser,²³ tots ells derivats de l'antiga *Pavane d'Espagne* que publicava Michael Praetorius el 1612 al seu recull de danses *Terpsí chore*.

El més interessant d'aquest manuscrit és el petit recull de melodies de balls de bastons que es troba al foli 8r, que comentarem detalladament. Aitals melodies foren sens dubte emprades a Guissona per a un ball de bastons que encara fou documentat fotogràficament i que esmenta Valeri Serra al seu *Calendari folklòric d'Urgell* (1914: 246-248). En qualsevol cas, la indumentària que portaven els vincula clarament al rol de patges de la Mare de Déu del Claustre —anagrama marià a l'esquena de les armilles— i les melodies recorden moltíssim les que encara avui sonen pel ball de bastons de Solsona. Aquest darrer ball es troba documentat des del 1702 i sabem que fou iniciat anys abans, el 1680, amb infants que vingueren de la vila de Sanaüja, els quals ensenyaren la mainada solsonina (Vallverdú i Rovira, 2005: 685). No és un detall menor que a Guissona hi hagi un altar patronal a la Mare de Déu del Claustre, una advocació antiga si es fa avinent que la capella actual data de la segona meitat del segle XVII. Però l'esmentada advocació és també, i per damunt de tot, la patrona de Solsona. I encara que Guissona i Sanaüja siguin dues viles importants al sud de l'extens bisbat d'Urgell, és ben clar que aquests dos enclavaments es trobaven constantment sota el risc de passar a la diòcesi de Solsona per raons de proximitat geogràfica i de vies comercials. Per aquest motiu, ambdues viles foren —o procuraren ser— residències episcopals d'estiu per als prelats d'Urgell.

Les concordances musicals entre els balls de bastons de Guissona i Solsona ja foren constataades a Vallverdú i Rovira (2005: 697-701). El primer dels balls —quasi tots van sense títol— sembla ben clarament vinculable al que avui es pot escoltar a Solsona com a *Xirimicotet*. El segon és la melodia ponentina d'*El Cabal del Sastre*, que nosaltres veiem com una variant de *La Pepa* o *A la torre xica*. Aquesta melodia també consta ballada com a ball de bastons a Torà de Riubregós, segons els documents recollits per l'Obra del Cançoner Popular Vallverdú i Rovira (2005: 696). El tercer és indubtablement coincident amb el solsoní *Jugarem a Córrer*, però és una melodia que sol trobar-se sota el títol de *Viva la Gallarda*, i així la documentà Valeri Serra (1914: 246). El quart correspon al solsoní *Sol de vila*. El cinquè es podria vincular a d'altres indrets; s'adiu molt als *Cascarotets* del ball de bastons d'Igualada. Aquest detall, aparentment sense importància, ens referma la creença que Jaume Martí no es limitava a transcriure balls de Solsona, sinó que els tenia per guissonencs, ans palesa l'aiguabarreig d'influències en el camp de les músiques dels balls de bastons i els seus àmbits territorials. Cal dir, per exemple, que el [*Viva la Gallarda*] donat per Jaume Martí és més proper a la versió solsonina que la publicada trenta anys després per Valeri Serra. El cinquè ball de Guissona és una variant de *La Pepa* o *el Rigodon* de Solsona que, com bé constatà Vallverdú (2005: 700) en acarar Serra i Boldú, a Guissona ja no se'n conservà la cantarella: "Pepa, Pepa, balla, balla, balla, balla..." En darrer lloc, el ball de bastons insígnia de Guissona i Solsona, *La*

21 Amades (1950-1956). Volum V: 707.

22 Abadia de Montserrat. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Lligall B-139, camisa núm. III, pàgina 17, melodia núm. 39 (còpia de Francesc Pujol del 1923).

23 Insenser (1904). Capítol II, pàgina 142.

Capitomba, de la qual Jaume Martí també apuntà el nom. Es tracta del ball que s'interromp amb versos laudatoris a les respectives patrones i que a Solsona encara culmina amb una tombarella o figuereta del capità que prèviament havia estat alçat pels seus companys damunt d'un entramat de pals, tal com avui es veu en diversos balls de pastors del Penedès o en el ball de faixes de Sant Martí de Tous.

DARRERES OBSERVACIONS SOBRE EL REPERTORI

El fet de poder contrastar el conjunt de tres fonts segarrenques per a les llibertats d'orgue de Nadal ens apareix com a útil per veure les permeabilitats d'aquest repertori musical tan concret durant tot el segle XIX. Com es recull i compila en tres poblacions relativament properes, com els límits dels bisbats no sempre s'ajusten als trànsits d'influències musicals, ans dins aquesta proximitat trobem una parròquia urgellenca i dues de vigatanes amb fortes connexions amb la zona sud del bisbat de Solsona. Això no obstant, hi veiem una varietat notable. Obres d'interès folklòric, per ser clarament vinculades o vinculables a instruments tradicionals o a un repertori de balls, entremesos i danses rituals o festives. Obres pròpies d'un moment polític convuls, entre la guerra del Francès (1808-1811), el Trienni Liberal (1820-1823) i la primera guerra Carlina (1833-1840). Obres pròpies dels músics rellevants del seu temps, tant nacionals com d'àmbit europeu. Pel que fa a compositors catalans ens referim a Carles Baguer (1768-1808) i Ferran Sor (1778-1839). Quant a obres de músics d'àmbit europeu, parlem de l'òpera del període 1800-1820. Altre repertori musical i cançó més popular del període 1750-1850. Destaquen els contrapassos, les caramelles, els Goigs del Roser d'Advent o les versions de la *Metradansa* calafina.

BIBLIOGRAFIA

- CASTELLÀ, G. (1905). «Música popular d'Igualada». *Sometent. Portaveu de la Comarca Igualadina*. [Igualada]. a. I: 7, 9, 11, 13, 17, 26 i 31 (del 15 de juliol al 30 de desembre de 1905).
- CRIVILLÉ, J. (ed.) (1983). *Música tradicional catalana. III. Danses*. Barcelona: Clivis.
- (2014). *El Llibre d'Orgue de Calaf de Jaume Carrer (1831-1901)*. Col. Calaix de solfa, 17. Barcelona: Generalitat de Catalunya i DINSIC Publicacions Musicals, SL.
- CRIVILLÉ, J.; VILAR, R. (ed.) (2003). *El Llibre d'Orgue de Lleida. Músiques diverses*. Col. Calaix de solfa, 8. Barcelona: Generalitat de Catalunya i DINSIC Publicacions Musicals, SL.
- FÀBREGA, J. M. (1768). *Contradanzas que se han de baylar en el Theatro de esta ciudad, en los Bayles de mascara del Carnaval de 1768, con su musica y explicacion de figuras / puestas por Rafael Rivas, y Segismundo Torrents Aliàs Mon, maestros y directores de ellas en el mismo teatro*. Barcelona: por Thomas Piferrer, Impresor del Rey, plaza del Angel. [Exemplar a BNE, M/922].
- INSENER, A. (1904-1905). «El Penadès. Balls, dansas y comparsas populars». *Revista Musical Catalana. Butlletí del Orfeó Català*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya. a. I (1904): 117-119 (I), 140-143 (II), 168-171 (III), 186-189 (IV), 228-229 (V), 252-257 (VI). a. II (1905): 12 (VII), 51-53 (VIII), 75-76 (IX).
- PELLISA, J. (ed.) (2011). *El llibre de l'organista Jayme Adrobau. Breda (1826-1844)*. Col. Calaix de solfa, 14. Barcelona: Generalitat de Catalunya i DINSIC Publicacions Musicals, SL.
- SERRA BOLDÚ, V. (1914). *Calendari folklòric d'Urgell*. Barcelona: Seix Barral.
- VALLVERDÚ, À.; ROVIRA, R. (2005). *Les músiques del ball de bastons i el seu context*. Valls: Cossetània Edicions.
- VILARRÚBIAS, D. (ed.) (2018). *El Llibre d'Orgue de Prats de Rei de Domingo Monfort (1801-1870)*. Col. Calaix de solfa, 20. Barcelona: Generalitat de Catalunya i DINSIC Publicacions Musicals, SL.

ANNEX: LLISTAT DE CONTINGUTS DE LES LLIBERTATS D'ORGUE DE GUISSONA

Manuscrit núm. 1.

OCPC B-121, XXII/1 (BC, Microfilm, rotlle 23)

Títol original: *Cantos para Navidad, â uso de Jaime Martí, Pbro.*

Datació: ca. 1870

FOLI	PECES
1r	12 meitats
1v	23 meitats
2r	16 meitats Cantos por Navidad
2v	16 meitats o fragments
3r	<ul style="list-style-type: none"> • Rigodona • La Carmañola • Nas de tabaco • Cornamusa • El tigre blanc • La Gitana • Gloria
3v	<ul style="list-style-type: none"> • Rigodon • Corrandà • La Bugina • Lo Aliano [Bon dia Elionor; <i>concorda parcialment amb Prats de Rei</i>] • Lo Estornut • Cansó del rey
4r	<ul style="list-style-type: none"> • Estacada • 1° Tono • La Saragata
4v	<ul style="list-style-type: none"> • Lo saltimbanquis • Ball de la Plaza • Ball Pla • La Millana [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>] • 8° tono: La Maria • Ay del meu Geroni [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
5r	<ul style="list-style-type: none"> • La teta del Maldo • Ell es valia Sol • 3° tono • El Villano ensabatat [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
5v	<ul style="list-style-type: none"> • Entrada de Ball • La Sardana [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>] • Las xinxas quant plegan van de sinc en sinc • Si tu te'n vas a las Yndias • Petita glasada [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
6r	<ul style="list-style-type: none"> • La Marmota • 8° tono (solament intonació de 4 cc) • Ball Bell • Del Fill Prodish [<i>Concorda amb Prats de Rei; Cansó dels Fusallés</i>] • Ballenant • Ball de las Franciscas
6v	<ul style="list-style-type: none"> • Rigodon • 6° tono [<i>Rabiüt dels bastons del Bages</i>] • Rima la pell • Ay de tu masa gras • Valdria mes sol • Lo Barcelò

7r	<ul style="list-style-type: none"> • Mazurka • Sigue la Simbomba (Andantino)
7v	<ul style="list-style-type: none"> • La Floresta • Vall Ynglès [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
8r	<ul style="list-style-type: none"> • Ball de bastons (<i>Guissona-Solsona</i>). [Ignotus, incomplet],[<i>A la Torre xica</i>], [<i>Jugarem a córrer</i>], [<i>Soldevila</i>], [<i>Cascarotets a Igualada</i>], [<i>El Rigodon o La Pepa</i>], La Capitomba.
8v	<ul style="list-style-type: none"> • [Sense títol], extensa. • [Sense títol], extensa.
9r	<ul style="list-style-type: none"> • [Sense títol] • Ara sí que y som • Balla bé cap gros • Curranda • Ja y anirem
9v	<ul style="list-style-type: none"> • Curralad • Ball dels Parrots • Ball Fogós • Dels Mongos de Ba[n]yoles • Minuet Saltat [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
10r	<ul style="list-style-type: none"> • Cansó • Curranda • Cansoneta • Cansó • La Perpètua [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
10v	<ul style="list-style-type: none"> • La Calamanda • 4º tono. Pastorella • El Villano • La Peregrina • Pastorella • Entrada de Ball • Cansoneta
11r	<ul style="list-style-type: none"> • Cansoneta • Rigodon • Ball Sardà • La Marmota viva • Al desembre congelat
11v	<ul style="list-style-type: none"> • La Tirana • La Xica del Oli • Ballarela [<i>el Bon caçador</i>] • [Sense títol] • [Sense títol] • La nova del Mariano
12r	<ul style="list-style-type: none"> • Anirem al camp a regar la escarola • [Sense títol] • Una dona coixa y gran • [Sense títol] • La Gallarda
12v	<ul style="list-style-type: none"> • La Boniana • [Sense títol] [<i>fragment de Les Roses i bastons a Pallerols</i>] • [Sense títol] [<i>La Bepa, o A la torre xica</i>] • [Sense títol] • [Sense títol] [<i>minuet o ball pla</i>] • [Sense títol] [<i>corranda</i>] • [Dues peces poc estructurades]
13r	10 peces sense títol. [<i>La núm. 5, record de la Bepa</i>].
13v	4 peces
TOTAL	116 peces i 67 meitats

Manuscrit núm, 2.**OCPC B-121, XXII/3 (BC, Microfilm, rotlle 23)**

Títol atribuït: [Quadern de contradanses. Mateixa mà que l'1 i el 7 de la carpeta xxii]

FOLI	PECES
1r	• Valz
1v	• Fandango
2r	• Chotis • Sigue Abanera
2v	• Polka • Rigudones
3r	• Sense títol
3v	• Sense títol
4r	• Rigodones la mas Cola 1
4v	• [Rigodones la mas Cola] 2 • [Rigodones la mas Cola] 3
5r	• Polca el 8 de febero
5v	• Sense títol
6r	• 2do • 3ª
6v	• 4º
7r	• 2da • 3ª
7v	• 4ª
8r	• 5ª
8v	• Redova • Vals
TOTAL	22 peces

Manuscrit núm, 3.**OCPC B-121, XXII/4 (BC, Microfilm, rotlle 23)**Títol original: *Quaderno de contradansas y Minuetos*

Datació: ca. 1825-1830.

FOLI	PECES
1r	[himne <i>Nunc sancte nobis spiritus unum patri cum filio</i>] Títol: Quaderno de contradansas y Minuetos
1v	• Volero • Violín 1º Minueto 1º
2r	• [Minueto] 2º oboe • 3º [obue]
2v	• 4º
2bis r	[segueix el 4º - trio tacet]
2 bis v	• 5º • 6º
3r	• 7. Fandango
3v	• Minuet de los Bolatines
4r	• Minuetto Andantino
4v	• Minuetto de Sr Plejél - Trio
5r	• Minueto 1º
5v	• Minuetto 2º Andantino • Minuetto 3º Andantino
6r	• Minuetto 4º Andantino

6v	• Minuetto 5º andantino
7r	• Alemanda andantino • Ball Ynglés
7v	• Bals. Allegreto. • 7. [sense títol]
8r	[segueix]
8v	• 8. [sense títol] Corni — Trio Oboe.
9r	• 9. [sense títol]
9v	• 10. [sense títol]
10r	• Primera cançió [<i>les gallines van pujant o L'Airosa ball de bastons d'Oló — 2ª part la Boja ball de bastons de Vilanova i Geltrú</i>] • 2da. Ya beu marieta ya beu. • 3ª Ay del meu Geroni [<i>Concorda parcialment amb Prats de Rei i 1</i>]
10v	• 4ª • 5ª [<i>L'Espingueri té una filla</i>] • 6ª Vall dels Valencians
11r	• Al Sr Pau [de la Cantimplayna <i>Concorda amb Prats de Rei</i>] • Otra • Otra [<i>Adobar fogons</i>]
11v	• Otra • Mambrú [<i>cadència com Riego</i>]
12r	• Rigodon • Tretze són tretze, el punt de las Donas.
12v	• Otra • Otra
13r	• Otra • Otra [<i>Concorda amb Ball de la Aguila BC M741/22</i>] • Minuet amfandangat [<i>Concorda amb Prats de Rei</i>]
13v	• Minuet de la diosa Diana • Contradansa 1ª
14r	• Contradansa 2ª • Contradansa 3ª
14v	• Contradansa 4ª
15r	• Contradansa 5ª • Contradansa de Rigodón. Andantino.
15v	• Contradansa 7ª [se pot fer per alt. Pitos] • Contradansa 8ª
16r	• Contradanzas de tres partes [Pitos].
16v	• Contradansa 10ª • Contradansa 11ª [Clarins. Cadireta. Clarins]
17r	• Bals • Contradansa 12ª • Contradansa 13ª [toda la parte octava alta]
17v	• Contradansa 14ª
18r	• Contradansa 15ª • Contradansas del any de 1801 [flautí].
18v	• 2. Contradanza de Falguera
19r	• Vigília de Nadal se canta lo següent himne, y dura fins la vigilia de septuagessima. Nunc sancte nobis spiritus unum Patri cum Filio etc.
19v	Diumenge de Passió fins al Disapte de Pasqua se entona lo himne següent [...] Vexilla Regis prodeunt crucis misterium [...]
TOTAL	61 peces (minuets i contradanses) + himnes portada i foli final

Manuscrit núm, 4.**OCPC B-121, XXII/7 (BC, Microfilm, rotlle 23)**

Foli solt, sense títol. Còpia de Jaume Martí.

FOLI	PECES
	<ul style="list-style-type: none"> • Sense títol • Sta Tresa • Ball del Os
TOTAL	3 peces

Manuscrit núm, 5.**OCPC B-121, XXII/8 (BC, Microfilm, rotlle 23)**

Ca. 1900, potser posterior.

FOLI	PECES
1r	Kiries <ul style="list-style-type: none"> • [verso 1] [<i>Jugarem a correr dels bastons de Solsona</i>] • Verso 2° [<i>A la Torre xica, ball de bastons</i>] • Verso 3° [<i>Adobar fogons</i>]
1v	<ul style="list-style-type: none"> • Verso 4° [<i>Havanera Quan jo en tenia pocs anys, el pare em duia a la barca</i>] <i>La presència d'aquesta havanera és un indici de la major modernitat d'aquesta font.</i> • Verso 5° • Verso 6°
2r	<ul style="list-style-type: none"> • Verso 7° [<i>Gaita-Què li darem al noi de la mare</i>] • Verso 8°
2v	<ul style="list-style-type: none"> • Verso 9° Versos pastoriles para el Gloria de la Misa. <ul style="list-style-type: none"> • Verso 1° [<i>actuals nans o gegants de Tarragona</i>]
3r	<ul style="list-style-type: none"> • Verso 2° • [Verso 3°] • Verso 4°
3v	<ul style="list-style-type: none"> • Verso 5° • Verso 6°
4r	<ul style="list-style-type: none"> • [Verso 7° <i>El Villano</i>] • Verso 8° [<i>Toc de diana, cavallets Igualada ca.1900</i>] • Verso final
4v	<ul style="list-style-type: none"> • Marcha real
TOTAL	19 peces

Els elements festius en les celebracions dels anys 1620 i 1633 dedicades al Sant Misteri de Cervera

JOSEP M. LLOBET I PORTELLA
UNED-Cervera

SIKARRA. REVISTA DE L'ESPITLLERA
FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCES
2 / 2022, p. 67-83

RESUM: En aquest article comentem el contingut d'una obra de l'any 1634 que inclou l'explicació de les celebracions que es feren els anys 1620 i 1633 dedicades al Sant Misteri de Cervera. La primera fou amb motiu de la recuperació de la relíquia del Sant Misteri després d'haver estat robada l'any anterior. La segona fou per la inauguració d'una capella que s'havia construït a l'església de Santa Maria de Cervera i el trasllat de la relíquia a aquesta nova capella. En aquesta narració de les celebracions, identifiquem els elements festius i els comentem en tres grups: els que són percebuts per la vista, els que ho són per l'oïda i els que ho són pel gust. **Paraules clau:** Cervera, elements festius, celebracions, festivitats religioses, Sant Misteri, any 1620, any 1633

ABSTRACT: In this article we discuss the content of a document from 1634 that includes the explanation of the celebrations that were held in 1620 and 1633 that were dedicated to the Holy Mystery of Cervera. The first of these took place on the occasion of the recovery of the relic of the Holy Mystery, after it had been stolen the previous year. The second celebration was held for the inauguration of a chapel that had been built in the church of Santa Maria de Cervera, and the transfer of the relic to this new chapel. In this narration of the celebrations, we identify the festive elements and comment on them in three groups: those perceived by sight, those perceived by sound and those perceived by taste. **Keywords:** Cervera, festive elements, celebrations, religious festivities, Sant Misteri, years 1620 and 1633

INTRODUCCIÓ

El nom de Sant —o Santíssim— Misteri fa referència a un succés prodigiós ocorregut a Cervera l'any 1540 que es troba recollit a les actes del Consell municipal i a les informacions notarials que originà el susdit esdeveniment (Llobet, 1988: 72-73).

Segons la documentació esmentada, el dia 6 de febrer d'aquell any diverses persones es reuniren a la capella de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria de Cervera per procedir a la partició d'una relíquia de la creu en què morí Jesús i, en el precís moment en què la fusta fou trencada, en caigué una grossa gota de sang i s'oí un fort tro. Els habitants de Cervera sortiren al carrer cridant "misteri!", mot que donà nom al prodigi, a la relíquia i a les festes anuals que s'instituïren a partir de l'any 1547 per commemorar el singular esdeveniment.

La nit del 17 de setembre de 1619 fou robada la relíquia, però, poc després, es recuperà. L'any següent es portaren a cap unes festes extraordinàries per celebrar el recobriment del Sant Misteri i hom proposà la construcció d'una capella dedicada a l'advocació de la relíquia, la qual podria ser custodiada amb major seguretat. L'esmentada edificació fou inaugurada l'any 1633.

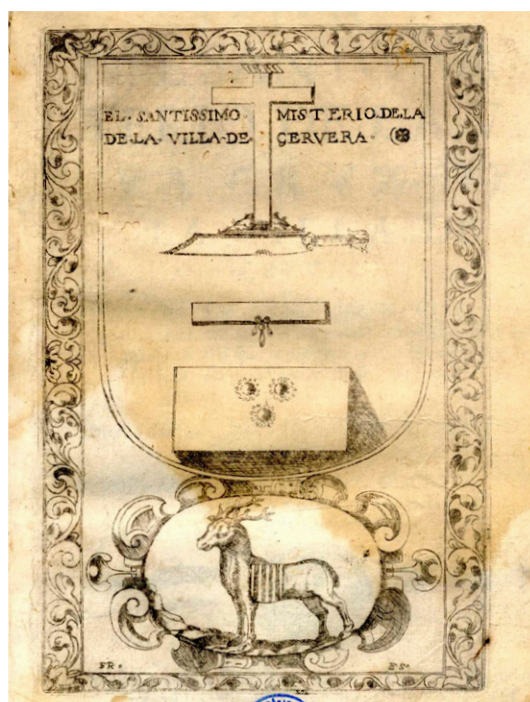
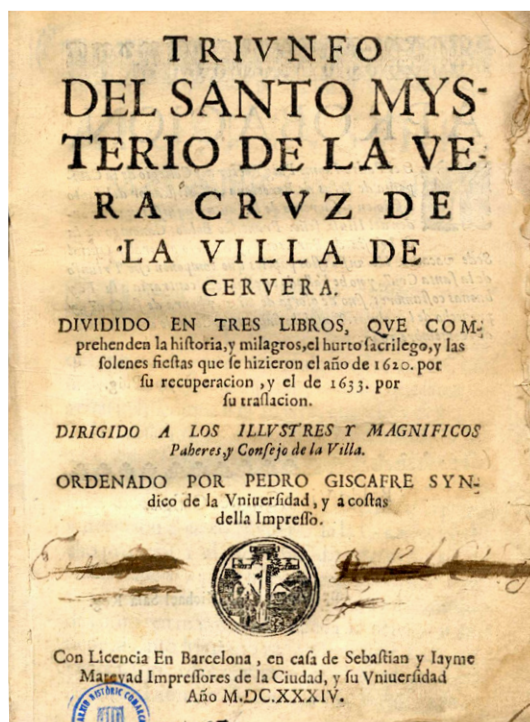

Figura 1
Portada de *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*.
ACSG

Figura 2
Gravat de *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*.
ACSG

Aquests dos esdeveniments es troben explicats de forma minuciosa en una obra escrita en castellà que porta per títol *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera* (fig. 1 i 2), a cura de Pere Giscafré, de la qual hem recollit la informació que, resumida, ve a continuació (Giscafré, 1634). L'obra conté llargs parlaments en vers que majorment hem deixat de banda, atès que ja hi ha un estudi específic sobre aquests textos literaris (Llobet, 1988).

LES CELEBRACIONS PER LA RECUPERACIÓ DEL SANT MISTERI

A l'acabament del mes de setembre de 1619 es recuperà la relíquia del Sant Misteri i es tornà a l'església de Santa Maria. Per mostrar públicament l'alegria per aquest recobriment es projectà la celebració d'unes solemnes festes durant els dies 19, 20 i 21 de maig de 1620.

Començaren els actes celebradors per la recuperació de la relíquia del Sant Misteri amb la publicació d'un desafiament per celebrar un torneig. Amb aquesta finalitat, els mantenidors del torneig, que eren Francesc de Villalba, senyor de Gospi, i Carles de Copons, senyor de la Manresana, vuit dies abans de la festa, feren fixar un cartell de desafiament a la porta de l'església de Santa Maria. Aquest acte es portà a terme de la manera següent:

Al començament de la comitiva hi anaven dos trompeters muntats a cavall i un grup de ministrils, o sigui, músics que tocaven instruments. A continuació, seguien quatre homes armats que anaven al damunt d'uns cavalls ben ornamentats, dos gegants espantosos i altres figures i, al final, un nan muntat en un airós palafre, amb llança i targeta a la mà, envoltat de quatre salvatges, que li servien de guardes, i macers, amb les claus sobre l'espatlla, i quatre dimonis molt lletjos que portaven presos i encadenats. El seguici travessà tota la població i, quan arribà davant l'església de Santa Maria, el nan o pigmeu baixà del cavall, feu una reverència i fixà a la porta del temple la llança i la targeta, que contenia el desafiament en quatre octaves.

Conegut el desafiament, tot i que encara faltaven vuit dies per a l'inici dels actes, començaren a arribar a la població persones d'altres llocs i la vila s'anà posant de festa.

La vigília de la festa del dia 19 de maig

La vigília del primer dia de la festa, l'església de Santa Maria estava bellament ornamentada amb teixits de brocats, velluts i domassos, i també amb una gran quantitat de quadres que, posats en diverses fileres, semblaven una bonica tapisseria. Al retaule de l'altar major hi havia molts ciris i la relíquia del Sant Misteri col·locada sota un dosser de colors. L'església havia estat guarnida amb una gran varietat de flors, repartides en rams, corones,

garlandes i penjants, i posades en les columnes, capelles, corredors i la resta de llocs del cor i del temple. Al campanar de l'església hi havia flàmules i gallardets i, a la part més alta, una gran creu. A les dotze del migdia, el rellotge d'aquest campanar tocà l'hora i, seguidament, començà el repic de les seves campanes, al qual s'afegiren el de les campanes de la resta d'esglésies de la població. Al mateix temps, tingueren lloc els trets de dotze morterets i diversos arcabussos, amb un soroll tan gran que, fins que no disminuï, no es pogué sentir la música dels clarins i dels instruments dels ministrils que, tant al campanar de l'església major com en altres torres de la vila, estaven repartits. Aquest ambient festiu durà fins a l'hora de vespres, que celebrà el frare Juan Álvaro,¹ bisbe de Solsona, revestit de pontifical, acompanyat de la capella de músics a tres cors, que també cantaren les completes i la salve.

Figura 3
Capella del Sant Misteri.
Llobet, 1988

Acabades les vespres, es formà un esquadró de més de cent arcabussers, que desfilaren per anar a dipositar el pendó de la vila a la capella del Sant Misteri (fig. 3). El capità anava molt ben vestit, amb força lluïment d'or, pedreria i plomes. L'alferes i el sergent també mostraven una riquesa semblant. Portaven armes, geneta, bandera i alabarda. Aquests soldats, repartits en fileres, donaren una volta per la població. Anaven disparant de forma concertada i desfilant al so de tambors i pifres. En arribar a la porta de l'església major, feren dues o tres descàrregues, amb tant de soroll que semblava que tot s'enfonsava. Aquest esquadró tots els dies de les festes feren el mateix, cosa que va ocasionar un gran entreteniment tant als cerverins com als forasters.

En arribar la nit d'aquell dia 19, es veié una gran il·luminació a causa dels fanals col·locats a les torres, els murs, les galeries, les finestres, els corredors, les esglésies i els campanars de la vila. Destacava l'enllumenat del campanar major, on hi havia tantes piràmides, globus, cercles i rodes que semblava el volcà Etna. Eren llançats moltíssims coets i bombes que feien grans flamerades i sorolls espantosos. Això, juntament amb el repic de campanes, tocs de clarins i música dels ministrils, entretingué la gent gairebé tota la nit.

La festa del matí del dia 19 de maig

Despuntà el dia primer de la festa amb tanta gent pels carrers que gairebé no s'hi cabia. Els pobres tenien taula franca a la plaça Major, on se'ls donava molt bon menjar. Per tot arreu de la població hi havia fonts de vi blanc i de claret. L'església major estava tan plena de gent que fou necessari posar-hi guardes perquè els fidels no prenguessin mal. Es recolzaven a les columnes i parets i omplien les capelles i la part alta del cor. El veguer, els paers i els consellers, amb els sonadors de clarins i els ministrils davant seu, reberen el bisbe i, a continuació, se celebrà l'ofici religiós amb la intervenció de tres cors.

La festa de la tarda del dia 19 de maig

En arribar la tarda d'aquell dia, se sentí novament el repic de les campanes i la música dels clarins i dels instruments dels ministrils. Era la convocatòria per a la solemníssima

¹ Juan Álvaro Zapata fou un eclesiàstic aragonès que fou bisbe de Solsona durant els anys 1613-1623.

processó, que sortí de l'església major i transcorregué pels carrers de la població, els quals es trobaven engalanats, ja que les autoritats havien manat fer un pregó assenyalant un premi per al veí que millor ornamentés el seu espai. Hi havia, doncs, fonts, flors i arbres, de tal manera que els carrers semblaven un jardí durant la primavera. De tant en tant, hi havia un altar. Quan passava la relíquia per determinats llocs, s'engegaven artificis de foc. Davant de la processó hi anaven diverses atzembles carregades de flors de ginesta, roses i flors desfullades, que eren escampades per terra i produïen una olor agradable. Seguia aquest grup un drac espantós que vomitava foc, cosa que feia apartar la gent, i un gegant armat que havia estat construït per a aquella ocasió. Músics amb tabals i trompetes i un grup de ministrils tancaven aquest conjunt de persones i animals inicial. Venien, a continuació, els pendons de les confraries, les creus de les esglésies i convents, molts tabernacles i el pendó de la vila. Seguien els religiosos dels cinc convents de la població i els eclesiàstics de l'església major de Cervera i els de les esglésies de les poblacions veïnes. Tots els sacerdots portaven atxes de cera blanca. Els laics hi participaren en gran nombre. El tabernacle que hostatjava la relíquia del Sant Misteri anava sota un palli que la vila havia fet fer per a l'ocasió. Una vegada la processó hagué tornat a l'església major, tingueren lloc els actes festius protagonitzats pels pagesos.

Com a cloenda de les festes d'aquell dia, els agricultors de la població, que eren nombrosos i molts d'ells rics, imitant el seu principal ofici, que és llançar al camp la llavor, sembraren els carrers i les places de dragees, confits i canalons, que portaven en diverses arques carregades sobre atzembles.

En arribar la nit, foren repetits els actes de la nit anterior amb lluminàries, focs, repic de campanes i música.

La festa del dia 20 de maig

Al matí, se celebrà novament a l'església de Santa Maria un ofici religiós. A la tarda, tingué lloc un torneig a peu. El lloc elegit fou la bassa de Capcorral, la qual es trobava a un extrem de la població i tenia una forma ovalada, com un amfiteatre romà. Al mig, hi fou construït un gran cadafal, al qual es passava mitjançant uns ponts. Totes les cases del voltant de la bassa s'ompliren de gent que, des de les finestres i terrats, miraven l'espectacle. Entre les cases i la bassa s'hi posaren diversos cadafals destinats als eclesiàstics, cavallers, dames i la resta de gent de categoria. En un d'ells hi havia els cinc jutges.

Començà l'actuació amb l'entrada de dos mestres de camp, amb un acompanyament de tocadors de tambors i pifres. Darrere seu, entraren els mantenidors, amb els seus padrins. Tots anaven molt ben vestits, amb gorres arrissades, armadura fins a la cintura, calces blanques amb entretela blava i coturn romà amb rosetes de diferents colors. Portaven bonics martinets que tenien, al peu, costoses joies amb pedreria. Cada un d'ells, a la mà, hi portava la llança. Anaven acompanyats de criats amb lliurees.

A continuació, entraren els combatents, que eren molts. Portaven armadures daurades, platejades o tan ben brunyides que brillaven com miralls, i espases amb costosos ornaments. Les calces eren de diversos colors i les faldetes mostraven brodat. S'adornaven amb plomes. Semblava que hi hagués una formació militar en honor de Mart, déu de la guerra.

Acompanyats amb la música de tambors, pifres, trompetes, clarins i els instruments dels ministrils, començaren a combatre amb les llances i les espases. En arribar la nit, el combat cessà i els jutges, després de deliberar, repartiren premis de gran valor. Seguidament, els combatents, juntament amb els músics, que continuaven tocant, els nobles i molta altra gent, es dirigiren a l'església de Santa Maria, on oferiren els premis guanyats al Sant Misteri. Allà, foren rebuts pel clergat i el cant d'agradables motets. En sortir per anar a casa, els carrers i places es trobaven il·luminats per focs i lluminàries.

La festa del dia 21 de maig

Com de costum, durant el matí, se celebrà un ofici religiós a l'església de Santa Maria. Després de dinar, la gent es traslladà novament a la bassa de Capcorral, on, al mig del cadafal en què s'havia celebrat el torneig, llavors hi havia un castell, amb els seus murs, torres, torrellons, merlets, baluards, troneres, casamates i, especialment, un fossat ple d'aigua, perquè, en treure els ponts, el castell quedà aïllat.

L'actuació s'inicià a la plaça Major de la població, des d'on sortí una companyia de soldats, amb tambors i pifres, que anaven disparant les seves armes. Darrere seu, venia una galera reial que anava sobre unes rodes i la feien córrer diverses persones que caminaven sota l'artifici i anaven tapats per un llenç pintat de color blau, com les ones del mar, que mostrava escumes i peixos. Dintre del vaixell, hi anaven més de trenta persones, entre soldats, mariners i remadors. La galera portava pals, veles, timó i tots els instruments necessaris per navegar, a més de gallardets i banderoles. El capità i els soldats anaven molt ben vestits i fortament armats per assaltar el castell. A la galera, que portava per nom Santa Creu, hi havia també un grup de ministrils.

Venia, a continuació, un galió de guerra, anomenat Victòria, que també es movia mitjançant unes rodes ocultes i la força de les persones, també amagades, que l'empenyien. L'embarcació disposava de tot allò que li era propi: veles, pavesos, artilleria i sala d'armes. També portava mariners i soldats. Amb els tambors i els pifres, es donava l'alarma. Els grumets, dalt de les gàbies que hi havia a la part superior dels pals, buscaven el lloc de destinació.

Un altre artifici que també anava avançant era la representació d'una gran penya, en què hi havia gent armada, un fènix amb les seves cries al niu i una nimfa luxosament abillada. Seguia la representació d'un prat o jardí i, al mig d'aquest terreny, hi havia la figura d'un gran cérvol que, amb l'alè, treia una serp de sota terra. Al final de tot, feia camí la carrossa imperial de l'emperador romà Heracli, representat en aquesta ocasió pel curador del llibre: Pere Giscafré. Vestia calces de color, botes blanques, espasa i estoc daurats, corona imperial, mantell amb una gran falda i musseta, tal com anava abillat aquest emperador. Darrere seu, el seguien un grup de soldats de cavalleria, armats fins a la cintura amb uns arnesos de cartró platejat i portant elms, petos, espatlles, goles, braçalets, espasa i llança. Aquests militars completaven un exèrcit ben armat que avançava per mar i per terra.

En arribar a la bassa de Capcorral, ja hi havia una gran quantitat de persones que volien veure l'espectacle i els jutges, que eren els paers d'aquell any. Inicià l'atac la infanteria col·locada als costats de la bassa disparant els mosquets i els arcabussos. La galera es posà a un costat del castell i el galió, a l'altre. La penya i el prat se situaren davant la fortalesa i la carrossa imperial de l'emperador Heracli es col·locà al mig d'aquests dos artificis per tal

que l'emperador pogués donar les ordres oportunes als capitans. L'arribada de la carrossa imperial fou saludada pels militars amb una salva reial portada a terme amb la descàrrega de totes les armes de foc que duïen.

Veient que, malgrat l'estrèpit, els ocupants del castell no mostraven cap senyal de debilitat, l'emperador hi envià un ambaixador, que va pujar en un valerós cavall i, en arribar a la porta del castell, demanà la presència d'un rei d'armes, que comparegué dalt dels merlets. Aleshores, l'ambaixador feu un parlament mitjançant el qual reclamà el lliurament de la creu en què morí Jesucrist, que posseïen els perses que ocupaven el castell. Aquests es negaren a lliurar-la als assetjadors.

Veient que la seva petició no era atesa, Heracli ordenà l'atac al castell. Llavors, els soldats de la galera, el galió, la penya i el prat intentaren ocupar la fortalesa, però els seus ocupants es defensaren valerosament llançant fletxes. D'altra part, els romans els tiraven granades de quitrà i altres projectils incendiàries i els disparaven amb els arcabussos i l'artilleria de les dues embarcacions. Els soldats de la penya i el prat feien accions semblants.

Els militars rebentaren els murs i, de cop i volta, com si al castell hi hagués mines plenes de substàncies explosives, la fortificació esclatà com un volcà i es veié el foc de coets, troxadors, voladors, correcames i altres classes d'elements de pirotècnia. Seguidament, els romans entraren al castell i amb les espases obriren una magrana que es trobava al mig del castell i tenia un nen dintre, que donà la creu a l'emperador.

Aconseguida la possessió de la creu, els soldats es retiraren del castell i, després que l'emperador hagués adorat el trofeu amb molta reverència i l'exèrcit hagués fet una salva amb les armes, marxaren tots a l'església major de la vila, on els esperaven els membres de la capella de música per cantar un *Te Deum*. Amb l'adoració de la relíquia del Sant Misteri i la col·locació al temple de les banderes, les armes, les targetes i els premis que havien guanyat, es donaren per acabades les celebracions per la recuperació del Sant Misteri.

LES CELEBRACIONS PER LA INAUGURACIÓ DE LA NOVA CAPELLA DEL SANT MISTERI

Cap a la meitat de l'any 1633, ja estava acabada la construcció, a l'església de Santa Maria de Cervera, de la nova capella que havia d'acollir la relíquia del Sant Misteri. Volent que les celebracions per la inauguració d'aquesta nova capella fossin recordades pels fidels com ho eren les de l'any 1620, les quals havien agradat molt al públic assistent, el dia 16 de juliol foren programats una sèrie d'actes celebradors per al dia 14 de setembre d'aquell any 1633, que era la festa de l'exaltació de la Santa Creu.

En arribar aquell dia, l'església de Santa Maria es mostrava extraordinàriament ornamentada. Als dos costats del presbiteri i de l'altar major hi havia teixits de brocat i vellut que penjaven, de tal manera que només quedaven al descobert el trebol i les voltes. Sobre el susdit altar major s'hi col·locà un bell dosser i, davant, unes grades. Els costats estaven plens de testos de flors artificials, tan boniques que semblava que fos el mes de maig i no el de setembre. L'espai que hi havia des de la taula de l'altar fins a l'última cornisa del

retaula l'ocupaven grans ciris. La reixa de la capella major mostrava, al mig, un pelicà. Al costat del temple, s'hi havia posat diverses fileres de quadres que servien d'entreteniment als visitants. A la part superior del campanar de l'església s'hi col·locà una formosa creu, gallardets, flàmules, piràmides, globus i torretes coronades de merlets amb moltes troneres.

La pluja que caigué aquells dies no impedí que es pogués fer ús de la bassa de Capcorral com una plaça on poguessin córrer els cavalls, ja que la noblesa decidí que, al lloc on durant les festes de l'any 1620 se celebrà un torneig a peu i, després, la batalla marítima, aquell any 1633 s'hi portés a terme el joc de l'estaferm. Això va ser possible per la laboriositat dels cerverins que van aconseguir que la bassa quedés sense aigua i s'hi pogués fer el muntatge adient.

D'altra part, foren col·locats pels carrers i places de la població, un a prop de l'altre, graelles de ferro o brasers fets per evitar que l'aigua de la pluja els apagués. Quant als músics i els cantants, foren contractats els millors de Catalunya, per la qual cosa les intervencions foren excel·lents. Aquests bons resultats s'obtingueren amb els instruments dels ministrils i amb baixons, cornetes, flautes i orgues.

Per tal d'atreure més gent a les celebracions, es varen fer uns cartells que foren col·locats a les botigues de Barcelona i altres poblacions, cosa que va ajudar a divulgar els actes celebradors.

La vigília de la festa del dia 14 de setembre

Començaren les celebracions la vigília del dia 14 de setembre amb l'acostumat repic de campanes, les descàrregues de morterets, mosquets i arcabussos i la música dels instruments dels ministrils i dels clarins, trompetes, bastardes, tabals, violes, arpes, sonalls i altres objectes.

A les hores fixades, se celebraren les vespres i les completes a l'església de Santa Maria, durant les quals intervingué la capella de música, dirigida per un famós mestre. Quan acabaren aquests actes era ja de nit, però hi havia tantes atxes de quatre blens per les finestres i terrats que la il·luminació de carrers i places era molt intensa.

Per una altra part, al campanar de l'església foren llançats voladors i moltes classes de coets i correcomes i altres elements de pirotècnica. També foren disparades bombes de foc i engegaren rodes que feien un soroll i uns llampecs que espantaven la gent. Moltes cases particulars col·laboraren amb aquesta exhibició de focs artificials.

La festa del matí del dia 14 de setembre

En començar el dia 14, els carrers i les places de la vila estaven plens de gent que havia arribat de diverses poblacions, algunes de força llunyanes. L'església major també contenia una gran quantitat de fidels que seguiren la missa dita per Pere de Puigmarí i Funés, bisbe de Solsona.² Hi assistiren els canonges i els beneficiats de les diòcesis d'Urgell i de Solsona. Una vegada més, la capella de música feu una interpretació excel·lent. Predicà Jaume Puig, de la Companyia de Jesús. El sermó fou en català, ja que així ho tenia manat el bisbe, d'acord amb la Constitució Tarraconense.

² Pere de Puigmarí i Funés fou bisbe de Solsona durant els anys 1630-1634.

La festa de la tarda del dia 14 de setembre

La tarda del dia 14 començà plovent, però, en el moment de sortir la processó la pluja cessà. A l'inici de la susdita processó s'hi podia veure un gran nombre de pendons, creus i tabernacles. Seguien els frares dels convents de la població, els clergues de l'església major, els membres de la capella de música, tocant els instruments que portaven, i el tabernacle que sostenia la relíquia del Sant Misteri, que anava sota un valuós palli. Les sis vares del palli les portaven els quatre paers, el veguer i el seu assessor. Al final hi anava el bisbe de Solsona vestit de pontifical. En aquesta processó hi participaren vint cavallers de la noblesa de Catalunya, tots ells vestits de gala, i diversos senyors de les poblacions properes a Cervera. A més, hi anaren un grup de vint-i-set infants vestits d'àngels, amb atxes de cera blanca de quatre blens a les mans. Amb la finalitat que pels carrers es mantingués l'ordre, s'organitzà una companyia de soldats, ornamentats amb plomes. El capità, l'alferes i el sergent lluien adreços d'or. Els carrers per on havia de transcórrer la processó es trobaven molt ben guarnits i, quan passava la relíquia del Sant Misteri per determinats llocs, es disparava una salva de trets amb les armes de foc.

Els membres de la confraria de Sant Joan, en una de les places de la vila, escenificaren una muntanya erma plena de perdius, conills, llebres i coloms. A més, hi havia diversos caçadors amb venables, forquetes, xuixos i pistoles. I, també, una gran àliga d'oripell que tenia l'esmentada confraria per portar-la a les diverses processons que se celebren a la població, especialment la de Corpus. En un determinat moment, un caçador disparà la seva arma i, quan l'àliga anava a recollir l'au caçada, el nombrós públic que s'ho estava mirant es llançà sobre els animals que encara estaven vius i se'ls emportaren, davant la perplexitat dels organitzadors. Amb tot, l'àliga, que duia una perdiu al bec, feu les danses acostumades.

La processó seguí el recorregut habitual i, en arribar a la capella del Sant Misteri recentment construïda, hi col·locaren la relíquia miraculosa. En acabar la processó, els pagesos de la vila, tal com ho havien fet l'any 1620, transitaren per les places i carrers cerverins i, com si sembressin, llançaren sobre els espectadors que els observaven dues càrregues de confitura. Aquests pagesos anaven molt ben vestits, amb casaques, polaines, caputxes i cintes amples amb ferros daurats.

Així acabaren les celebracions del dia 14 i, durant la nit següent, continuaren cremant els llums dels carrers i places amb gran claror, com la nit anterior.

La festa del dia 15 de setembre

Com era habitual en les celebracions, durant el matí fou dita una missa. En aquella ocasió fou oficiada per tres canonges vinguts de Barcelona. El sermó anà a càrrec d'un canonge procedent de Tarragona. A les acaballes del matí es posà a ploure amb tanta intensitat que el lloc on s'havia de celebrar a la tarda l'estaferm s'omplí d'aigua. Fou forçós, doncs, ajornar l'actuació. Amb tot, la gent es pogué entretenir observant les evolucions que feia una companyia de soldats i, en arribar la nit, veient els saraus i danses i escoltant la música dels ministrils que estaven repartits per tota la vila, espectacles que estaven il·luminats pel foc que cremava a les graelles, els barrils, les cassoles i els testos que el van poder conservar malgrat l'empenta de l'aigua.

La festa del dia 16 de setembre

Seguint el costum, durant el matí d'aquest dia festiu fou dita una missa. Hi hagué també l'assistència dels canonges de Barcelona. El predicador fou un frare caputxí de la vila. Atès que la pluja continuava caient, es reuní el Consell Municipal cerverí i fou acordat que el joc militar de l'estaferm fos ajornat fins que el temps ho permetés però, per no defraudar el nombrós públic que omplia la població, també es va decidir que, durant la tarda, tinguessin lloc diversos i variats entreteniments.

Un d'aquests fou un passeig pels carrers i places de la vila, tot llençant monedes al públic, d'un nen vestit de cardenal, amb roquet de randa i puntes i una tela roja brillant. Cavalcava un palafre i anava acompanyat per la seva família. No cal dir que aquelles persones que en pogueren entomar alguna quedaren molt contentes de l'espectacle.

La festa del dia 17 de setembre

El dia 17 s'inicià sense pluja, cosa que va causar una alegria general. Les autoritats disposaren que es tragués l'aigua i el fang del lloc on s'havia de córrer l'estaferm i s'hi posés arena, de tal manera que quedés eixut i segur.

Veient aquesta diligència, els nobles començaren a passejar-se per la vila davant l'expectació dels vianants. Vestien molt bé i anaven acompanyats de músics que tocaven clarins, tambors i pifres. Després de fer algunes voltes es dirigiren al lloc de l'estaferm, on ja hi havia una multitud de persones esperant que comencés el joc. També hi havia els cinc jutges que havien de decidir a qui es donava cada premi.

Dos mestres de camp examinaren el lloc. Anaven vestits luxosament i portaven una banda amb puntes d'or sobre el pit i valuoses cadenes. Muntaven formosos cavalls. Un grup de trompeters i ministrils va fer apartar la gent.

Entrà la primera quadrilla. Els seus membres anaven vestits «a lo español», amb calça i gipó de tela de plata brillant plena de passamans d'or, casaca negra oberta pels costats i barret gran amb valuosos fermalls que aguantaven bells plomalls. Portaven davant sis lacais amb vistosa lliurea de color verd i tela vaquera amb passamans i llaços i diverses atzembles carregades de llances cobertes amb teixits que mostraven l'heràldica del capità. Hi havia tocadors de trompetes, tabals i xeremies. El pendó que portava la quadrilla era de color verd, orlat de plata i or i, al mig, hi havia un cérvol pintat amb una creu al cap i una inscripció. Mentre donaven la volta a la plaça, llançaven cèdules amb textos al·lusius a les celebracions.

A continuació, entrà a la plaça una altra quadrilla que portava feixos de llances cobertes amb teixits platejats i daurats amb motius heràldics. Anava acompanyada de trompeters, ministrils i lacais amb lliurea de gala, capot i calçons carmesí amb franges de plata i or. Els quadrillers vestien hàbit d'emperador, amb cota romana de carmesí molt encès guarnida de caragolets de plata escarxada, passamà d'or, volant de tela d'or, vistosos plomatges i botes obertes. El pendó de la quadrilla era roig, orlat d'or, amb els senyals heràldics dels seus membres. Mostrava un cupido rendit al peu d'una creu i diverses inscripcions.

Una vegada les dues quadrilles es trobaren preparades, ressonaren els clarins i els cavallers empunyaren la llança i, amb un gran brogit, començà l'escomesa, amb la qual volaren

per l'aire trossos de fusta. Així, cada cavaller trencà quatre llances. Aleshores, entraren uns aventurers acompanyats de tocadors de clarins, xeremies i trompetes i de sis lacais amb vistosa lliurea. Davant seu, hi havia un airós carro amb un tron on s'aixecava una creu venerada per una nimfa que portava un vestit blau amb passamans rojos, caragolets i alamares d'or, boletes de seda, mitges maneguetes amb encaixos i puntes, botes blanques i xinelles cordades amb moltes llaçades blaves i de color de nacre i mantell de molt vol. Prop de la nimfa hi havia un text allusiu a la seva devoció a la santa creu.

Els que anaven darrere el carro eren el baró de Ribelles, vestit amb calça tudesca de lleonat, or i plata, jubó en punta i moltes faldetes de tela brillant, vel i banda roja, sabates blanques, valons i barret amb plomes blanques i verdes, i Onofre Pons, que representava la reina de les amazones, amb túnica de plata blava, mantell i vel de plata blanca premsada i calçat platejat, amb moltes llaçades d'or. Tots dos muntaven a cavall. Els animals portaven gualdrapes blaves de plata i or. Els dos genets eren servits per sis lacais amb lliurea.

A continuació, la nimfa presentà el desafiament als jutges i, admès aquest, escometeren l'estaferm amb les llances fins que els jutges es retiraren a deliberar darrere una cortina. Els premis foren els cinc següents: de millor home d'armes, de més galant, de millor quadrilla, de millor invenció i de millor combat. Als no premiats se'ls regalà guants. Seguidament, tots marxaren cap a l'església major per venerar el Sant Misteri a la seva nova capella. Hi havia tanta gent pels carrers que, per poder passar, uns empenyien els altres. En arribar a la susdita capella, hi penjaren els trofeus, els pendons i les armes. A més, hi dipositaren algunes monedes d'or.

La festa del dia 18 de setembre

Desembarassada la plaça i tret l'estaferm que era al mig, fou muntat un gran cadafal a un dels costats. A sobre, s'hi posà unes penyes ben imitades i, al damunt, la representació de la ciutat de Jerusalem. Tancaven l'espai uns murs amb merlets i torres i, en un penyal, s'hi alçava el temple de Venus. Tot això era necessari perquè la tarda del dia 18 s'havia de representar en aquest lloc l'empresa de l'emperadriu Helena, que anà a Jerusalem a buscar la santa creu i va fer edificar en aquesta ciutat esglésies i altars.

Després de dinar, la multitud omplí la plaça de tal manera que els mestres de camp, que anaven a cavall, no pogueren desembarassar-la. Calgué que hi entrés una companyia de cent arcabussers. Darrere seu, venia un grup de tocadors de trompetes, tabals i xeremies. Tot-hom anava de gala. Entrà també la representació de la Fama muntada sobre un airós cavall. Anava vestida de tela de plata plena d'ulls i llengües, amb un mantell de gasa que volava. A les mans hi portava dues trompetes. Tocava la de la bona fama i tenia en una posició baixa la de la mala fama. De la trompeta de la bona fama penjava una bandereta plena d'orelles i, al mig, hi havia una serp que s'agafava la cua amb la boca en senyal de l'eternitat que havia de durar la fama de la translació del Sant Misteri i de les celebracions que li estaven fent.

Darrere la Fama, hi anaven uns carros triomfals que representaven els quatre elements: l'aire, la terra, l'aigua i el foc. El de l'aire fou el primer que entrà a la plaça. La falda que cobria les rodes i donava la volta al vehicle estava plena de moixons platejats que destacaven sobre un fons blau. Aquest carro era molt llarg i vistós, amb les baranes jaspiades. Sobre tres grades de colors hi havia un gran globus que tenia pintats diversos cometes i altres

meteors que s'originen a l'aire. Damunt del globus, s'hi trobava Júpiter amb hàbit imperial i una creu que s'elevava. Aquest déu va recitar quatre versos. Els membres del grup sortiren amb vaquer blau, passamans de plata, flocs blancs i vistoses plomes. Portaven un estendard blanc orlat d'or i, al mig, s'hi veia una palma victoriosa, amb un text que li donava la volta, i un pendó amb un cérvol que, empaitat per diverses serps, corria a una font.

A continuació, entrà el carro de la terra. El feien moure uns lleons que vomitaven foc per la boca i el nas en senyal de feresa, guiats per una àliga reial, que portava les regnes al bec. Sobre el carro hi havia una gran penya plena de músics. Els soldats caminaven al voltant del carro. Aquests militars portaven vaquer lleonat, passamans amb flors platejades, màni-gues amb puntes d'or, calçons llargs amb plomes, espasa i estoc daurats i gorres amb plomes lleonades i blanques. A la testa del carro, hi havia un cartell amb cinc versos. El pendó que portaven era lleonat i orlat amb or. A un costat mostrava el senyal heràldic del capità i a l'altre costat hi havia un lleó rampant amb una creu i un text de cinc versos.

Seguidament, feu acte de presència el carro de l'aigua. Tenia la forma d'una nau. La part alta de la popa estava envoltada de baranes blaves i, al mig, hi havia una creu i un text de quatre versos. L'estendard que portaven era roig i platejat i mostrava una cérvola ferida que buscava una font d'aigua. Hi havia també diversos textos.

L'últim que entrà fou el carro del foc. Era mogut per un espantós drac, que llançava foc per tots els costats. Sobre el vehicle, hi anava una fera salamandra entre unes flames que sortien d'un volcà. Al voltant, s'estenien fistons roigs com flames. Tot plegat semblava el volcà Etna. Els membres de la quadrilla anaven vestits de color groc, amb florons de plata i or, birrets amb diverses plomes i mascarons platejats per braçalets i gamberes. El seu estendard era de color taronja, amb una representació d'un fènix que es cremava entre les fustes de la creu i un text de quatre versos. També hi havia versos a la peanya daurada que sostenia la salamandra.

Després dels quatre carros, entrà a la plaça una carrossa que representava la casa i la recambra de l'emperadriu Helena. El majordom anava sobre un cavall alatzà ben ornamentat i portava un bastó a la mà. A la part davantera de la carrossa, hi havia, sobre un pedestal, la figura d'un cérvol i un parell de textos.

Aquí l'autor, desviant-se del tema, fa unes interessants reflexions. Diu que el cérvol, juntament amb les barres d'Aragó, representen la població de Cervera i que sobre l'origen d'aquest senyal de la vila poca cosa se'n sap. Afegeix que no és versemblant que el topònim Cervera provingui de l'arbre anomenat «serval», ja que, si fos així, el senyal de la vila seria la fruita d'aquest arbre i el nom de la població s'escriuria Servera. Amb tot, creu que, malgrat que en el seu temps als voltants de Cervera no hi ha boscos on hi hagi cérvols, el nom de la població ve efectivament de cérvol. Diu també que tots els geògrafs que parlen d'Hispania comenten que, a Catalunya, hi ha un promontori anomenat Cervaria, que està situat entre Salses i el cap de Creus, per la qual cosa és possible que els habitants d'aquest lloc passessin a poblar l'actual Cervera i li donessin el nom de la seva població d'origen.

Acabada la digressió, l'autor torna al tema i explica que als dos costats de la carrossa imperi-al hi havia una barana de jaspi blau amb vetes d'or, motllores i gallons de plata ombrejats

de negre. Davant del tron de l'emperadriu hi havia el guió imperial, que era de color taronja i estava orlat de plata. En un costat, hi havia pintada l'aparició de la creu a Constantí, amb la frase llatina: «In hoc signo vinces», que porten els làbarums i guions dels prínceps cristians. A l'altre costat del guió imperial hi havia el signe heràldic de la persona que el duia, que anava ben vestida. Al tron de l'emperadriu s'hi pujava mitjançant unes grades, en les quals hi havia dos nens com a «meninos», amb valuosos i vistosos ornaments. Sobre el tron hi havia un dosser amb labors de flors artificials i els costats estaven ornats amb brutescos i fistons amb fruites, cartelles de plata entreteixides i versos i jeroglífics que feien referència a les celebracions.

Sota el dosser, hi havia l'emperadriu Helena asseguda en una cadira de color carmesí amb franges d'or. Anava molt ben abillada: vestit blau ple de passamans d'or, una banda roja amb puntes de plata que li creuava el pit i mantellina amb flors i estrelles brodades. Portava al cap una corona imperial brillant amb vistoses garsotes, argenteria i flors col·locada sobre un valuós cenyidor d'or i una rosa de diamants d'elevat preu. Aquest personatge fou representat pel llicenciat Josep Puig.

Prop de la carrossa reial hi anava un grup de soldats muntats sobre cavalls que portaven els arnesos platejats i diversos ministrils i tocadors de trompeta. Els militars formaven quatre quadrilles i, en arribar a la plaça, hi donaren una volta i, seguidament, descavalcaren sobre el cadafal.

En arribar la carrossa, el majordom, acompanyat de tots els capitans i altra gent, agafà l'emperadriu pel braç per tal que pogués baixar còmodament del tron. En aquest moment, els arcabussers feren una salva amb les seves armes, soroll que es barrejà amb la música dels tambors, els pifres i la resta d'instruments musicals. A continuació, l'emperadriu segué a la tribuna que s'havia preparat i es donà principi a la representació, que era la invenció de la santa creu.

Sortí la Fama i, tocant la trompeta, aconseguí que la gent deixés de fer soroll i l'escoltés. Parlà ella, els capitans, el majordom i l'emperadriu, la qual manà que el temple de Venus fos cremat. L'ordre fou complert immediatament pels militars. Uns llançaren granades de quitrà i altres escalaren els murs i pujaren per la penya, cosa que permeté l'incendi del temple. Hi ajudà el fet que aquesta construcció estigués plena de màquines de foc i infinitat de tronadors, correames, bombes i altres elements de pirotècnia. El déu Júpiter i el seu globus corregueren la mateixa sort.

El drac, la penya i la nau llançaren coets, guspises i centelles tot el temps que durà l'incendi. El drac ho feu pels ulls, les orelles i la boca. Els cent arcabussers que hi havia dispararen les seves armes diverses vegades i es movien entre les flames amb les espases a les mans. Una vegada la gran fumera es dissipà, tothom pogué veure el temple totalment destruït i també tots els presents pogueren oir uns grans crits que feien uns dimonis lletgíssims que hi havia a la penya, cosa que causà una gran sorpresa.

A continuació, entrà a la plaça un correu major que portava un missatge per a l'emperadriu i anava acompanyat de dos postillons. Tocà la trompeta, tragué unes cartes i les donà al majordom. Aquest les va passar a l'emperadriu. Quan les acabà de llegir, un dimoni molt

lleig es mostrà sobre la penya acompanyat d'altres companys i, atès que l'emperadriu li havia manat que marxés del lloc que ocupava, intentà subhastar els seus béns, cosa que va ocasionar una gran hilaritat entre el públic. Però caigué penya avall i rebé unes quantes bufetades, també entre el riure sorollós dels presents.

En aquest moment, mentre s'oiava una melodia suavíssima de veus i instruments musicals que impressionaren fortament els espectadors, s'obrí la penya i aparegué la santa creu. L'emperadriu s'agenollà i, mirant-la fixament, demanà als capitans que li portessin aquella creu que acabava de mostrar-se a la vista de tothom.

Els capitans i els seus soldats anaren a buscar la creu mentre els membres de la capella de música entonaven una dolça cançó. En acabar el cant, els militars arribaren amb la creu, els claus, el rètol on hi havia escrit «INRI» i la corona d'espines i ho oferiren tot a l'emperadriu Helena, que va adorar la creu. Després d'una conversa en vers entre l'emperadriu i el seu majordom sobre el prodigi que acabava de succeir, aparegué la Fama, tocà la trompeta i exclamà: «Triomf! Triomf! Victòria! Victòria! En el temple de Maria es rematarà la història.»

En conseqüència, protagonistes i públic abandonaren el lloc i, portant moltes atxes de cera blanca, anaren a l'església de Santa Maria, que estava plena de llums. Es dirigiren a la capella del Sant Misteri i allà l'emperadriu Helena deixà la creu darrere el sagrari. Els capitans i els seus soldats, per la seva part, penjaren a la capella els estendards i els trofeus que portaven. Amb aquest acte es donaren per finalitzades aquelles celebracions de l'any 1633.

ELS ELEMENTS FESTIUS IDENTIFICATS

En els comentaris anteriors, pel que fa als elements festius, hem identificat els següents. És obvi que n'hi pot haver d'altres, però serien possiblement menys significatius. Cal tenir present que alguns elements poden ser percebuts per més d'un sentit.

Elements que es perceben per la vista

Actuacions militars:

- **Combats.** Els combats entre els militars es troben en totes dues celebracions. A la de l'any 1633, a més, jugaren a l'estaferm, que és el colpejament amb la llança, per part d'un genet, d'un ninot de fusta.
- **Desfilades.** També les desfilades dels soldats foren presents en totes dues celebracions.
- **Armes i armadures.** Les armes principals que portaven els soldats eren blanques — espases i estocs— i de foc —arcabussos i mosquets. Molts d'ells duïen armadures gairebé sempre ornamentades.
- **Carros i carrosses.** En les dues celebracions intervingueren carros o carrosses. Destaquen els carros triomfals que representaven els quatre elements: l'aire, la terra, l'aigua i el foc en les celebracions de l'any 1633, la carrossa de l'emperador Heracli en les celebracions de l'any 1620 i la de l'emperadriu Helena en les de l'any 1633.

- **Dances i saraus.** En ser celebracions religioses, només es fa esment de danses i saraus — deixant de banda la dansa de l'àliga— en una sola ocasió. Fou en les festes de l'any 1633.
- **Dossers.** El dossier era un ornament, generalment de tela, que cobria un objecte. El trobem tant sobre l'altar de l'església major com sobre el tron de l'emperadriu Helena.
- **Estendards, gallardets i pendons.** En les dues celebracions és abundant la presència d'estendards, gallardets i pendons. Aquests últims són esmentats especialment en les processons.
- **Flors.** Les flors eren un element d'ornamentació important, tant dins l'església major com fora d'aquesta.
- **Foc i llum.** El foc i la llum són conceptes esmentats repetidament, produïts, moltes vegades, per elements pirotècnics, atxes, ciris, fanals o la simulació d'un volcà.
- **Macers.** Només són anomenats en les celebracions de l'any 1620. Generalment, eren dues persones que, portant cada una d'elles una maça, acompanyaven les autoritats municipals.
- **Pallis.** Tant en la processó de l'any 1620 com en la de l'any 1633 el tabernacle on es troba el reliquiari del Sant Misteri (fig. 4) és situat sota un palli, o sigui, un cobricel sostingut per barres portades per diverses persones.
- **Processons.** La processó era un acte habitual en les festes religioses, per això la trobem en les dues celebracions.
- **Quadres.** Tant en una celebració com a l'altra, l'església de Santa Maria mostrava diverses fileres de quadres, que sens dubte eren de temàtica religiosa.

Representacions d'animals:

- **Àliga.** A les celebracions de l'any 1633, va fer les danses acostumades l'àliga de la confraria de Sant Joan, que, segons l'autor, era d'oripell i acostumava a anar a les processons que se celebraven a la població, especialment la de Corpus.³ D'altra banda, a les mateixes celebracions, hi va haver la representació d'una àliga reial que guiava el carro de la terra i portava les regnes al bec.
- **Drac.** A la processó que es va celebrar l'any 1620, hi anava un drac espantós, que vomitava foc, cosa que feia apartar la gent. Quant a les celebracions de l'any 1633, hi intervingué l'anomenat carro del foc, el qual era mogut per un terrible drac, que llançava foc per tots els costats.
- **Fènix.** L'any 1620, l'au anomenada fènix la trobem representada, amb les seves cries al niu, durant una desfilada pel carrer Major de la vila. Altrament, l'estendard dels

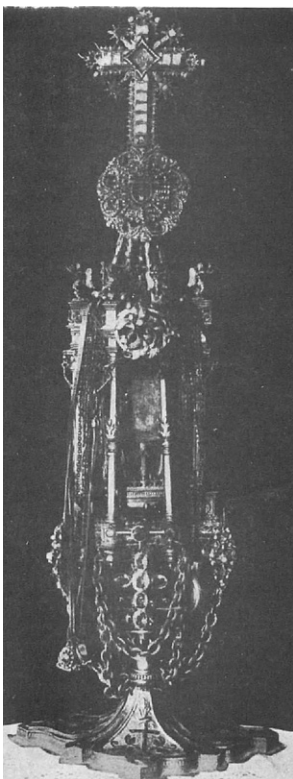

Figura 4
Reliquiari del Sant Misteri fet al segle XVI.
Llobet, 1988

³ Informació sobre aquesta àliga a Soldevila i Roig, J. (2008). L'àliga de Cervera. Cervera: Museu Comarcal.

membres de la quadrilla del carro del foc, l'any 1633, portava la representació d'un fènix que es cremava entre les fustes de la creu.

- **Lleó.** El carro de la terra de les celebracions de l'any 1633 el movien uns lleons que vomitaven foc per la boca i el nas en senyal de feresa. El pendó que portaven els membres de la quadrilla que hi anava mostrava, en un costat, un lleó rampant amb una creu.
- **Salamandra.** Sobre el carro del foc de les susdites celebracions de l'any 1633, hi anava una fera salamandra entre unes flames que sortien d'un volcà.

Representacions espirituals:

- **Àngels.** A la processó de l'any 1633 hi participaren un grup de vint-i-set infants vestits d'àngels, amb atxes de cera blanca de quatre blens a les mans.
- **Dimonis.** En una comitiva de l'any 1620 hi anaren quatre dimonis molt lletjos que eren portats presos i encadenats. Així mateix, en una representació d'una penya que fou feta l'any 1633 hi havia uns dimonis lletgíssims que feien uns grans crits que tots els presents van poder oir amb gran sorpresa.

Representacions humanes:

- **Emperador Heracli.** A les celebracions de l'any 1620, hi participà el curador del llibre. Representà l'emperador Heracli, que anava en una carrossa imperial.
- **Emperadriu Helena.** A l'espectacle final de les celebracions de l'any 1633, hi intervingué un actor masculí que representava l'emperadriu Helena. Podem veure que, en aquell temps, els personatges femenins eren interpretats per homes.
- **Gegants.** En una comitiva de l'any 1620, hi anaren dos gegants espantosos i, a la processó del mateix any, hi intervingué un gegant armat. El gegant armat, en aquell temps, generalment representava Goliat, mort per David.
- **Nans.** A la mateixa comitiva de l'any 1620 hi participà un nan —o pigmeu— muntat en un airós palafre, amb llança i targeta a la mà.
- **Reina de les amazones.** Un tal Onofre Pons representà la reina de les amazones l'any 1633. Anava amb túnica de plata blava, mantell i vel de plata blanca premsada i calçat platejat, amb moltes llaçades d'or. Una vegada més, un paper femení fou interpretat per un home.
- **Salvatges.** Un grup de quatre salvatges és esmentat en la susdita comitiva de l'any 1620, els quals servien de guardes.
- **Teixits.** Els teixits són presentats gairebé sempre com a molt valuosos i ben ornamentats, tant si formen part de la decoració d'algun edifici o objecte com si fan referència als vestits.

- **Textos escrits.** Abundaven els textos escrits que foren mostrats al públic. Eren en vers o en prosa, en castellà, en català o en llatí, i naturalment feien referència als actes de les celebracions.
- **Trons.** En un dels actes de l'any 1633, hi intervingué un airós carro amb un tron on s'aixecava una creu venerada per una nimfa que portava un valuós vestit blau. Un altre tron esmentat en els actes del mateix any fou el de l'emperadriu Helena.
- **Vaixells.** En una desfilada militar de l'any 1620, hi participà una galera reial anomenada Santa Creu i un galió de guerra que portava per nom Victòria. Anaven sobre rodes i eren moguts per la força de diverses persones. Tant les rodes com les persones es trobaven ocultes.

Elements que es perceben per l'oïda

Descàrregues d'armes de foc:

Les descàrregues d'armes de foc eren força habituals en els actes celebrats a l'exterior. Podien ser d'artilleria o d'armes portàtils, principalment arcabussos i mosquets.

Música:

- **Civil.** La música civil era executada principalment pels grups de ministrils.
- **Militar.** La militar era produïda bàsicament per trompetes, clarins, pifres, tambors i tabals.
- **Religiosa.** La religiosa era la que sonava dins de l'església de Santa Maria amb instruments tocats pels membres de la capella de música i habitualment amb acompanyament de cants.

Parlaments en vers:

Molts dels personatges feien llargs parlaments en vers gairebé sempre de contingut culte i, per tant, difícil d'entendre per bona part del públic.

Petards:

El soroll dels petards, juntament amb el de les descàrregues de les armes de foc, sorprenien la gent i causaven un gran borrorbori. També els petards eren habituals en els actes de carrer.

Repic de campanes:

El repic de campanes era una actuació que gairebé no faltava mai en qualsevol celebració, tant si era d'un esdeveniment civil com d'un acte religiós.

Elements que es perceben pel gust

Begudes:

Per tal que tothom tingués accés a les begudes, l'any 1620, van ser construïdes fonts en les quals rajava vi blanc i claret.

Menjar:

Aquell any 1620, els pobres van tenir taula franca a la plaça Major, on se'ls donava molt bon menjar. D'altra banda, tant en les celebracions de l'any 1620 com en les del 1633, els pagesos van llançar confitura al públic.

CONCLUSIONS

Tot el que hem dit ens pot portar a les conclusions següents:

- Les característiques de les celebracions s'ajusten a les qualitats pròpies del moviment barroc: exageracions, extravagància, abundància d'ornamentació i iconografia teatral.
- En ser dues celebracions religioses, hi podem veure els efectes de la Contrareforma: un sentiment religiós bel·licós, passional i triomfalista.
- El contingut polític s'emmarca dins de l'absolutisme, representat pel màxim poder: l'imperial.
- En els aspectes literaris destaquen l'ús general de la llengua castellana —deixant el català per a les classes suposadament menys il·lustrades de la societat, com els pagesos—, els parlaments com a instruments didàctics i la usança abundant de la metàfora i l'al·legoria.
- Els personatges femenins van ser representats per homes. Així, l'emperadriu Helena era Josep Puig i la reina de les amazones, Onofre Pons.
- Alguns dels elements festius esmentats s'han mantingut, malgrat el pas del temps, fins als nostres dies o han estat recuperats, com l'àliga, el drac, els dimonis, els gegants, els nans, les descàrregues d'armes de foc, la música o els petards.

BIBLIOGRAFIA

- GISCAFRÉ, P. (1634). *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*. Barcelona: Sebastián y Jaime Marevad, impresores.
- LLOBET I PORTELLA, J. M. (1988). «Els poemes de les festes del Sant Misteri de Cervera dels anys 1620 i 1633: una mostra de la castellanització de la llengua literària dins la societat segarrenca». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 6, p. 71-110.

Les veus de la història gràfica de Cervera. «Buidem les pàgines de la història per escoltar les veus».

SÍLVIA MARÍ I HERNÁNDEZ

Llicenciada en Dret i ADE a la Universitat de Lleida

MIREIA POMÉS I LÓPEZ

Estudiant de Composició al Conservatori Superior de Música de Castelló "Salvador Seguí"

SIKARRA. REVISTA DE L'ESPITLLERA
FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCES
2 / 2022, p. 84-95

RESUM: L'objectiu del nostre treball de recerca fou conèixer, a través dels mateixos testimonis de l'època franquista, la Cervera dels anys cinquanta i seixanta del segle XX. La il·lusió dels entrevistats en tornar-se a trobar per comentar i recordar l'estil de vida d'aleshores i diverses anècdotes va afegir un valor sentimental a les il·lustracions del llibre, que era el que des d'un inici cercàvem. Com que es tracta d'un treball de recerca en què la principal font d'informació eren les fotografies dins la *Història Gràfica de Cervera*, va ser difícil, però alhora entretingut, haver d'identificar i buscar les persones que podíem entrevistar, trobar un lloc, dia i hora per a l'entrevista, elaborar les preguntes, demanar permís per gravar, fer fotografies i crear un ambient còmode per als entrevistats. Els temes analitzats són els següents: el treball, la vida social i religiosa, el lleure i la cultura, i les festes i celebracions de cada àmbit respectivament, que vindrien a ser els més interessants i amb els quals abastem més quantitat de persones. A partir d'aquest estudi i, mitjançant les entrevistes, vam analitzar els canvis que es van produir al llarg dels anys i els vam relacionar amb els canvis econòmics que va experimentar el país. **Paraules clau:** història, entrevistes, època 1950-1960, entreteniment, postguerra

ABSTRACT: The goal of our research work was to discover, through testimonies from the Franco era, what life was like in the Cervera of the 1950s and 1960s of the 20th century. The enthusiasm of the interviewees, when it came to meeting up again, to chat and recall life at that time, and share several anecdotes, all added a sentimental value to the illustrations of the book, which was what we were seeking from the beginning. As this was a research project in which the main source of information were the photographs in the *Cervera's Graphic History*, we were faced with a difficult, but nonetheless entertaining task; we had to both identify and search for people we could interview. We had to find a place, a day and a time for the interview, choose and note down our questions, ask for permission to record, take pictures, and create a comfortable environment for the interviewees. The topics we analysed are as follows: work, social and religious life, leisure and culture, and the festivals and celebrations, for each area respectively. These were to be the most interesting topics and the themes with which we would be able to cover a greater number of people. Using this study and the interviews, we analysed the changes that took place over the period investigated, and related them to the economic changes that the country as a whole experienced. **Keywords:** history, interviews, age 1950-1960, entertainment, post-war

INTRODUCCIÓ

El treball de recerca *Les Veus de la Història Gràfica de Cervera*, finalitzat el 18 de gener del 2016, realitzat per Sílvia Marí Hernández, Mireia Pomés López i Albert Trilla Vilaró sota la direcció de Josefina Boquet Estruch i en el qual es basa aquest article, sorgeix a partir de la

publicació del llibre d'història local segarrenca *Història Gràfica de Cervera* el 15 de desembre del 2014, que il·lustra amb imatges de l'època els diferents àmbits referents a la Cervera de l'any 1885 al 1977 (DDAA, 2014).

La *Història Gràfica de Cervera* és un volum excepcional, on trobem imatges de grups de gent en actes festius, celebracions, grups escolars, equips esportius, etc. Una obra coral en què són presents des de la vida privada de les persones i les famílies fins als grans actes públics multitudinaris. S'hi troben imatges i textos sobre paisatges i vistes generals, patrimoni, el món del treball, la vida privada, la vida social, política i religiosa, el lleure i la cultura, i les festes i celebracions. En aquestes fotografies, s'hi veuen moltes cares, persones, algunes de les quals vam identificar, localitzar i entrevistar. Aquestes han sigut les veus que ens han relatat l'estil de vida d'aleshores recuperant records i anècdotes.

Tot i el gran ventall d'informació i d'imatges que recollia aquest volum, vam preferir acotar la nostra recerca entre els anys 1950 i 1960, època en la qual podíem trobar gran part dels protagonistes d'aquelles imatges que, a simple vista, no ens deien gran cosa en un primer moment, però que ens van permetre oferir al lector del nostre treball de recerca una pinzellada de la vida cerverina durant l'època de postguerra de la mà de testimonis reals que vam trobar i van voler participar en aquest treball.

Així mateix, vam decidir tractar tres àmbits fonamentals que representarien diferents àmbits de la vida de l'època, que van ser els següents: el treball —amb exemples de la indústria tèxtil, els tallers mecànics, el comerç i les cosidores i modistes; l'ensenyament —el Col·legi de la Sagrada Família, l'Escola Jaume Balmes i la Mútua Escolar; i el lleure, la cultura i els diferents esports de l'època —amb la col·laboració de la colla sardanista Jovencells.

CONTEXTUALITZACIÓ

La nostra recerca es focalitza en els anys 1950-1960, època de postguerra que s'emmarca en la coneguda com a dècada del desenvolupament o del *desarrollismo* (Cattini *et al.*, 2006). Dins de l'època franquista podem emmarcar diferents etapes de transició amb diversos canvis econòmics i també culturals que a poc a poc van ser menys estrictes vers l'antiga dictadura. A continuació esmentarem succintament diferents esdeveniments que van tenir lloc al llarg d'ambdues dècades per contextualitzar-vos.

Degut a la inflació, al desequilibri pressupostari i a les pressions internacionals, l'any 1959 el règim va haver de promoure un pla d'estabilització econòmica que trenqués amb els principis autàrquics que havien estancat l'economia nacional. Tanmateix, Europa vivia una etapa de recuperació econòmica després de la Segona Guerra Mundial. Aquest pla d'estabilització va permetre a l'economia catalana reprendre el progrés industrial que havia experimentat al primer terç del segle xx i que havia estat interromput, ja que afavoria la liberalització comercial i financera.

Posteriorment, a partir del 1964, es van posar en marxa els anomenats plans de desenvolupament econòmic, que es van perllongar fins al 1975. Els seus objectius eren impulsar el creixement de l'economia des de l'Estat, tot solucionant algunes deficiències de la

indústria. Aquestes mesures no van tenir l'èxit esperat, però sí que van ajudar a formar una bona xarxa de carreteres i d'electrificació, així com a obtenir productes bàsics que van afavorir el creixement industrial —carbó, acer, etc.

La conflictivitat en l'etapa de la dictadura va ser encapçalada sobretot pel moviment obrer, que va protagonitzar nombroses vagues, la majoria de les quals sufocades violentament i amb una forta repressió. Per exemple, a Barcelona, paral·lelament al moviment obrer, els universitaris també van començar a mobilitzar-se per donar-los suport i l'any 1966 van protagonitzar la Caputxinada (Cattini *et al.*, 2006). L'estil de vida dels espanyols també va canviar substancialment, tot avançant al seu ritme, però el país continuava presentant encara un fort endarreriment respecte a la resta d'Europa.

Pel que fa a la comarca de la Segarra, i concretament Cervera, la contextualització segueix la línia esmentada anteriorment amb alguns matisos, ja que al tractar-se d'una comarca agrària, no es va veure tan influenciada pel desenvolupament econòmic i el boom turístic, com tampoc tan afectada per la política autàrquica de la primera etapa. Per veure amb més detall la repercussió de l'economia, l'ensenyament, la vida social i lleure de les persones del 1950-1960, observarem a continuació els diferents àmbits que tractem al nostre treball i que van tenir lloc durant la postguerra i dins de la segona etapa del franquisme a Cervera.

ÀMBIT DEL TREBALL

Dins de l'àmbit del treball, el primer que tractem és la indústria, apartat en què s'explica la fàbrica de punt Giralt —posteriorment, Fibad.

Indústria tèxtil

En primer lloc, a la fàbrica de punt Giralt es confeccionava majoritàriament roba per a infants, però també samarretes de dona, calces, calçotets, faixes, jerseis, etc. Cal dir que generalment tota la roba era manufacturada per la mateixa empresa, però de vegades s'havien realitzat treballs destinats a altres marques, com ara Ralph Lauren i Robin's Jean.

Figura 1
T treballadores i treballadors de la fàbrica de punt Giralt, dècada dels seixanta.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 127, fig. 107, propietària de la còpia original: Mercè Segués.

Els joves s'iniciaven entre els deu i dotze anys o bé entre els catorze o setze. Es començava sent aprenent; més tard, ajudant, oficial de primera, segona o tercera; encarregat, secretari, etc. Dins de la fàbrica gairebé totes les treballadores eren dones, a excepció de l'encarregat o algun company. Duïen roba de treball concreta que proporcionava la mateixa empresa (fig. 1).

A l'empresa es feia setmana anglesa i no es realitzaven torns, i cada treballadora havia de complir l'horari de matí i tarda. Generalment, havien de fer unes cinquanta hores (comptant les extres), i si alguna vegada hi havia alguna incidència aliena a les treballadores que afectava la fàbrica, havien de recuperar les hores perdudes.

Les vacances d'estiu duraven deu dies, i es feien del 15 al 25 d'agost. També se celebraven diverses festes que val a destacar. La principal era Santa Llúcia (13 de desembre), la patrona

de les modistes, sastres i de tots aquells que treballen en l'art de l'agulla. Un altre sant que se celebrava era el d'Antoni Maria Claret, patró dels teixidors (22-23 d'octubre).

Indústria mecànica

En segon lloc, parlem del taller d'automoció d'en Celestino Roca que, juntament amb altres tallers, s'ocupava dels vehicles avariats de tota la comarca.

Als anys cinquanta, les primeres feines que podien fer els joves eren, majoritàriament, la de pagès, manobre o mecànic. Aquesta última era més prestigiosa que les anteriors, i no tots tenien l'oportunitat de dedicar-s'hi. Els joves que tot just havien acabat l'educació primària entraven com a aprendents al taller amb uns catorze anys. Molts combinaven la feina amb els estudis: al matí anaven a treballar i a la tarda o al vespre assistien a classes de comptabilitat a l'acadèmia Vidal o Aldabó, entre d'altres. En aquells temps no existia l'actual formació professional i, per tant, l'ofici de mecànic no es podia estudiar, sinó que s'aprenia treballant al costat dels treballadors veterans.

Figura 2
Garatge del Celestino Roca l'any 1949 (només hi treballaven deu mecànics, que feien reparacions de tota la comarca).
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 128, fig. 109 autor de la fotografia: Gómez Grau, propietaris de la còpia original: Francisco Castelló Gasull i Alfred Carcasona.

El garatge comptava amb deu treballadors habituals (fig. 2 i 3), una xifra suficient tenint en compte el baix nombre de vehicles que circulaven prop de Cervera. A la ciutat molt poca gent tenia cotxes i la majoria eren dels taxistes. Els camions, de marca Internacional, Ford, Chevrolet o Citroën, es feien servir per al transport de productes agrícoles: gra, palla, oli i ametlles. No obstant això, tampoc n'hi havia gaires.

La maquinària era més aviat escassa, només comptaven amb una màquina de foradar i una premsa. Si algun cop els mancava un torn o bé una soldadora, acudien a Cal Cornellana, que disposava d'aquestes eines, ja que ells només tenien les més bàsiques. Si en necessitaven de més especialitzades o estranyes se les havien de fabricar o sortir-se'n com poguessin.

L'horari base era de vuit hores diàries, però molts dies se'n feien d'extres, les quals estaven ben pagades. A vegades es va arribar a treballar la nit sencera. Només gaudien de quatre dies de festa durant la festa major. També celebraven la festivitat de Sant Cristòfol, el dia 10 de juliol, patró dels xofers i els mecànics, per la qual guarnien un cotxe i el lluïen per Cervera.

Figura 3
Alfred Carcasona i Francisco Castelló, exmecànics del taller d'en Celestino Roca.
Font: autores.

Indústria alimentària

En tercer lloc, tractem la indústria de més pes a Cervera: la fàbrica de galetes La Palma, de la mà de dues extreballadores. En l'època de màxima esplendor de la indústria, als anys cinquanta, donava feina a uns 180 treballadors i la seva producció es distribuïa per tot l'Estat espanyol.

Les treballadores entraven a treballar a La Palma de ben joves, quan tenien setze anys, inclús a vegades una mica abans. També hi treballaven homes, uns deu o dotze en total, una xifra molt inferior a la de dones. Aquests xicots feien les feines que requerien més esforç, com ara carregar sacs de farina o caixes de galetes.

L'horari laboral era de dilluns a divendres matins i tardes, i els dissabtes només de matins. Algunes vegades es feien hores extres, la qual cosa alegrava les treballadores perquè aquestes eren remunerades. Hi havia un cert esperit competitiu, ja que com més llaunes omplies, més cobraves. No es feien vacances, però a l'hivern no hi havia tantes hores extres i es treballava menys perquè per les dates de Nadal els torrons, les neules i els polvorons feien la competència a les galetes.

Figura 4

Exposició de rebosteria a la Fira de Sant Isidre.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 142, fig. 133, autor de la fotografia: Gómez Grau, propietària de la còpia original: Joaquina Torrecassana Costa.

A la *Història Gràfica de Cervera*, la foto que apareix de La Palma (fig. 4) és de l'estand que la mateixa empresa muntava a la plaça Major el 15 de maig per la Fira de Sant Isidre —el patró dels pagesos— anualment exposant-hi el seu ventall de productes, ja que era la fira més important del poble.

També se celebraven dues fires més per les quals l'empresa de galetes preparava una parada. Aquestes eren les de Sant Martí —11 de novembre— i Sant Tomàs —28 de gener. Per aquestes festivitats, les treballadores de La Palma lluien un uniforme —exclusiu només per a les fires— i despatxaven galetes a granel als visitants de la fira (fig. 5 i 6).

Comerç (carnisseria)

Pel que fa al comerç, veiem el punt de vista de la carnisseria de na Maria Trullols Bach, la més antiga de Cervera, comparada amb Cal Gabarró, la d'Antoni Ferran, Cal Torné, Cal Cardona al carrer Major, Casamitjana, Cal Morell, etc.

En els cinquanta-tres anys que la carnisseria de Maria Trullols Bach (fig. 7 i 8) va estar en el negoci, no va tancar mai, ni per vacances, només per esdeveniments personals com ara algun casament familiar. L'horari laboral que complia era només de matins. Els divendres i els dissabtes entrava més d'hora de l'habitual a la botiga.

Aleshores tothom menjava carn. Els animals s'acostumaven a matar els dimecres i els divendres de cada setmana. Cadascú es matava el seu bestiar. Després de fer-ho s'havia de pagar una quota proporcional al pes de la carn. Els animals, com la vedella, el porc i el corder, s'havien de dur a l'escorxador.

Figura 5

Treballadores de l'antiga fàbrica de galetes La Palma.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 143, fig. 134, autor de la fotografia: Gómez Grau, propietària de la còpia original: Encarnació Muñoz Vaquero.

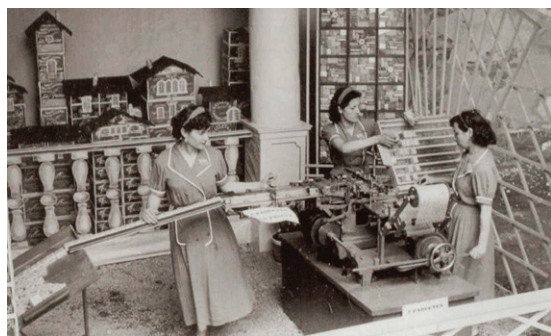

Figura 6

Treballadores de l'antiga fàbrica de galetes La Palma.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 144, fig. 138, autor de la fotografia: Gómez Grau, propietària de la còpia original: Joaquina Torrecassana Costa.

Figura 7

Interior de la carnisseria amb Maria Trullols Bach l'any 1960.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 162, fig. 170, propietària de la còpia original: Maria Trullols.

Figura 8

Maria Trullols amb la façana de la tenda de la pl. Sant Miquel l'any 2015.
Font: autores.

A la botiga es venia tot tipus de carn. Ara bé, hi havia èpoques de l'any en què es venia més que en altres, com ara per Nadal, en comparació amb la Quaresma, quan gairebé no s'en venia. A causa d'això, el Dijous Sant s'havia de tancar la botiga i no es tornava a obrir fins al dissabte. Les festes que més solien celebrar a la botiga eren la fira de Sant Martí l'11 de novembre i la Fira de Sant Tomàs el 20 de desembre. La plaça s'omplia de gent i es venia molt. Hi va haver cops en què la botiga havia restat oberta fins a les onze de la nit.

Cosidors i modistes

Finalment, dins de l'àmbit del comerç trobem, entre d'altres, els cosidors de Paquita Rubinat i Teresina Albareda, conjuntament. A Cervera, a la mateixa època, hi havia set o vuit cosidors, entre els quals distingim els cosidors de blanc —on feien brodats, jocs de llit, etc.— i els cosidors de colors pròpiament dits.

La moda dels anys cinquanta i seixanta, a més dels vestits, els abrics, les camises amb mànigues d'espalla bufada i escots carrats, es va caracteritzar per l'arribada dels pantalons acampanats i de les minifaldilles en el vestuari femení. Avui dia és totalment al contrari, ara la moda és portar-ho tot cenyit i curt.

Les peces de roba més habituals eren les camises i els vestits. La més difícil de fer era l'abric. Les teles es compraven a Cal Companys, a Cal Colom i a Ca la Pilar. En general, al cosidor confeccionaven peces noves o feien arranjaments quan s'esqueia. Així doncs, les cosidores acostumaven a fer peces per a elles i aprenien a fer-ne per a altres. Els sastres, en canvi, només treballaven per als clients.

Moltes d'aquelles noies (fig. 9 i 10), que més tard van esdevenir cosidores, havien cursat comerç —estudis de formació professional— a l'acadèmia de Cal Aldabó. L'època requeria que les dones aprenguessin la tècnica de *corte y confección* per poder trobar feina més endavant.

La tarda era un continu anar i venir de noies; algunes hi passaven les tardes senceres i altres ho feien després d'acabar la jornada laboral. Tampoc hi havia un horari gaire estricte, tothom anava segons les seves conveniències, i si no tenien res per confeccionar, no hi anaven i no passava res.

Figura 9
Cosidor de Teresina Albareda.
Celebració de Santa Llúcia.
Font: Història Gràfica de Cervera,
p. 193, fig. 234, propietària de la
còpia original: Mercè Segué.

Celebraven el dia de Santa Llúcia, com tots els cosidors, i també participaven en la festa de la Reina de las Modistillas, com també ho feia la fàbrica de punt Giralt.

Figura 10
Cosidor de Paquita Rubinat.
Celebració de Santa Llúcia.
Font: Història Gràfica de Cervera,
p. 191, fig. 230, autor de la fotografia:
Gómez Grau, propietaris de la còpia
original: família Pedrós Vila.

ÀMBIT DE L'ENSENYAMENT

El segon àmbit que es tractarà és la vida social. Dins l'ensenyament, analitzem els tres centres més exemplificatius, que referenciaven diferents models de docència que van compartir la dura repressió franquista. Ens basem per fer-ho en l'ensenyament bàsic, d'iniciació i

el secundari: per una banda, el col·legi de la Sagrada Família —regentat en aquell moment per les monges—, l'escola Jaume Balmes —d'ensenyament primari, amb les mestres i senyorettes— i, finalment, la Mútua Escolar —de preparació més avançada per a l'alumnat, amb professors titulats.

Col·legi Sagrada Família

El Col·legi de la Sagrada Família va ser un centre religiós fundat l'any 1905. En aquesta escola es cursava educació infantil, primària i secundària, i s'iniciava entre els 4 i 6 anys. Al principi, les classes només les impartien les monges, i no va ser fins als anys 1965-1966 que l'escola va començar una certa evolució cap a una modernització: noves senyorettes, nou uniforme, diferent sistema d'estudis, la creació d'una classe de pàrvuls per a nens a part, així com l'opció d'internament per a les noies d'altres pobles.

En aquella època s'ensenyava a fer bona calligrafia de lletra gran i inclinada —la *redondilla*. També altres assignatures, com religió, geografia, història, llengua, matemàtiques, ciències naturals, treballs manuals, càlcul, dibuix, labors i lectura. Amb la modernització van introduir un llibre per a cada assignatura.

Ens comenten les exalumnes (fig. 11) que a l'època l'assignatura d'història era molt fidel al règim, només parlava sobre la història d'Espanya i del món, perquè la història de Catalunya no *existia* en temps de repressió. Així doncs, en aquell ambient, totes les classes s'havien d'impartir oficialment en castellà, tot i que, un cop acabades, acostumaven a parlar en català amb les monges, perquè era la seva llengua materna. De mica en mica, van arribar monges de la resta d'Espanya per anar introduint el castellà com a llengua imperativa. Si es volia continuar estudiant podien cursar el batxillerat allà mateix, amb el llatí com a obligatori i el francès com a segona llengua, ja que era la llengua *de moda*, i rarament s'estudiava l'anglès.

Figura 11
Fotografies grupals d'alumnes de la Sagrada Família l'any 1962, a l'esquerra, i d'alumnes de la Sagrada Família i de la Mútua Escolar celebrant la festivitat de Sant Tomàs l'any 1958, a la dreta.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 232, fig. 303, autor de la fotografia: Gómez Grau, propietari de la còpia original: Ramon Armengol; p. 243, fig. 326, propietària de la còpia original: Rosa M. Martorell.

Ens expliquen que la conducta habitualment era bona, tot i que tenien un llibret que les mestres foradaven amb una agulla si es comportaven de forma inadequada. Normalment, penalitzaven el mal comportament i la impuntualitat, amb la finalitat de controlar i deixar constància dels desgavells. Tampoc recorden cap noia esquerrana, però afirmen que els remarcaven que l'única forma correcta d'escriure era amb la mà dreta.

Les alumnes havien de dur totes uniforme, per evitar distincions entre nenes més riques o més pobres. Amb els canvis de l'any 1965, van actualitzar l'uniforme amb un altre tipus de

faldilla i un pitxi sense mànigues. Per fer gimnàstica anaven vestides amb la bata i per sota portaven uns pantalons bombatxos.

El dia de Sant Tomàs d'Aquino, que era una de les típiques celebracions dels estudiants de la Sagrada Família i de la Mútua Escolar, es reunien a la Terrassa del Círculo —actualment, Casal de Cervera. El Carnestoltes va quedar totalment prohibit després de la Guerra Civil, ja que no era permesa l'ocultació de la identitat. Pel que fa al teatre, al col·legi de la Sagrada Família s'escenificaven els pastorets, una representació històrica en una de les sales grans de l'escola.

Tenen uns records molt bons d'aquells temps, que descriuen com uns anys immillorables, i diuen que la relació entre mestres i alumnes no era pas dolenta. Amb la introducció de les noves tecnologies, pensen que ha canviat el sistema educatiu i, en general, el món, perquè abans, per exemple, es potenciava molt més la memorització, tenint en compte que no disposaven dels recursos d'ara. S'ho jugaven tot en el dia en què anaven a examinar-se a Lleida de totes les assignatures.

El col·legi va estar en funcionament fins al curs 1971-1972 —any en què va entrar l'EGB. A partir de llavors, els nens ja es van iniciar a les escoles, és a dir, al col·legi Jaume Balmes. Els més grans podien anar a l'institut des de l'any 1963 o bé realitzar el batxillerat elemental a la Mútua Escolar.

Escola Jaume Balmes

L'escola Jaume Balmes era un centre públic on es preparava l'ensenyança bàsica de l'alumnat. A diferència del col·legi de la Sagrada Família, sí que hi havia classes per a nens tot i que es mantenia una clara separació d'ensenyament i esbarjo amb les nenes.

La majoria començaven entre els tres o quatre anys. Posteriorment, marxaven als dotze anys per seguir estudiant —per exemple, a l'acadèmia Aldabó— o bé s'iniciaven en l'aprenentatge d'un treball. També n'hi havia altres que procedien de les monges i que s'incorporaven habitualment als sis anys a l'escola Jaume Balmes.

La separació que feien entre nens i nenes fins i tot es donava a l'hora del pati, en què quan uns acabaven l'esbarjo i tornaven a l'aula, la resta sortien. Era com si fossin dues escoles diferents: els nens disposaven d'un director.

Feien classe matí i tarda, i al centre aleshores no hi havia servei de menjador. A l'escola no duïen uniforme, però sempre portaven la bata. En canvi, per fer gimnàstica les noies havien de portar unes faldilles amb mitjons llargs i un abríc si feia fred, perquè no tenien xandall.

L'escola seguia la religió catòlica imposada pel franquisme i en totes les classes hi havia penjades les fotografies de Francisco Franco Bahamonde i José María Primo de Rivera i un crucifix. Passaves d'un curs a l'altre si *progressaves* adequadament i el comportament era correcte. Tots els estudis els impartia la mateixa senyoreta i tenien un sol llibre per a totes les assignatures. A la classe feien dictats, redaccions i molta pissarra fins al migdia; a la tarda, labors. Totes les classes s'impartien en castellà, però el tracte entre alumne i mestre solia ser en català.

Tots els alumnes acostumaven a portar-se bé i no s'imposaven gaires càstigs. Si feien quelcom, la sanció depenia de la gravetat de la malifeta. La majoria de càstigs consistien a sortir a fora al passadís —de vegades agenollat—, de cara a la paret, o quedar-se més estona amb la senyoreta, etc. Normalment, feien els ulls grossos, i potser eren més estrictes els pares a casa. La relació entre mestre i alumne era la *correcta* a l'època i respectuosa, igual que la que podien tenir amb els seus pares. Els tractaven de vostè i la senyoreta tenia un paper fonamental en l'educació dels petits (fig. 12 i 13).

Figura 12
Ma. Carme Carcasona, Núria Riera i Inés Gomà, exalumnes de l'Escola Jaume Balmes.
Font: autores.

Figura 13
Alumnes de l'Escola Jaume Balmes l'any 1960.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 240, fig. 321, propietària de la còpia original: Angelina Roca.

Una de les diversions que tenien en plegar de l'escola i durant les vacances era sortir al carrer a jugar amb els amics, ja que no disposaven ni de telèfons mòbils, consoles ni totes les tecnologies que tenim avui en dia. Com que no circulaven gaires cotxes i hi havia pocs perills, ocupaven gran part del carrer, i passaven el temps saltant a corda, jugant al palet, a fer córrer el roc o bé amb les nines.

Mútua Escolar

La Mútua Escolar era una acadèmia fundada el 1940, un cop acabada la Guerra Civil Espanyola (1939), davant la manca d'ensenyament secundari a Cervera (Llona Porredon, 2012), que va estar en actiu fins a l'any 1963, quan es va fundar l'actual institut Antoni Torroja. Les classes es feien en una torre de la Universitat, a les dependències de l'antic institut de segona ensenyança Santiago Ramón y Cajal. Gràcies a l'esforç d'un grup de cerverins, van poder omplir el buit que va significar la suspensió de les classes de l'antic institut l'any 1938. Així va ser com la joventut d'aquella època va tenir a l'abast l'educació secundària de la Mútua, que era necessària per poder accedir a la universitat o a d'altres estudis superiors.

Per començar les classes, l'any 1940 es van haver de reparar els desperfectes que quedaven d'algun bombardeig a la mateixa torre del Celler Dou de la Universitat. Les reformes van anar a càrrec d'alguns professors (Montiu de Nuix, 1998). A la part baixa de la torre hi convivia antigament la caserna de la Guàrdia Civil.

El mínim d'edat per a l'ingrés a l'acadèmia era de dotze anys. Allà s'especialitzaven per poder passar la prova d'accés o bé, directament, entrar a treballar, car el Sr. Aldabó s'encarregava d'escollir personalment els candidats tenint en compte l'evolució i els coneixements que se'ls demanava.

Els estudis que es van impartir a la Mútua eren batxillerat, estudis de primera ensenyança, cultura general, comerç, banca i borsa, idiomes, mecanografia i taquigrafia, preparació per a l'examen d'estat —que es feia en un dia o dos a Lleida i s'examinaven pràcticament de tot el curs un sol cop—, magisteri i peritatge mercantil, així com d'altres matèries especialitzades. Els estudis de primera ensenyança constaven d'altres matèries, com ara dictat i redacció, anàlisi gramatical, problemes d'aritmètica i geometria, dibuix, ortografia i reforma de la lletra.

Per començar el batxillerat s'havia de fer una prova d'ingrés. Principalment, el batxillerat constava de set cursos i de l'examen estatal; més tard, va passar a ser de sis cursos, amb una revàlida a quart i a sisè, a més de l'examen de preuniversitari que realitzaven en ambdós casos. Cursaven les següents assignatures: llatí, grec, geografia, història, matemàtiques, filosofia, art, ciències naturals, francès o anglès, literatura, dibuix, religió, música, llar, Formación del Espíritu Nacional i educació física.

El règim d'estudis era de dilluns a divendres matí i tarda, i els dissabtes només de matí. Els que susprenien més de dues assignatures havien d'anar-hi també els diumenges. La disciplina era la pròpia de l'època: es castigava els alumnes sense esbarjo, agenollats amb els braços en creu, castigats de cara a la paret, etc. També recorden haver vist algun cop un càstig a algun esquerrà, a qui li lligaven la mà a l'esquena per evitar que hi escrigués, ja que no estava ben vist.

De la Mútua Escolar, en podem destacar tres fets que la diferencien respecte a les altres escoles (Montiu de Nuix, 1998): el primer de tots és que per primera vegada es van ajuntar nois i noies en classes mixtes a Cervera; el segon és que era l'escola més severa quant a càstigs, que avui en dia encara es recorden; i el tercer va ser la iniciació de l'estudi de la llengua anglesa per part d'un grup reduït d'alumnes de la Mútua, la qual cosa era tota una novetat.

ÀMBIT DEL LLEURE I LA CULTURA

I, per acabar, hi ha l'apartat d'oci —lleure i cultura. Les veus que vam escoltar per documentar aquest àmbit van ser les d'alguns integrants de la colla de sardanes Jovencells, que amb il·lusió ens van parlar sobre les sardanes i, d'altra banda, en Francesc Domènech, que va demostrar ser molt polivalent a l'hora d'explicar-nos els diferents esports i el seu sorgiment en aquella època.

Sardanes

En aquells anys, els joves no tenien tantes activitats o entreteniments com avui per divertir-se. Entre els que hi havia, figuraven el cinema, sobretot a l'hivern; els balls de cada vespre al Casal, que eren molt supervisats pels pares, ja que es posaven en rotllana envoltant la pista de ball tot observant els fills i, especialment, les filles; fer teatre també era una altra opció, però era de caràcter bastant religiós, organitzat per l'Acció Catòlica, que no permetia grups mixtos; i també ballaven sardanes.

Quant a aquestes últimes, només es feien dos diumenges a l'estiu i durant la festa major. La norma general dins les sardanes era que les colles estiguessin formades entre quatre i

sis parelles. En un principi només un sabia comptar, que és el que s'anomenava *capdanser*. Normalment, també era el mànager de la colla i el que s'encarregava dels desplaçaments.

La majoria de colles ballaven segons el sistema empordanès, en el qual les tirades s'han d'acabar obligatòriament cap al costat esquerre. Aquest va ser el cas dels Jovencells. En canvi, una minoria seguia el model selvatà, en què s'ha d'acabar sempre a la dreta.

Figura 14
Colla sardanista Jovencells, en una foto de l'any 1956 a la Pèrgola.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 305, fig. 437, propietària de la còpia original: Montserrat Guspí.

Pel seu primer aniversari, la colla Jovencells (fig. 14) es va inscriure al concurs d'Igualada, que se celebrava a les 22.00 hores. Com és costum, va començar amb el galop, una sardana de demostració conjunta en què les colles interactuen entre si fent certs dibuixos. Els concursos finalitzen amb la sardana de germanor, que totes les colles ballen ple-gades agafades de les mans. Els entrevistats ens van contar que aquell any, a Igualada, la sardana de germanor va ser la *Santa Espina*, que havia estat prohibida des de l'inici de la dictadura perquè era un símbol nacionalista. Tot just s'acabava de tornar a legalitzar. La resposta dels espectadors va ser espectacular: els 5.000 assistents al camp d'esports van començar a aplaudir efusivament, de tal manera que no se sentia ni la música i molts van perdre la tirada.

Esport

De la mà d'en Francesc Domènech vam poder conèixer el món dels esports a la Cervera de l'any 1950, on els nens i les nenes solien sortir a jugar pels carrers de la vila. El futbol era, principalment, la major distracció dels joves, així com el bàsquet, l'hoquei i d'altres. En aquella època comptaven amb un camp de futbol de terra a la Pineda.

Al llarg de la dècada dels cinquanta, en Domènech va crear el primer equip de bàsquet cer-verí. En els mateixos anys també es popularitzà el tennis, que fins aleshores es practicava en un dels patis de la Universitat. Una nova pista de tennis es va instal·lar al costat del camp de la Pineda. En aquelles instal·lacions també es va començar a practicar l'atletisme, ja que, com bé deia en Domènech, «córrer és fonamental i et permet créixer com a persona».

De la mateixa manera va veure la llum el patinatge. Al cap d'un temps, alguns dels patina-dors amb més pràctica van decidir començar a jugar a l'hoquei sobre patins (temporada 1956-1957). Aquest esport es practicava en una pista que estava situada a l'esquerra del passeig de l'Estació, on també se celebraven festes.

Figura 15
Francesc Domènech.
Competició de la Festa Major de Tir al plat.
Font: Història Gràfica de Cervera, p. 329, fig. 498, propietari de la còpia original: Josep M. Llobet.

La pràctica del tir al plat es va generalitzar bastant de manera oficial i lúdica. En Francesc Domènech n'era un gran aficionat (fig. 15) i va arribar a ser el subcampionat de Catalunya l'any 1950 (DDAA, 2003). Arran d'això, participà en els campionats d'Espanya, celebrats a Madrid.

Més endavant, va aconseguir l'ascens de l'equip femení del CB a primera divisió: un fet insòlit. Així doncs, la temporada 1968-1969 les jugadores cerverines es van desplaçar per les capitals de província de tot Espanya i van jugar contra el Barça i el Madrid, entre d'altres. Aquest moment va coincidir amb l'època de més ressò esportiu a Cervera, en

la qual el bàsquet va assolir un paper més destacat que el futbol. Per sufragar els costos per jugar a primera divisió, l'Esplai va patrocinar l'equip. Després, el patrocinador va passar a ser la fàbrica de les Tres Uves. Ni el bàsquet ni cap altre esport cerverí havia rebut mai cap subvenció estatal ni municipal.

CONCLUSIONS

Com a conclusió, després d'haver realitzat aquest article, volem afegir que tota aquesta informació la podeu trobar molt més detallada dins el mateix treball de recerca *Les veus de la Història Gràfica de Cervera*, on es poden llegir les anècdotes i comentaris sencers que vam recopilar de les persones entrevistades així com les transcripcions de les converses per a aquells més curiosos. Si us ha semblat interessant aquest article, us animem a consultar el següent enllaç de YouTube, on trobareu una petita pinzellada d'algunes de les veus del nostre treball de recerca: <https://youtu.be/2cXNOIdPevQ>.

BIBLIOGRAFIA

- CATTINI, G. C.; CUÉLLAR, J.; POBLET, F.; MARTÍNEZ, F.; DUEÑAS, O.; CAMP, A.; SOLÉ, Q.; TORMO, D. (2005). *El franquisme a Catalunya. Catalunya dins de l'Espanya de l'autarquia (1946-1958)*, vol. II. Barcelona: Edicions 62.
- (2006). *El franquisme a Catalunya. La immigració, el desarrollismo i la resistència cultural (1959-1968)*, vol. III. Barcelona: Edicions 62.
- DDAA (2003). *Guardons de l'esport català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- DDAA (2014). *Història Gràfica de Cervera*. Lleida: Centre Municipal de Cultura de Cervera.
- LLONA PORREDON, A. (2012). *Cent anys d'ensenyament secundari a Cervera (1842-1941)*. Cervera [Lleida]: A. Llona.
- MARÍ, S.; POMÉS, M.; TRILLA, A. (2016). *Les veus de la història gràfica de Cervera*, treball de recerca inèdit. Cervera: Institut Antoni Tarroja.
- MONTIU DE NUIX, E. (1998). «La Mútua Escolar». *Palestra Universitària*, núm. 10. Cervera: UNED, Centre Associat Cervera, p. 273-296.
- SALAT, T.; CUÑÉ, B.; PONT, M. T.; VENDRELL, G.; VERDÉS, P.; PORREDON, J. (fot.); textos de BERTRÁN, P. et al. (1993) *Guia històrica de Cervera: dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura de Cervera.

El pas del temps: Mas d'en Toni, Mas Claret (Ribera d'Ondara, la Segarra)

SABINA VALL FARRÉ

Graduada en Història amb menció en Arqueologia. Universitat de Lleida

SIKARRA. REVISTA DE L'ESPITLLERA
FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCOS
2 / 2022, p. 96-111

RESUM: Aquest article presenta un recorregut històric del Mas d'en Toni, també conegut com a Mas Claret, i es divideix en tres etapes. La primera va des de l'any 1656 fins al 1920, en què a partir de la recerca documental s'ha pogut arribar a conèixer l'existència del mas des de la primera data esmentada i descobrir algunes de les famílies i persones que en van ser propietàries i masoveres. La segona etapa, compresa entre el 1920 i el 1990, correspon al període en què el mas va pertànyer a la Congregació Claretiana com a punt d'abastiment per a la gran comunitat establerta a la Universitat de Cervera. A més, aquesta etapa inclou els fets del 19 d'octubre del 1936, durant la Guerra Civil Espanyola, pels quals el mas és molt conegut. I finalment la darrera fase, que comença el 1990 amb la venda del mas per part de la congregació a un particular i que arriba fins a l'actualitat. En aquest darrer tram, el mas va entrar en decadència i va passar per mans de tot un seguit de masovers i emprenedors, a més de moments d'abandó durant els quals va patir robatoris i diversos actes vandàlics que l'han portat a l'estat actual. **Paraules clau:** Mas d'en Toni, Mas Sabart, Mas Claret, recerca documental, claretians, màrtirs, deteriorament, història oral

ABSTRACT: The aim of this article is to detail the history of Mas d'en Toni, a building that is also known as Mas Claret. This account has been divided in three different periods. The first comprises the year 1656 to 1920, where, with documental research, it has been possible to establish the most ancient document known about the building; however it is not the foundation document. In our research we managed to meet some of the families and tenant farmers who had lived and worked in the country house, or were its owners during this period. The second period begins in 1920, when the Claretian Congregation bought the house, using it for agriculture in order to supply the large community established at the University of Cervera with food. Nonetheless, *Mas Claret* came to an end in 1990, when it was sold. Moreover the house is known for the events that occurred in October 1936, during the Spanish Civil War. Finally, the last period of its history begins with the sale of the house in 1990, to the present day. This latter period is noteworthy for the deterioration of the building, several robberies and numerous tenancies. **Keywords:** Mas d'en Toni, Mas Sabart, Mas Claret, documentary research, Claretian community, martyrs, deterioration, oral history

INTRODUCCIÓ

Un element que avui en dia caracteritza el paisatge rural català i que des de fa segles el configura és el mas. Clarament, el mas és acompanyat en aquest paisatge per molts altres elements que també presenten un alt grau d'interès històric i sense els quals probablement no es podria entendre el desenvolupament de la vida a pagès dels segles anteriors ni tampoc l'existència de gran part d'aquests. En aquest sentit, en extrapolar l'estudi d'un dels diversos elements, en aquest cas el mas, i centrar la recerca en un àmbit geogràfic concret, s'observa que la comarca de la Segarra en presenta un gran nombre. Sempre s'ha

dit i és un fet que el paisatge rural, entès com a part de tot el paisatge natural i més en concret quan es pensa amb els camps de conreu, ha rebut quasi en la seva totalitat un valor econòmic molt alt, especialment si es compara amb la resta de valors que es poden atorgar als paisatges. Aquest elevat valor econòmic és causat per la vinculació estreta entre el paisatge natural, més en concret els camps de conreu, que en configuren gran part, amb el món de la pagesia (De Bolòs, 2004: 4).

Així doncs, si se centra l'atenció en el mas, es pot considerar que dins d'aquest paisatge rural ha estat un dels elements fonamentals que el configuren i que formen el conjunt en total en què, en gran part d'estudis del paisatge rural, és un dels elements essencials. Un exemple són els estudis de l'arqueologia del paisatge, en els quals per estudiar els tipus d'hàbitat que existien especialment en època medieval els masos són bàsics (Bolòs, 2014: 115). La gran majoria de masos del paisatge rural català es poden contextualitzar en el marc del procés d'*emmasament*, que es va produir sobretot al llarg de l'edat mitjana central a mesura que es va anar tendint al tipus de poblament dispers format per masos i que constitueix tot aquest paisatge. Tanmateix, aquest procés encara està en un moment d'estudi i resta a l'espera de noves publicacions que aprofundeixin en el seu coneixement (Bolòs, 2014: 135).

Així mateix, s'ha de parlar del terme *mas*, mot derivat de la paraula llatina *mansu*, que significa habitatge. És, doncs, el conjunt que forma la casa envoltada pels camps de conreu, un hort, la bassa, les pastures, les construccions aïllades com els corrals, les pallisses i les cabanyes, a més del bosc, separat de la casa. Els masos estan dedicats a l'explotació agrícola, ramadera i forestal, acostumen a estar situats en una zona on la població és dispersa i hi predomina el paisatge típic del país. En canvi, *masia* es refereix únicament a la casa de tot el conjunt del mas (Borbonet, 1996: 8-10).

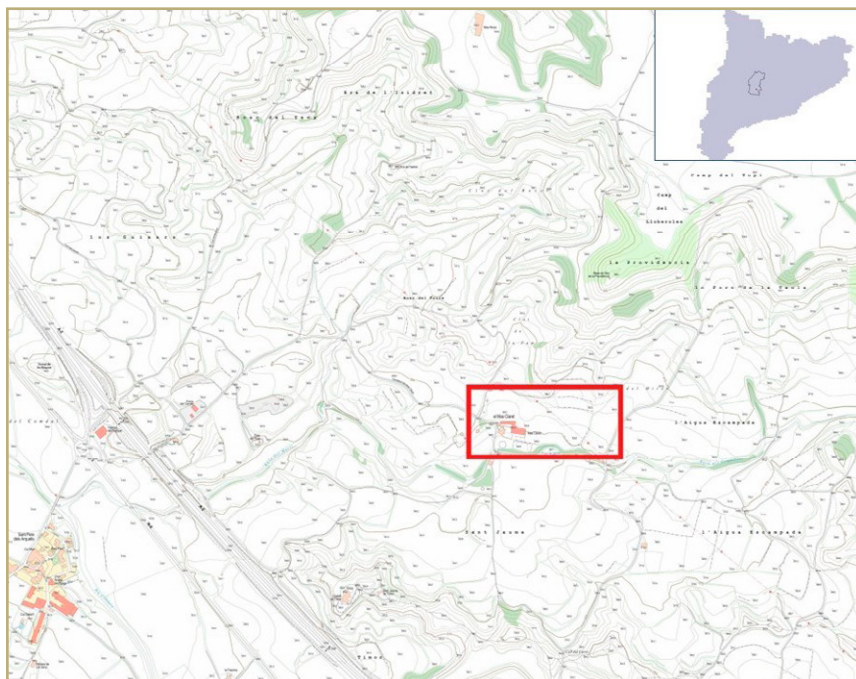
D'aquesta forma, alguns dels edificis i indrets que romanen en l'actualitat al nostre voltant, i que en moments històrics anteriors van exercir la funció de mas, avui en dia la poden seguir desenvolupant o bé, en certs casos, es troben en un estat de ruïna. De tots aquests edificis que són el resultat dels diversos processos esmentats anteriorment, actualment se'n pot fer una gran varietat d'estudis i extreure tot un seguit d'informació molt diversa, com ja s'ha comentat més amunt, de l'arqueologia del paisatge. Així doncs, en aquest article es presenten els resultats d'una recerca documental inicial, realitzada en el marc del treball de recerca de batxillerat l'any 2018, al voltant de la història del Mas d'en Toni, més conegut com a Mas Claret. Aquest estudi tenia com a objectiu descobrir els inicis o poder arribar fins a l'any de construcció d'aquest mas, ja que popularment s'atribuïa a la Congregació de Pares Claretians del Sagrat Cor de Maria, a inicis del segle xx, o bé a un suposat pagès anomenat Toni que el va construir per tal de proporcionar un indret de curació en un ambient rural a la seva filla. Aquest objectiu va acompanyat de la finalitat i el propòsit principal del treball: elaborar un recorregut històric del Mas d'en Toni, amb les diverses etapes històriques que s'han pogut establir segons el criteri de l'autora, seguint els moments rellevants marcats pel canvi de propietat o bé pel canvi de nom. Els resultats d'aquesta recerca, juntament amb la metodologia i les conclusions finals, configuren l'estructura del present article.

METODOLOGIA

Per tal d'assolir el principal objectiu plantejat per aquesta recerca, que és elaborar un recorregut històric sobre el Mas d'en Toni, la metodologia que es va seguir es va articular a partir de quatre grups generals: recerca bibliogràfica, recerca documental, història oral i recerca fotogràfica. El primer es va centrar especialment en la construcció de l'etapa del Mas Claret, ja que és el període de què es disposava de més bibliografia. A més, la recerca bibliogràfica també es va aplicar per configurar part dels tecnicismes, aspectes concrets de la vida a pagès en època medieval i definicions dels documents consultats en els arxius.

El segon bloc, que correspon a la recerca documental, es va vertebrar a partir de la consulta de llibres de registre parroquial: òbits, testaments, baptismes, esponsoris, confessions i comunions. Tot aquest seguit de documents es van poder consultar a l'Arxiu Comarcal de la Segarra i el Casal Parroquial de Cervera, a partir dels quals es va poder articular tota la recerca documental que ha acabat configurant les etapes més antigues i modernes de la història del mas. A la vegada, aquest procés es va complementar amb la cerca de documents relacionats amb el mas al Registre de la Propietat de Cervera, amb què es va poder arribar a configurar una part de l'arbre genealògic d'una família que en va ser propietària, i amb documents i fotografies de l'Arxiu Claret de Vic. En tercer lloc, es va emprar la recerca de testimonis que tinguessin vincle amb el mas, ja fos en relació amb l'època de la Congregació Claretiana (pares claretians, cuidadors, amics, masovers...) o en el període posterior (masovers, cuidadors, mitgers, propietaris...), per tal de traçar tota una xarxa d'història oral que ajudés a configurar parts de la vida de l'època del Mas Claret i els anys més recents després que els pares claretians el venguessin. En l'últim bloc, es va buscar tota la documentació gràfica que es va poder tant de la bibliografia consultada com de particulars, en alguns casos amb fotografies fetes per l'autora, i especialment de l'Arxiu Claret de Vic, per il·lustrar el treball amb l'objectiu de realitzar una comparativa respecte a l'estat actual del mas.

Figura 1
Mapa de situació del Mas d'en Toni sobre el Mapa Topogràfic de Catalunya
Escala 1:50 000 (ICGC).
Font: elaboració pròpia.

RECORREGUT HISTÒRIC

El Mas d'en Toni, més conegut com a Mas Claret i sobre el qual s'ha realitzat aquest estudi, es troba ubicat al terme municipal de Ribera d'Ondara, a la comarca de la Segarra, a pocs quilòmetres de la població de Sant Pere dels Arquells (fig. 1) i s'hi pot accedir a través de dos camins que comuniquen amb aquesta població o amb els Hostalets de Ribera d'Ondara. Així mateix, com es pot observar a la referència cadastral de l'immoble, que es pot consultar a l'ajuntament de l'esmentat municipi, actualment la finca del Mas Claret consta d'un total de cinquanta hectàrees, dins de les quals 515 metres quadrats corresponen a dos edificis on es desenvolupava la vida, destinats més aviat a habitatge, i tres naus amb funció de granja.

Tal com s'ha esmentat, els masos formen un element molt important i rellevant en el paisatge rural i se'n deriva una gran diversitat d'estudis per arribar a conèixer tant la vida a pagès en els segles anteriors, com les pràctiques agrícoles que s'hi duïen a terme i les mateixes persones que hi donaven vida. En aquesta ocasió, el treball realitzat es va centrar en un estudi documental de les diverses persones i famílies que hi van donar vida, així com en l'elaboració d'un recorregut pels diversos períodes i fets més rellevants que van marcar la història d'aquest mas. Així doncs, el recorregut històric que es presenta a continuació es divideix en tres grans períodes de la història del mas, marcats per diversos canvis de nom amb el pas del temps i especialment pels moments anteriors, durant i posteriors a la compra del mas per part dels pares claretians de la Congregació de Missioners Claretians. Així doncs, la història del Mas d'en Toni es troba fins al moment configurada en Mas Sabart-Mas d'en Toni, Mas Claret i el mas de la darrereria del segle xx i començament del segle XXI.

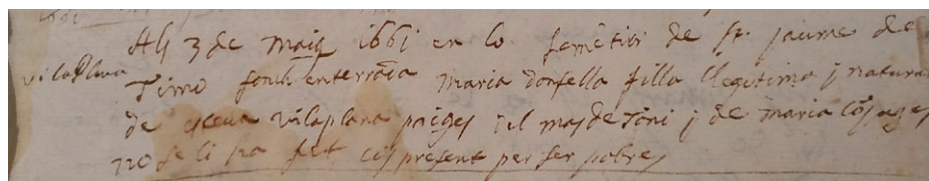
Mas Sabart-Mas d'en Toni

El Mas d'en Toni té molta història al darrere i un encant especial que encara conserva. En aquesta recerca s'ha pogut arribar a saber de la seva existència des del 1656, que tot i no ser la data en què es va fundar el mas o, si més no, en què es va construir, sí que és la més antiga que s'ha pogut constatar fins al moment, a més de conèixer que aleshores era anomenat Mas Sabart. Així es demostra en els documents, explicats a continuació, de l'Arxiu Comarcal de la Segarra i del Casal Parroquial de Cervera. Concretament, en els llibres d'òbits, testaments, baptismes, esposoris, consentiments, confirmacions i comunions, on també podem observar les diverses famílies que hi habitaven per masoveria.

Tot i que no s'hagi arribat als inicis, aquí es demostra que el Mas d'en Toni gaudeix d'una trajectòria molt més ampla de la que s'havia concebut fins ara i que ha passat per diversos moments que han estat qualificats d'esplendor i altres de crueltat. Popularment sempre s'ha explicat que el nom, Mas d'en Toni, prové del seu fundador, un home que es deia Toni i que va construir-lo perquè la seva filla estava malalta. Però anteriorment consta com a Mas Sabart, anomenat també Mas d'en Toni. Així doncs, no s'ha pogut arribar a saber si aquesta llegenda popular és certa. No obstant això, Mas d'en Toni i Mas Sabart no són els únics noms que ha tingut, ja que posteriorment, en el període històric contemporani, en rebrà dos més.

Començant amb els documents cercats, el primer —en termes d'antiguitat— que s'ha pogut trobar amb constància del Mas d'en Toni és de l'any 1651, al Llibre d'Òbits del 1641 al 1785. Hi apareix l'enterrament de la donzella Maria Vilaplana a Sant Jaume de Timor, i la relació que hi té és que al document consta que el seu pare era pagès del mas. A més, com a dada que ens aporta l'escrit de la situació d'aquesta família, consta que no se li va realitzar enterrament de cos present perquè eren pobres¹ (fig. 2). L'any següent, el 1662, més concretament el 4 d'abril, Magdalena Vilaplana va redactar el testament, en què s'explica que és la muller de Gibert Vilaplana, pagès del Mas

Figura 2
Detall de la referència a l'òbit de la donzella Maria Vilaplana. Any: 1641.
Font: *Llibre d'òbits* (1641-1785). Cervera: Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG). Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 30, caps 5.

¹ Llibre d'Òbits (1641-1785). Cervera: Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG). Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 30, caps 5.

d'en Toni.² Per tant, ja es pot ubicar en primera instància la família Vilaplana, i malgrat que no s'ha establert la relació concreta entre les persones que apareixen als dos documents, tots ells comparteixen cognom i són la família que exercia de pagesa al mas.

Per una altra part, amb aquest estudi s'ha pogut descobrir un nom que no es coneixia fins al moment, Mas Sabart, que es pot observar en el document de la sepultura de Gili Vilaplana de l'any 1682 del Llibre d'Òbits ja esmentat.³ Tanmateix, la referència a Mas Sabart es troba també en dues ocasions anteriors: la primera, l'any 1656 amb la defunció de Magí Raich albat⁴ (fig. 3), i la segona, l'any 1662, quan mor el seu germà albat.⁵ D'aquesta forma, continua apareixent la família Vilaplana i s'introdueix la família Raich, de la qual es desco-neix la relació concreta o funció que desenvolupaven al mas, però als documents es veu reflectit que els seus pares eren del Mas Sabart.

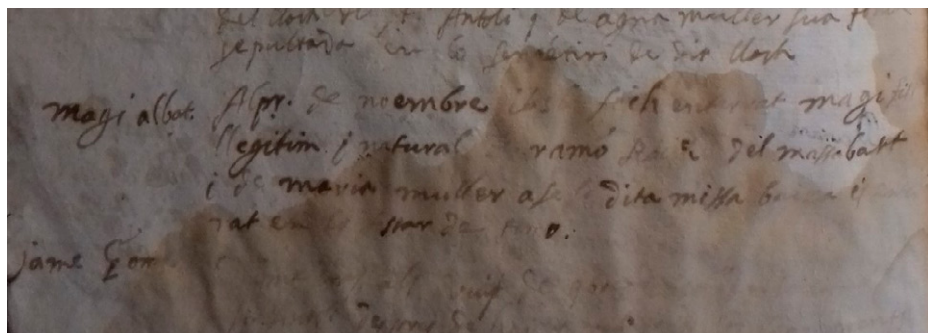

Figura 3
Detall de la referència a l'òbit de Magí Raich albat. Any: 1656.
Font: *Llibre d'òbits* (1641-1785). Cervera: ACSG. Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 30, capsa 5.

Així mateix, seguint amb el cognom Vilaplana, l'any 1686 al Llibre de Testaments del 1609 al 1696 de la parròquia de Sant Antolí, trobem un acte de de-bitori (contracte de préstec de diners) per part de Josep Sala, Pau Clos, Jacinto Abadal i Ramon Asbert, que realitzen aquest préstec a Isidro Vilaplana fadrí, pagès del Mas d'en Toni.⁶

El 1790 apareix una nova família com a pagesos del Mas d'en Toni, els Segura, al Llibre de Baptismes de l'església de Sant Antolí sufragània de Sant Jaume de Timor dels anys 1784 al 1851. En aquesta data bategen Josepa Teresa Maria Segura, filla natural i legítima de Jaume Segura i Magdalena Segura Pont. Els seus padrins de bateig varen ser Jaume Sant Romà de Cervera i Josepa Segura, muller de Jaume Segura, pagès del Mas d'en Toni⁷ (fig. 4). La família Segura la trobem mencionada al Mas d'en Toni fins al 1807, amb la mort de l'albat Magí Jaume Miquel Segura Pont, de dos dies, germà de Josepa Teresa Maria Segura.⁸

Posteriorment, l'any 1808 trobem una nova família, els Aldomar, com a masovers de la casa. També s'esmenta la primera persona que s'ha pogut constatar com a propietària, un home de cognom Vallès que apareix com a amo de la casa del Mas d'en Toni. En el

2 Llibre de Testaments (1609-1696). Cervera: ACSG. Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 54, capsa 8.

3 Llibre d'Òbits (1641-1785). Cervera: ACSG. Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 30, capsa 5.

4 Llibre d'Òbits (1641-1785). Cervera: ACSG. Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 30, capsa 5.

5 Llibre d'Òbits (1641-1785). Cervera: ACSG. Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 30, capsa 5.

6 Llibre de Testaments (1609-1696). Cervera: ACSG. Parròquia i sufragània de Sant Antolí, codi 54, capsa 8.

7 Llibre de Baptismes (1784-1851). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, codi 23, capsa 4, n. 58, foli 15.

8 Llibre d'Òbits (1784-1873). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, codi 32, capsa 5.

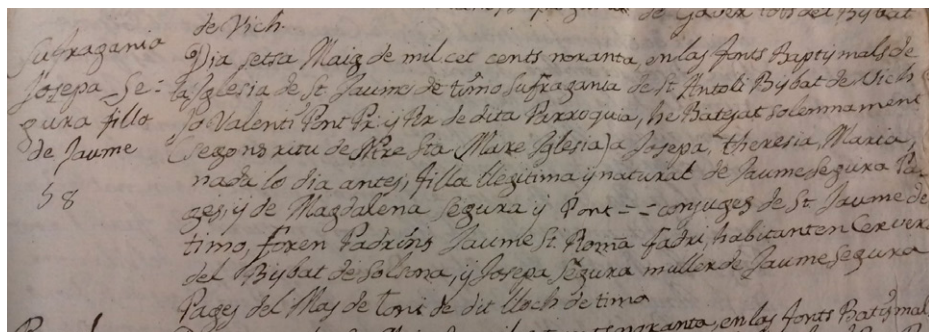

Figura 4
Detall de la referència al bateig de la Josepa Teresa Maria Segura. Any: 1790.
Font: *Llibre de baptismes* (1784-1851). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timó, codi 23, capsa 4, n.58, foli 15.

document del Llibre de Baptismes de la parròquia església de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, que comença l'any 1784, figura el bateig d'Anton Francisco Miquel Aldomar, que mor al cap de nou dies.⁹ El seu pare era pagès i masover de la casa de Vallès del Mas d'en Toni. Aquesta consta al mas fins a l'any 1812, quan mor en Tomàs Aldomar, pare d'Anton Aldomar.¹⁰

El 27 d'agost del 1813, en el llibre eclesiàstic esmentat anteriorment, apareix el bateig de Maria Raimunda Teresa Vilarumí, filla de Francesc Vilarumí, pagès, habitant com a masover al Mas d'en Toni; per tant, sorgeix una nova família masovera: els Vilarumí.¹¹

A continuació se'ns presenta la família Penes, l'any 1816, en un document en què figura el bateig del seu fill Isidro Bartomeu Jaume el 21 de maig.¹² Aquesta família consta com a part del mas fins a la mort d'un albat de tres dies que havia nascut l'any 1819.¹³

En el període comprès entre el 1819 i el 1829 no ha sigut possible trobar cap document on s'especifiqui un masover o propietari del Mas d'en Toni. El buit de documentació arriba a la fi el 1829, any en què el Llibre d'Òbits del 1784 al 1873 referencia la sepultura de Josep Cos, pagès, que figura com a habitant del Mas d'en Toni.¹⁴ Tres anys més tard, al Llibre d'Esponsoris i Consentiments de l'església de Sant Antolí i Sant Jaume de Timor, que comença l'any 1786, apareix en Mariano Feixas, habitant al Mas d'en Toni, que dona el consentiment perquè el seu germà es pugui casar amb una donzella de Briançó¹⁵ (fig. 5). D'aquesta forma, ja s'afegeixen dos cognoms més que van formar el trencaclosques de totes les famílies i persones que donaven vida al mas.

Seguint amb els documents on hi ha constància del mas, es pot veure que el 13 d'abril del 1838, en el Llibre d'Òbits esmentat anteriorment, apareix la sepultura de Josep Ferrer,¹⁶ pagès i masover del Mas d'en Toni, de la família Ferrer. També hi consta el bateig de Maria

9 Llibre de Baptismes i Confirmacions (1686-1830). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, codi 24, capsa 4, n. 290.

10 Llibre d'Òbits (1784-1873) Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, codi 32, capsa 5.

11 Llibre de Baptismes (1784-1851). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí, codi 24, capsa 4, foli 71.

12 Llibre de Baptismes (1784-1851). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí, codi 24, capsa 4, foli 81.

13 Llibre d'Òbits (1784-1873). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, codi 32, capsa 5.

14 Llibre d'Òbits (1784-1873). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor, codi 32, capsa 5.

15 Llibre d'Esponsoris i Consentiments (1786-1857). Cervera: ACSG. Església de Sant Antolí i Sant Jaume de Timor, codi 29, capsa 5, n. 7.

16 Llibre d'Òbits (1784-1873). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí i sufragània de Sant Jaume de Timor codi 32, capsa 5.

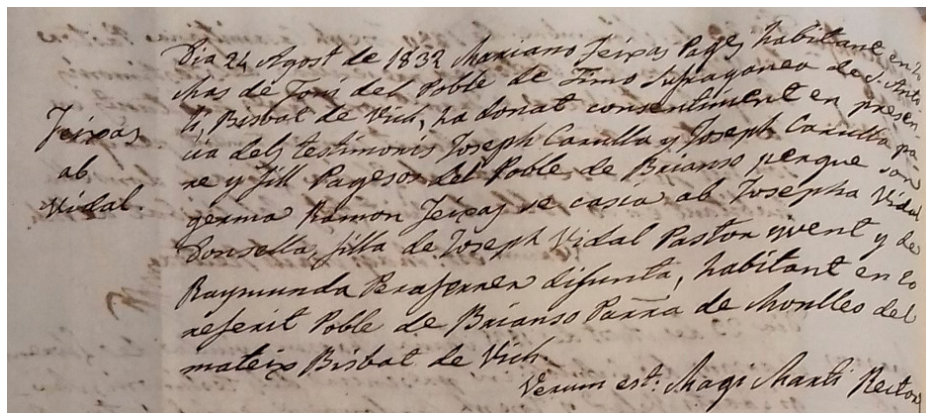

Figura 5
 Detall de la referència del consentiment de Mariano Feixas. Any: 1829.
 Font: *Llibre d'esposoris i consentiments* (1786-1857). Cervera: ACSG. Església de Sant Antolí i Sant Jaume de Timó, codi 29, capsa 5, n.7.

Teresa Francisca l'any 1841, filla de Francisco Ferrer, pagès, i Maria Penés, que vivien al Mas d'en Toni.¹⁷ Posteriorment, l'any 1854, al Llibre de Baptismes de la mateixa parròquia consta el bateig de Filomena Vilanova, els pares de la qual habitaven al Mas d'en Toni.¹⁸ Per tant, al voltant de deu anys més tard, hi ha un canvi en la família d'habitants o bé, en funció de l'explotació que hi hagués en el moment, es podria arribar a estipular que hi conviven.

Una altra família que s'ha descobert que va viure al Mas d'en Toni, el 1859, són els Serra Gañet. En el Llibre de la parròquia de Sant Antolí de Baptismes, Defuncions i Matrimonis que va des del 1857 fins al 1879, consta el bateig de Francisco José Jaime, els pares del qual vivien al mas.¹⁹ Així mateix, com a famílies aïllades de les quals no s'ha pogut constatar la continuïtat o bé traçar el recorregut cronològic que van tenir al mas, però de qui es pot trobar que hi van tenir fills, figuren les següents: primerament en el llibre de la parròquia de Sant Antolí de Baptismes, Defuncions i Matrimonis, l'any 1863, el bateig d'una nena, Maria de l'Esperança Teresa i Filomena Pujol, nascuda a la casa.²⁰ Posteriorment, l'any 1873 hi torna a aparèixer el bateig d'una nena, Rosa Teresa Filomena Sató,²¹ i el d'un nen, Jaume Ramon Antonio Miret,²² també nascuts al mas.

Finalment, com a famílies que van ser-ne les últimes propietàries abans de la seva venda a la Congregació de Pares Claretians es va trobar, per una part, un testimoni oral a Cervera, la senyora Palmira Solé Pipó, que va exposar que un oncle del seu marit, el senyor Diego Miró, propietari del Mas d'en Toni, va afillar la seva sogra i va fer una donació als pares claretians que incloïa la finca on hi havia el mas. Tanmateix, no s'ha trobat cap document que acrediti aquesta versió del tancament de la primera etapa del mas. Només s'ha pogut establir una possible relació, que s'exposarà més endavant, entre aquests fets i el que apareix al document del Registre de la Propietat de Cervera, en què consta la finca 792, corresponent a la del Mas d'en Toni, on figuren com a propietaris la família Rovira Farré. Aquesta família apareix ja l'any 1858, quan va heretar la finca del senyor José Vallès Sans,²³ que consta el 1808 com a propietari amb la família Aldomar com a masovers. De la família

17 Llibre de Baptismes (1784-1851). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí, codi 24, capsa 4, foli 123.

18 Llibre de Baptismes (1784-1851). Cervera: ACSG. Parròquia de Sant Antolí, codi 24, capsa 4, foli 163.

19 Libro de Bautismos, Defunciones y Matrimonios (1857-1879). Cervera: Casal Parroquial de Cervera. Parròquia de San Antolín, n. 13, foli 11.

20 Libro de Bautismos, Defunciones y Matrimonios (1857-1879). Cervera: Casal Parroquial de Cervera. Parròquia de San Antolín, n. 34, foli 50.

21 Libro de Bautismos, Defunciones y Matrimonios (1857-1879). Cervera: Casal Parroquial de Cervera. Parròquia de San Antolín, n. 118, foli 134.

22 Libro de Bautismos, Defunciones y Matrimonios (1857-1879). Cervera: Casal Parroquial de Cervera. Parròquia de San Antolín, n. 119, foli 135.

23 Registre de la Propietat de Cervera, finca 792, any 1858, llibre 9, volum 391, foli 204.

Rovira, en Joaquín figura com a propietari fins a la seva mort, quan va quedar com a hereu el seu fill Francisco Rovira Farré i com a usufructuària la seva esposa, Josefa Farré Cases. Posteriorment, l'any 1880, va morir en Francisco i, per tant, va quedar com a hereva universal la seva filla, Josefa Rovira Jorgés.²⁴ Després de la seva defunció, va deixar la finca en herència a les seves cosines Dolores i Josefa Botines Rovira, que al seu torn l'any 1920 la van vendre a la Congregació de Missioners de l'Immaculat Cor de Maria.²⁵

Ara bé, com s'ha esmentat, l'única relació que s'ha pogut establir entre el relat d'història oral exposat anteriorment i el que els documents del Registre de la Propietat proporcionen és que sobre l'any 1880 els senyors Ramon Miró Orobítg, Pere Botines Palou i Joan G. Morera Martínez tenien un negoci de vins a Cervera. Partint dels documents del registre i el testimoni oral, s'ha elaborat la següent hipòtesi: el senyor Pere Botines era possiblement el pare de les senyores Dolores i Josefa Botines, esmentades anteriorment al registre. Segons la senyora Palmira, el negoci dels tres socis no va anar bé i tots els béns i propietats dels senyors Botines i Morera van passar a ser del senyor Miró. Per tant, podria ser doncs que el senyor Miró acabés esdevenint el propietari del Mas d'en Toni quan va adquirir les propietats del senyor Pere Botines, heretat de la família de la seva dona, la senyora Concepció Rovira Farré.

Mas Claret

L'any 1920, el Mas d'en Toni comença un nou període dins la seva història. Degut a un fet en concret, el mas passarà a ser conegut per la gran majoria de veïns de l'indret: l'arribada dels pares claretians de la Congregació de Missioners de l'Immaculat Cor de Maria, fundada per Antoni M. Claret i Clarà. Segons es comenta popularment, a partir d'aquell moment va rebre el nom de Mas Claret, denominació amb què encara se'l coneix avui dia. Tal com s'ha especificat a la introducció, aquest apartat es va elaborar essencialment a partir de testimonis d'història oral i alguns materials bibliogràfics de què es disposa sobre aquest tema i recursos web.

Figura 6
Fotografia del mas poc
després de la seva compra.
Any: 1922.
Font: Fons fotogràfic de Mas Claret,
ACV.

Per tant, per començar a explicar el motiu de l'adquisició d'aquesta finca, cal remuntar-se a l'any 1888, quan la congregació va inaugurar el Col·legi de Missioners de l'Immaculat Cor de Maria a Cervera, ubicat a l'edifici de la Universitat, on formaven nous i joves missioners i on s'impartia ensenyament secundari i primari. Com que la congregació establerta a la Universitat de Cervera era molt nombrosa, van haver de buscar una finca per poder ajudar amb el proveïment d'aliments per a tots els estudiants i pares claretians que hi vivien. Aquesta finca va ser el Mas d'en Toni (fig. 6), on disposaven d'una gran explotació agropecuària amb una masia, hort, camps i boscos. A més, suposava una via de descans per als integrants del col·legi, ja que podien anar a reposar en un lloc aïllat i a només set quilòmetres de Cervera. Això els facilitava poder anar i tornar en un dia, juntament amb la tranquil·litat que proporcionava als malalts, destinats allà per millorar la seva salut (Pujadas, 1989: 109-11). Tot i això, la

²⁴ Registre de la Propietat de Cervera, finca 792, any 1883, llibre 15, volum 705, foli 140.

²⁵ Registre de la Propietat de Cervera, finca 792, any 1920, llibre 15, volum 705, foli 141.

congregació va haver d'adaptar la finca a certes necessitats que no veien cobertes en el moment de la compra, com ara obtenir punts d'aigua per tal d'assegurar-se l'abastiment d'aquest recurs natural a l'edifici d'hàbitat, dins d'un dipòsit natural de roca viva. Aquest dipòsit actualment es troba al que s'anomena el Cobert de la Mina. Més tard, van habilitar una estança com a capella per disposar d'un espai sagrat a dins del mas, que posteriorment amb la construcció del segon edifici passaria a ubicar-se en aquest nou immoble.

Així doncs, es va posar en funcionament la vaqueria, els diversos corrals, els conillers i la quadra, a més d'habilitar cinquanta ruscs per a abelles i dos camps amb la funció d'horta davant la casa amb uns tres-cents arbres fruiters que abastien la comunitat d'hortalisses i fruites. Els camps van augmentar el terreny de producció amb la plantació de quasi 400 ametllers i 15.000 ceps (Pujadas, 1989: 109-11). De fet, a Cervera no només portaven els productes de l'horta, sinó que també hi feien arribar ous, conills i el producte més apreciat, la llet, que duien fresca cada matí per als esmorzars de la nombrosa comunitat.

Tal com s'especifica a la pàgina web que van dedicar als 109 màrtirs claretians beatificats el 2017, més concretament a l'apartat del Mas Claret, el pare claretia Antonio Soterias, superior provincial, va implantar una sèrie de normes i regles per als membres de la congregació que hi vivien. Els treballadors i els membres que estaven sans havien d'aixecar-se a dos quarts de quatre del matí per anar a resar i a les cinc del matí podien anar a treballar. Els malalts s'havien de llevar a dos quarts de sis. Posteriorment, es van modificar aquestes normes de tal manera que hi havia dies laborals, dies festius i el moment d'aixecar-se va passar a ser una hora més tard.

L'any 1925 la comunitat va començar a construir una petita capella a dalt d'un turó proper al mas. Més tard, es va ampliar i dedicar a la Verge de la Providència (fig. 7 i 8). Actualment, és coneguda com l'ermita de la Providència i el camí d'accés fins al capdamunt és difícil a causa del desnivell i l'estat en què es troba la pujada. Cada dijous els postulants i els

estudiants que residien a Cervera anaven caminant cap al Mas Claret durant unes hores a la tarda, per tal de desconectar de la rutina de la setmana (Bonjoch, 2004: 21-22). Una altra època de l'any en què el mas rebia la visita dels estudiants de la Universitat de Cervera era durant les vacances d'estiu, ja que n'hi havia que no

Figura 7
Vista del Mas Claret amb l'ermita de la Providència a dalt del turó. Any: 1928.
Font: Fons fotogràfic de Mas Claret, ACV.

Figura 8
Vista frontal de l'ermita de la Providència. Any: 2017.
Font: imatge pròpia.

anaven a casa. Durant aquest període gaudien en gran part de la bassa del mas, a uns pocs metres de l'edifici (Pujadas, 1989: 109-111). En l'àmbit de la reforma i la construcció de l'immoble, van fer una ampliació del ja existent construint-hi un edifici adossat de les mateixes dimensions, tot i que exteriorment difereixen en arquitectura (Bonjoch, 2004: 21-22).

La proclamació de la Segona República Espanyola l'any 1931, amb una nova constitució i l'establiment de la laïcitat a l'Estat, va comportar que per a alguns sectors de la població es desenvolupés un cert rebuig o poc sentiment de simpatia envers l'Església i els seus integrants. Aquest fet es va agreujar en el moment en què va iniciar-se la Guerra Civil Espanyola, que va implicar que els estudiants que residien a la Universitat de Cervera haguessin de desplaçar-se a altres col·legis o indrets de l'estat.

A partir d'aquest moment, els comitès revolucionaris que hi havia a Cervera —la CNT o FAI i la UGT— van desenvolupar un fort rebuig contra la comunitat claretiana establerta a la Universitat, fins que van aconseguir que desallotgessin l'edifici a finals del mes de juliol del 1936 (Vilar, 1986: 82-83). Després de passar per més d'un escorcoll i d'haver-los pres tot el que poguessin dur a sobre de rellevància (Pujadas, 1989: 127-131), van marxar amb tres autocars que els van proporcionar els revolucionaris cap a Solsona, on s'havien de refugiar al Col·legi Claretià, excepte els malalts, que van ser traslladats a l'hospital de Cervera, i un petit grup que es va dirigir cap al Mas Claret. Els postulants van ser duts amb les seves famílies juntament amb alguns integrants més de la congregació, i els estudiants estrangers, als respectius consolats. Un altre cas diferent va ser el del pare superior Jaume Girón, el metge pare Buxó i l'ecònom pare Sitges, que es van quedar a l'hospital amb els malalts (Vilar, 1986: 82-83).

Paral·lelament, el dia 21 de juliol va arribar al Mas Claret el germà Roviró amb la notícia del desallotjament de la Universitat. Llavors van decidir amagar tots els objectes de culte més apreciats i deixar únicament l'indispensable per poder celebrar missa. En aquells moments, el càrrec d'abat del Mas d'en Toni l'ocupava el pare Jové, que juntament amb el germà Roviró no van passar aquella nit a dins la casa, sinó que van anar al bosc de la Providència amb una manta. Altres integrants del mas van dirigir-se a Vergós a buscar pa perquè no podien arribar amb el carro fins a Cervera. L'endemà tot va transcórrer amb normalitat, únicament alguns criats van marxar cap a casa seva quan van veure com començava a anar la situació (Pujadas, 1989: 127-131).

Entre els dies 23 i 24 van anar arribant progressivament els diversos grups d'estudiants i pares que havien sortit de Sant Ramon. No tots van dormir a la casa, tenint en compte que les columnes de milicians que anaven cap a Aragó eren a Vergós i havien cremat les esglésies d'aquell poblet i de Cervera. Així doncs, els integrants que ja vivien al mas es van vestir de seglars, com ja ho havien fet tots els que havien anat arribant aquells dies, atès que ells encara vestien de sotana, i van anar a dormir al bosc amb mantes. A més, van haver de cedir els animals de què disposaven a la finca pels masos del voltant i, a la matinada següent, un dels comitès de Cervera va procedir a requisar la finca, inventariar tots els béns que hi havia i imposar un seguit de membres de la comunitat que hi treballaven com a encarregats del manteniment.²⁶

²⁶ Arxiu Claret de Vic (ACV), Fons: Cervera, procés (màrtirs, testimonis), *Relato del martirio de 20 religiosos misioneros del Inmaculado Corazón de María en el Mas Toni (Mas Claret) - Cervera*, 1994, caps 1 10/2.22-26, folis 9-68.

Gràcies al relat ja citat i una entrevista realitzada al germà Bagarí²⁷ —únic supervivent de la comunitat del mas després de Guerra Civil Espanyola—, es disposa el testimoni de tots els dies d'ençà que es va requisar el mas fins que en van marxar els integrants del comitè. A partir d'aquests dos documents s'ha pogut relatar el període comprès entre l'expulsió de la congregació de l'edifici de la Universitat fins quan el germà Bagarí va tornar al mas després de la guerra, passant pel dia 19 d'octubre del 1936, data que va marcar un punt d'inflexió.

A partir de l'instant en què es va requisar el mas, el Comitè Revolucionari de Cervera hi anava cada dia, tant al matí com a la tarda, a recollir més de cent litres de llet, ous, gallines, conills, etc. Les jornades següents tot va transcórrer amb normalitat, excepte les visites diàries del comitè. Al cap de tres dies, van rebre l'ordre de cremar totes aquelles imatges i objectes religiosos o que hi tinguessin relació. Per evitar-ho, alguns integrants de la comunitat van disposar certs objectes, com custòdies, copons o calzes amagats en diversos camps del voltant. Per una altra part, durant els dies següents van anar rebent diverses ordres que van derivar en la total prohibició de pràctiques relacionades amb la religió, com podia ser resar o realitzar misses. Amb el transcurs dels dies, tot el que s'ha esmentat fins al moment es va convertir en la normalitat del dia a dia dels integrants de la comunitat del mas. Més endavant, des del comitè van iniciar una pràctica que consistia a portar en les visites al mas tot un seguit de dones que s'acostaven als diversos estudiants i germans joves per tal d'insinuar-se.

Una frase que li va quedar marcada al germà Bagarí, que segons explica repetien constantment les persones del comitè i que posteriorment va tenir un resultat, era «aquí hay mucha gente». Entre els dies 28 i 30, diversos integrants del mas es van plantejar celebrar missa discretament per por que els revolucionaris els enxampessin. A partir d'aquell moment, els que estaven disposats a fer-ho la realitzaven en una de les habitacions de la casa però no cada dia, sinó cada dos o tres. Com que en diverses ocasions els del comitè, quan acudien al mas, anaven a caçar abans de menjar, els religiosos van retirar els ornaments i objectes de culte de la cova de l'Abat Joan per evitar que algun animal s'hi amagués i els revolucionaris els trobessin.

Del dia 31 d'agost al 13 de setembre van començar a dir missa al cobert de la mina per evitar fer soroll dins la casa. Després de saber el calvari que havia patit el germà Saperas i la mort, més recent, del germà Roca, la tensió i la sensació de perill van augmentar per a la comunitat del mas, ja que el temor que ells també fossin martiritzats creixia.

A principis d'octubre es va deixar d'informar de la situació política d'Espanya, i en aquest sentit el germà Bagarí recorda que un dia el xofer del comitè el va alertar que si un camió amb gent armada apareixia al mas, ell respongués com a encarregat de la finca i que a partir d'aquell moment rebrien visites per comprovar que tots treballessin, ja que volien que produïssin més. Malgrat que al mas tot seguia amb el que fins al moment s'havia establert com la normalitat de la comunitat, a Cervera el dia 18 es va martiritzar el grup de missioners claretians que eren a l'hospital. D'altra banda, el dia 19 d'octubre del 1936, a la

²⁷ ACV, Fons: Cervera, procés (màrtirs, testimonis). Conversa del pare Borruel amb el germà Bagarí. Capsa 1 1/2.22-26 (Testimonis 10-G Bagarí 2.226), folis 1-17.

tarda, un grup de milicians compost pel xofer habitual, un fotògraf anomenat Juan Padrós, un reconegut assassí, Enrique Ruano i diversos milicians més van fer col·locar els membres del mas amb la premissa que els volien fer una fotografia, a excepció del germà Bagarí i dos nois més que eren treballadors del mas, a qui van intentar allunyar. No obstant això, al final, per una avaria del cotxe els van tancar en una de les naus. Van portar la resta de la comunitat a l'era de la finca i a uns metres d'ells van disposar una metralladora. Els van fer agenollar i van començar a disparar fins que, segons s'explica, la metralladora es va encallar i van procedir a assolir el seu objectiu amb fusells. Finalment, un cop tots els membres de la comunitat van ser morts, van col·locar palla a sobre de les dinou persones i hi van calar foc.

A partir d'aquest dia, al mas hi van quedar el germà Bagarí i els dos treballadors, juntament amb noves incorporacions del comitè; l'encarregat Miquel Serra amb la seva dona i el seu fill de set anys, i els treballadors Aleix, Joan i Martí. Des del 19 d'octubre del 1936 fins al 2 de gener del 1937, el germà Bagarí va continuar al mas amb els treballadors del comitè. En algunes ocasions havia pensat d'escapar-se, però tenia por, ja que als boscos hi havia revolucionaris que es dedicaven a «caçar» els religiosos. Després del 2 de gener van fer una col·lectivitat de vaquers a Cervera i el van acollir a casa d'un d'ells. Al cap d'uns dies, va marxar a casa seva, a Sant Martí Sescorts, per seguretat, i posteriorment va anar a Alagón fins a principis del 1939.

Durant aquest temps, no està gaire clar què va passar exactament al mas, però tot indica que en va seguir fent ús el comitè. A més, en aquest període se li va canviar el nom per Granja Dolores Ibárruri. Per tant, va ser de propietat revolucionària fins al gener del 1939, quan el pare Pujol va tornar a fer-se'n càrrec, en el moment en què els nacionals van entrar en terres segarrenques i els comitès van abandonar el mas. Així mateix, en aquest moment es va demanar al germà Bagarí que tornés a Catalunya i, tot i que d'entrada la seva resposta no va ser favorable, finalment va tornar per ajudar a arreglar el mas i posar en funcionament un nou edifici a Cervera per a la comunitat, ja que el de la Universitat havia estat en gran part deteriorat per la Guerra Civil Espanyola i era un focus d'infecció a causa de la seva funció com a hospital i presó. Més tard, van realitzar la compra del nou edifici, al qual es van instal·lar, i va passar a anomenar-se Col·legi Menor Pare Girón (Pujadas, 1989: 146-155).

A partir d'aquell moment, el germà Bagarí va tornar a ser l'ànima del mas: n'era l'encarregat i el millor coneixedor de cada racó i de la seva història. El dia 12 de març del 1939, el pare Narcís Franch, el pare Pujol i el germà Bagarí, juntament amb altres claretians i seglars, van realitzar l'exhumació dels màrtirs. Tots els cadàvers van ser duts a l'edifici del mas, a l'habitació de la bàscula i de les patates, on es van dipositar fins que més tard els van dur al col·legi de Cervera per a la capella ardent i el posterior enterrament al cementiri (Pujadas, 1989: 146-155).

Un monument en homenatge als màrtirs, a part del mausoleu que hi ha al cementiri de Cervera, es va realitzar a Mas Claret l'any 1942, en concret el dia 19 d'octubre, en què es va col·locar una creu de fusta. A més, el 6 de juny del 1943 es va inaugurar una gran creu amb una làpida on hi ha gravats els noms dels màrtirs del mas, a excepció del donat Rosendo Poquet, que també va ser assassinat amb ells (Pujadas, 1989: 146-155).

Figura 9
Comunitat de Cervera, Mas Claret (d'esquerra a dreta: P. Elias Mateu, P. Joan Sidera, P. Matías García, P. Lluís Vericat, P. Isidre Martínez, P. Premafeta, G. Francesc Bagarí, P. Ciurana, G. Marcellí Gagarí, Alfons Plaja). Any: 1975.
Font: Fons fotogràfic de Mas Claret, ACV.

Figura 10
El Mas Claret al voltant dels anys seixanta.
Font: Fons fotogràfic de Mas Claret, ACV.

L'any 1950 va arribar al mas un nou integrant de la comunitat, el germà Matías García Gil, actualment pare claretí al Brasil. Fins aleshores eren el germà Francesc Bagarí, el germà Marcellí Bagarí (nebot de l'anterior), el germà Valero Rubiella, el germà Isidro Martínez i un criat que es deia José Fernández (fig. 9 i 10). També tenien treballadors assalariats però que no vivien al mas amb la comunitat, com és el cas dels dos testimonis Felip Torné i Josep Farré, ambdós dels Hostalets. O bé persones que vivien amb ells i havien donat tots els seus béns, com Ramon Gassó, que va entrar a treballar al mas sobre l'any seixanta i s'hi va estar durant trenta anys. El 1961, concretament el dia 15 d'octubre, es va commemorar el vint-i-cinquè aniversari del martiri de 69 claretians a Cervera, i al mas es va fer

la descoberta d'una placa commemorativa pel germà Bagarí, on hi havia la inscripció: «Haec domus Dei est et porta coeli» (*aquesta és la casa de Déu i la porta del cel*). Després diverses personalitats van fer parlaments i finalment es va realitzar un viacrucis amb un gran nombre d'assistents (Pujadas, 1989: 146-155).

El dia 4 de gener del 1983 va morir el germà Francesc Bagarí, que havia esdevingut una de les principals persones que donaven vida i procuraven el manteniment del mas. A partir del 1984 i durant tres anys més es té constància per fonts orals que s'hi van celebrar colònies de grups d'infants que venien dels col·legis claretians de Barcelona. Entre finals del 1989 i mitjans del 1990, la Congregació de Missioners Claretians Fills de l'Immaculat Cor de Maria va vendre la finca del Mas Claret, que segons s'explica popularment va ser perquè no estaven travessant un bon període econòmic. Aquesta venda la va efectuar el reverend pare Lluís Vila Codinachs en qualitat de mandatari verbal del reverend pare Josep Sureda a la societat limitada de la Companyia de l'Oncle d'Amèrica, representada pel senyor Josep Raich Brufau, a excepció de l'espai martirial, que el van conservar com a propietat dels claretians.²⁸

Darrerria del segle xx i inicis del segle XXI

L'última etapa de la història del Mas d'en Toni és la que va de l'any 1990 al 2018 (fig. 11), quan va finalitzar aquest estudi. Es tracta del període en què el mas ha patit el deteriorament més gran en un nombre d'anys molt reduït en comparació amb la resta d'etapes, a excepció d'alguns llogaters que n'han tingut cura i l'han mantingut. Com succeïa en part del subapartat anterior, aquest s'ha elaborat únicament a partir de testimonis orals, ja que és l'única font de la qual es disposa en aquest moment.

²⁸ Registre de la Propietat de Cervera, finca 1504, any 1989, llibre 32, volum 1883, folis 63-64.

Figura 11
Vista lateral del mas.
Any: 2017.
Font: imatge pròpia.

Des de la venda dels pares claretians fins a l'any 2018 es té constància d'un mínim de cinc llogaters que van intentar dur a terme diversos projectes per tornar a donar vida al mas, entre els quals es troben els següents: una hípica, restaurants o fins i tot un centre de concentracions o cria d'emús. Malgrat el pas del temps, la tradició d'anar al Mas d'en Toni a fer excursions des dels pobles veïns ha continuat vigent. Un exemple és el d'anar-hi a menjar la mona el Dilluns de Pasqua; un altre, anar-hi a berenar o a desconnectar amb la tranquil·litat que s'hi pot cercar o les sortides que feia un cap de setmana cada mes d'agost el senyor Josep Prat dels Hostalets amb els infants del poble.

Durant el temps que no hi havia cap llogater, el mas quedava desèrtic i això comportava que en diverses ocasions s'hi celebressin festes d'estil *rave* i en algunes ocasions hi habitessin okupes. Un altre factor que n'ha afavorit el deteriorament, quan no hi ha hagut llogaters, han estat els robatoris tant de l'estructura del mas pròpiament dita com de les decoracions del voltant. Sobre l'any 2010 es va trobar a faltar la imatge de Sant Antoni Maria Claret que hi havia situada a la fornícula de l'entrada. Un any més tard, es va produir un robatori del cablejat de coure i de les baranes ornamentals que hi havia a les finestres de l'edifici. Tot i això, els robatoris no han estat els únics contribuïdors al desgast del mas sinó que els diversos actes de vandalisme que s'hi han dut a terme també han contribuït al deteriorament del seu estat actual.

A finals del segle xx es va haver de tancar la Comunitat Claretiana de la població de Cervera quan pocs anys abans, el 1987, havien celebrat el centenari d'arribada a la ciutat. Fins avui en dia, el Mas d'en Toni, Mas Sabart o Mas Claret segueix sent un indret enmig del paisatge segarrenc de camps de conreu on es pot trobar el vestigi del mas i les feines de pagès, juntament amb un espai dedicat als seus màrtirs.

CONCLUSIONS

L'objectiu d'aquest article ha estat realitzar un recorregut històric de la història del Mas d'en Toni, també conegut com a Mas Claret, i s'ha articulat a partir de tres grans períodes o fases: el primer s'ha basat en la recerca documental, sobretot a l'Arxiu Comarcal de la Segarra. Gràcies a aquests documents i als del Registre de la Propietat de Cervera, s'ha pogut establir que el mas no va ser fundat per la Congregació Claretiana, com popularment es creia i, tot i no haver pogut assolir l'objectiu de descobrir la data o període en què es va construir, s'ha arribat a saber que l'any 1656 ja existia i disposava de famílies masoveres.

Per una altra banda, aquesta recerca ha permès conèixer més d'un nom dels que ha tingut el mas al llarg de la història i, possiblement, veient els canvis que s'hi han produït i que l'any més antic a què s'ha pogut arribar no és l'inici, podria ser que encara n'hagués tingut algun més. Així doncs, la constància del nom Mas Sabart ha estat una contribució que fins al moment es desconeixia i que resta a l'espera d'un nou estudi que aporti la significació d'aquest nom. A la vegada, encara hi ha una quarta denominació que ha marcat cada instant històric del mas, tant el context del moment com la configuració de les persones que hi residien. El gran exemple és el període en què va passar a anomenar-se Granja Dolores Ibárruri durant l'última etapa de la Guerra Civil Espanyola.

Així mateix, un altre punt que cal destacar d'aquesta recerca és la formulació de la possible hipòtesi al voltant de la relació que hi podria haver entre el relat exposat per un testimoni oral i els documents que hi ha al Registre de la Propietat de Cervera sobre la venda del mas a la Congregació Claretiana l'any 1920, ja que es podria arribar a plantejar la relació entre el senyor Orobitg i la família Rovira.

Finalment, val a esmentar que han sorgit diverses línies que han quedat pendents i es poden plantejar com a futures recerques, que són: buscar la primera notícia que es pugui descobrir del Mas d'en Toni, establir el tipus de vida i conèixer més en profunditat les diverses famílies tant de propietaris com de masovers que va haver-hi; esclarir si hi va haver alguna relació entre les dues famílies que es van implicar en la venda del mas cap als claretians; conèixer més en profunditat què va passar al mas durant la Guerra Civil Espanyola, després que el germà Francesc Bagarí se n'anés, ja que és una etapa de la qual no s'ha pogut trobar documentació ni testimonis; i, finalment, acabar de configurar l'última fase del mas amb recerca documental i més testimonis que puguin completar tota la seva trajectòria històrica.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA TORRAS, L. (1988). *Martirologi solsoní: 1936-1939*. Barcelona: Editorial Claret.
- BOLÒS I CAPDEVILA, M. D. DE (2004). «Els valors del paisatge rural». *Estudis d'història agrària*, p. 169-177.
- BOLÒS I MASCLANS, J. (2014). «L'arqueologia del paisatge de la Catalunya Medieval». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XXV, p. 101-170.
- BONJOCH TAIXÉ, M. B. (2004). *Ramón Rius Camps, màrtir de la fe*. Sallent: Vicepostulació Claretiana de Catalunya.
- BORBONET I MACIÀ, A. (1996). *La Masia*. Barcelona: Columna.
- CODINACHS I VERDAGUER, P. (2010). *Claretians màrtirs*. Madrid: Publicaciones Claretianas.
- (2011). *Màrtirs Claretians de Catalunya. 75è aniversari 1936-2011*. Barcelona: Editorial Claret.
- CONGREGACIÓ CLARETIANA (s. a.). *109 cmf. El mas claret*. En línia: <<http://www.109cmf.org/es/biografias/el-mas-claret/>> [consulta: 22.8.2017].
- CONGREGACIÓN CLARETIANA (2017). *Celebración de la eucaristía y beatificación de los siervos de Dios Mateu, Teófilo, Ferran y 106 compañeros, Misioneros Claretianos mártires en 1936-1937*. Barcelona: Editorial Claret.
- GARCÍA, P. (2000). *Crónica Martirial. 271 Misioneros Claretianos Mártires 1936-39*. Madrid: Publicaciones Claretianas.
- GÓMEZ CATÓN, F. (1989). *La iglesia de los Mártires (primera parte). Cataluña, prisionera 1936-1939*. Barcelona: Editorial Mare Nostrum.
- MIRENA ALDAY, J. (2014). *Nicolás Campo Giménez de Bikuña. Un hijo de Agurain-Salvatierra mártir a los 16 años*. Madrid: Publicaciones Claretianas.
- NABOA ARMENGOL, J. (2007). *Martirologio claretianos mártires*. Cervera: Impremta Minerva.
- PUIG, L.; JOVÉ, E. (2011). *Instants eterns. El passat de Ribera d'Ondara a través de les fotografies*. Ribera d'Ondara: Associació Juvenil de la Revista Ondara.
- PUJADAS, T. L. (1989). *Cien años de presencia claretiana en Cervera*. Barcelona: Editorial Claret.
- QUIBUS, J. (1941). *Misioneros mártires. Barbastro*. Barcelona: Gráficas Claret.
- TORRES SOCIATS, J. (2009). *A toc de campana. Com es vivia a la Catalunya rural*. Sant Vicenç de Castellet: El Farcell Edicions.
- TURULL, M. (dir.) (2014). *Història Gràfica de Cervera*. Cervera: Centre Municipal de Cultura de Cervera.
- TURULL, M. (ed.) (2001). *Història gràfica de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura de Cervera i Consell Comarcal de la Segarra.
- VILAR, M. (1986). *Fidel a la paraula. Ferran Saperas*. Barcelona: Editorial Claret.

NORMES I CRITERIS DE PUBLICACIÓ PER ALS AUTORS

Consideracions generals

Els articles es lliuraran en format digital (en format apte per a Microsoft Word i amb còpia en PDF) a l'adreça electrònica de la publicació: sikarrarevista@gmail.com. Hauran d'anar acompanyats d'un breu resum en català i en anglès (d'entre 150 i 200 paraules) i d'una selecció d'entre 4 i 10 paraules clau.

Cal que els articles s'ajustin a aquests criteris pel que fa a les citacions bibliogràfiques, a la bibliografia final i al nombre de paraules.

Text

Els articles hauran de tenir una extensió màxima de 10.000 paraules.

El material gràfic que s'adjunti a l'article haurà de ser en format .jpg i en bona resolució, i haurà d'incloure un peu explicatiu en què se'n citi la font de procedència. No s'estableix un límit d'imatges per article.

Els apartats aniran en majúscules i negreta; els subapartats, en minúscules, cursiva i negreta.

Si és possible, les cometes hauran de ser baixes o llatines. En cas que s'hagi d'usar cometes dins d'un text que estigui citat entre cometes, aquestes seran altes o angleses.

Citacions textuais

Les citacions textuais aniran inserides dins del text i entre cometes baixes (si no excedeixen les cinc línies) o bé hauran de ser transcrites en un paràgraf independent (si ocupen més de cinc línies), amb el marge esquerre sagnat i amb el cos de lletra un punt més petit. Tant en un cas com en l'altre aniran en rodona (sense cursiva), encara que la llengua de la citació no sigui la mateixa que la de l'article.

Notes a peu de pàgina

Les notes a peu de pàgina queden reservades només per a la citació de documentació d'arxiu i per a aclariments. Les referències bibliogràfiques no aniran citades mitjançant nota al peu, sinó inserides dins del text.

Les referències a arxius se citaran de la manera següent:

Arxiu, Fons, Títol i data del document, caps, expedient, foli [si en té].

Si cal abreviar el nom de l'arxiu mitjançant la sigla, la primera vegada que aparegui se n'escriurà el nom complet, sense abreviar, amb la sigla entre parèntesis. Per exemple:

Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG)

Citació de referències bibliogràfiques

Per a la citació de referències bibliogràfiques es farà servir el sistema anglosaxó. Per tant, les citacions aniran abreujades (veg. exemple *a*) i desenvolupades de manera completa al final del text, a l'apartat «BIBLIOGRAFIA».

A les citacions (que aniran inserides dins del text, i no en nota a peu de pàgina) s'escriurà el cognom de l'autor i o autors sense versaleta ni majúscules. A continuació s'hi indicarà l'any de la publicació, separat del cognom mitjançant una coma, el qual anirà seguit de dos punts i la pàgina (amb guionet si són més d'una). Si hi hagués referències bibliogràfiques en què coincidís el mateix autor i l'any d'edició, caldrà afegir-hi, després de l'any, una lletra minúscula per distingir-les (veg. exemple *b*).

Exemples:

Duran i Sanpere (1972: 35)

(Riera, 2006b: 50)

Les dades aniran totes entre parèntesis o només any i pàgines (si escau), en funció de la sintaxi del document: si s'esmenta un determinat autor en el cos del text, no se n'haurà de reprendre el nom dins del parèntesi (veg. exemple *a*).

En cas que siguin dos, els autors, els cognoms se separaran amb la conjunció "i" (veg. exemple *c*). Si són més de dos autors, es posarà només el cognom del primer, seguit de la forma *et al.*, en cursiva, i s'esmentaran tots a la bibliografia final (veg. exemple *d*).

Exemples:

(Salat i Cuñé, 1993)

(Alsina *et al.*, 1996)

Pel que fa a les lleis i altra documentació de tipus legal, la referència simplificada (per inserir-la en el text) ha d'incloure el tipus de norma, la numeració i l'any (i, si escau, l'òrgan normatiu). Per exemple:

(Llei 6/2008)

No cal dir que qualsevol referència citada dins del text mitjançant el sistema anglosaxó ha d'aparèixer a la bibliografia final del treball.

Bibliografia final

En aquest apartat es recolliran en extensió les referències a llibres i a articles, ordenades alfabèticament pel primer cognom de l'autor. En cas que dos autors diferents coincideixin en cognom, l'ordenació alfabètica tindrà en compte també el segon cognom.

En cas que se citi més d'una obra d'un autor, l'ordre intern serà cronològic (de més antiga a més actual). Si d'un autor se'n cita obra escrita individualment i d'altra en què comparteix autoria, primer se citaran totes les obres individuals, i després, les grupals.

Les diferents obres se citaran seguint els exemples següents:

Llibres

DURAN I SANPERE, A. (1972). *Llibre de Cervera*. Tàrrega: F. Camps Calmet.

ALSINA, C.; FELIU, G.; MARQUET, L. (1996). *Diccionari de mesures catalanes*. Barcelona: Curial.

Articles de revista

BATRIU, E.; MERCADÉ, A. (2015). «Aportacions al territori ausosegàrric occidental (Catalunya central)». *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, núm. 79, p. 75-103.

Capítols de llibre (actes de congressos, miscel·lànies, fitxes de catàleg, etc.), incloent-hi els noms dels editors, directors o coordinadors, si escau

ROSICH, D.; VALLEJO, R. (2006). «El carrascar: dinàmica i funcionament». A: RIBA, F.; ROSICH, D.; VALLEJO, V. R. (ed.). *Història natural de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura i Consell Comarcal de la Segarra, p. 253-270.

BENÍTEZ, J. M. (1990). «L'acció pastoral del jesuïta Pere Ferrussola, professor de la Universitat de Cervera». A: *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII*. Cervera: Universitat Nacional d'Educació a Distància, p. 21-33.

Documents en línia

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA ([s. a.]). *Guissona. El municipi en xifres*. En línia: <<http://www.idescat.cat/emex/?id=251109#h40060>> [consulta: 18.05.2017].

Lleis i altres normes (editades en una publicació en sèrie oficial)

«Llei 6/2008, de 13 de maig, del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts». DOGC (Barcelona), núm. 5135 (21 de maig de 2008), p. 39008-39015. En línia: <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa?action=fitxa&documentId=463413> [consulta: 10.04.2020].

SIKARRA

REVISTA DE L'ESPITLLERA FÒRUM D'ESTUDIS SEGARRENCOS

Núm. 2 - 2022

